AMERICAN PHILOSOPHICAL SOCIETY

HELD AT PHILADELPHIA FOR PROMOTING USEFUL KNOWLEDGE

Edward C. Carter II, Librarian

March 8, 2002

Fe Susan T. Go
Head, Southeast Asia Division
Rm. 110-G HHGL-N
The University of Michigan Library
920 North University
Ann Arbor, MI 48109

Dear Ms. Susan Go,

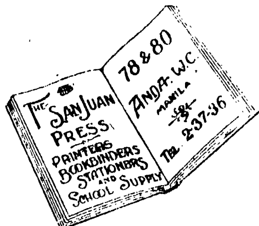
The American Philosophical Society is pleased to grant permission to convert the microfilm copy of the Philippine titles in our H.H. Bartlett Collection into a digital format. The efforts of the University of Michigan Library and the National endowment of Humanities to preserve, conserve and digitize it's Philippine collection will provide scholars with valuable resources previously difficult to access.

Keep us apprised of the web project's progress, and of course, feel free to contact me should the need arise.

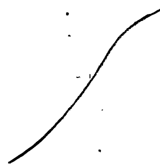
Sincerely,

Roy E. Goodman

Roy E. Goodman
Curator of Printed Materials

THE
SAN JUAN
PRESS
PRINTERS
BOOKBINDERS
STATIONERS
AND
SCHOOL SUPPLY
78 & 80
ANDA. W.C.
MANILA
TEL. 2-37-36

NULLO · DISCRIMINE
THE AMERICAN PHILOSOPHICAL SOCIETY HELD AT PHILADELPHIA
FOUNDED
1743

Ing Mariposang mutuling.

Ibat qñg malati cu, ecu balu baquet caluguran cuno ..i.g sampaga: ing timtiman dang cule, ing manene .i pijican dang samiû at itang sagasaguli rang bie, .lamu macayaga ngan cacu, at pipilitan na cung ma-.. masid qñg ecu balung lilijim da, balamu mo uari .g balacu, atin la namang bie at panamdam á anti .; qñg tau.

Uli na niti, pegaralan cula: ecu melilu qñg isipan cu .. bisa cong metung á uàgâ? Oyan.

***

Abac nang maranun ning Abril, ning masamiung pri-.ıvera, ning primavera nang alang capupusan ning .. inas... Ding sarî-sáring bulaclac, bubuclat dong .. calale detang macaticum dang tampuc, balang .ıgap banglu qñg úmâ nang malimadmad ning ar.. .. miculayan noman qñg mapundat dang dangat ding .oradong aslag ning aldo paitas...

Busal ning metung á mulajan, ating aduang bulac-..c: ing metung ROSA ya, at ing metung AZUCENA ya; .eting adua, malagu la: ing rosa quetang majinjinang .rè at ing azucena quetang pijicanang puti, ila ding .iinu ra detang bulaclac á magparangalan quetang .ulajan.

Deting adua, misale la qñg metung mung maceta .. nung nula miagnan megambul at mesese. Uli na .ta, miacuanan lang samiû, miacuanan lang cule at .raracayan da ngan itang anggang atiu carela. Qñg .ıalagu nang cule ning rosa, dirinane ing azucena, .i naman, quetang busilac nang puti, daraque ne ing .osa. Caniting pamisamut na nitang aduang cule,

nitang aduang banglu, lalu lang mipusuc á minging, at itang masalimuyac dang samiû cacalatana itang mabilug á mulajan.

Mitas yang baguia ing aldo: metung yang Mariposang matuling linimparano detang aduang bulaclac: ing rosa menimutla ya, at ing azucena... ing azucena melaré neman, at minatna ya, cabang, sisilad nong tungal ditac detang mapilana pang bulung á macaticum.

Ing alang casimparang banglu sinalingalngal canita, at lasa mitacpan itang manene samiû na ning rosa. Canita iquit que ing rosang anting menatiat, telanga ne ing bulaclac na, sengapanang miamasamas ing aslag ning aldo at tinangap yang cule... ing rosang malusuc! Caniting ningning da ding aduang bulaclac, ing Mariposa, éna balu ing daptana, miquealangan ya: aguiagane ning busilac nang puti ning azucena, at amuyutana neman ning sari nang lagu ning rosa ..

Ngara qñg ing cule ya ing babie sampat qñg sabla, at ulina niti, itang Mariposa, linapit ya qñg rosa at licuane ing azucena. . . . .

. . . .

Megatpanapun: itang azucenang sipuac na ning abac menimusiò ne't metamle asque, at ditac-ditac durungdung ya qñg puna; dapot itang rosang labaslabasana ning angin, balamu magparangalan ya, lalu yang lalagû cabang itang pijican á azucena, malalangi ya.

¿Nanu ing miliari? Ecu naman balu, lijim nang é mataruc ning caugalian.

¿Tutu uaring qñg ding bulaclac manamdam la naman? Nung macanian... ¿Nanu ing panamdamana ning azucena? ¿Nanu ing bigjana canita nitang matuling á Mariposa? ¿Baquet ing rosa pequicuana nang migpalalu qñg azucena .. quetang cayacuana nang samiû, at quesale na qñg pun. . . . .

. . . .

*
* *

Cabucasana nita... oh! ecu buri mang ganacan... itang azucenang misnang calagû, balamu lebasane

ning lalung masican á baguiu: itang matulid nang tangque mepacli ya at ing bulaclac na melan̄gi neng lubus:

Linapitcu; bugtuan quesa bacung aquit nung nanu ing penibatana nitang bigla nang pan̄gapauy, dapot iniang ume cu nang daptan lebasana cu uari ning metung á siualang malalam, macutcut, malumbe, at balamu dimdam cu iting amanu.

—¿Icaman papaten muco!

Mipatiguil cu, at n̄gacu.

—Baquet ninu ing macamate queca?

—Buri meng abalo?

—Ua.

—Ing Rosa, ing capatad cung Rosa, ing caluguran cung dili. . .

—Baquet?

—Tabalu, dapot sabian mu quea, qñg é lambat ing tulana.

Caibat na niti, mipda itang siuala at ecu na din pepasibayu, aguiang nanan cung pagpilitan.

Itang Rosa miuman uman mung ditac menimut mengatagtag ya bulung at alang mitagan nun itang lubás nang tangque.

Nanu ing miliari?

Ecu naman balu. Lijim nang é mataruc ning caugalian!

¿Maquipanamdam la naman ding bulaclac?

Mecad pin, at uli na niti bijira ya mu ing taung é mingan̄galip careti.

ING CATALA.

Y María metung ya caring malagu nang dalaga niting balayan: salucuyanang sasalingalngal ning banglu ning caralangnana: numan carin, at insamang casayán queting balayan, ya ing bulaclac nang masamiu.

Eno aquilala ding pengari na: lása cabait na mengulila ne, meragul yang dili na, dapot ing catutubu nang catimtimanan at ing dacal nang pegaralan, linigtas ne caring mataram dang cucu deang balawe bulic á yausan tang baintaung dalan.

Itang beitanang canauan ditac ditac mialilan qñg cascupan, at qñg panaun á sasalita taya, ditac nang bina ing macatagan qñg banding menana. Ulina niti, detang angang ipus na pepalacuano ngan aguiang ere buring ticusan bistat enoman upajan, pablasang balu ra ing pijicanang pamicacatauan á mesese qñg láyo. Bistat masaquit man cang María iting bague pinilit na rin at alang mitagan caring cayabena nun emu ing metung á CATALANG sese na á ausanang MINING at ing matuang babayng meguing sisiua na á sinese't peparagul naman quea. Macanian man ing bale nang María misna yang casaya, lalu't laluna ngening yapare ding dacal nang cacaluguran á mililibang quetang pamagdili-dili na.

Itang bie nang masaya, mecabulad milulaman. Metung yang bigang matuling delumdumane ing canuanang malinis, at ing malumbe pamibule, palungcutane ing lupa nang masaya.

Canitang gatpanapun á sasalita tamu y María macalucluc ya tulid ning auang á nung nuya macatali ing Catala: malungcut yang bina at lalu nang calulungcut itang panasque na ngening mitatabnu qñg masa-

ya nang lipacpac ning ayup á quetang malati at malalam nang siuala ausane laguiu ing guinu na. Y María ene siacasu: balamu ing pamigunam na marayung marayu, inia ena balu ing maliliari siping na.

—María quiquiaca? nganing Catala.

Y María mipacde ya canita, misublian ya uaring lub.

—Ali cu—ngana.

—Emu cu siacasu danupana cu, nganing Catala.

—Manayaca, icua ra cang canan—nganang María, at quinanua yang capirasung saguin binie ne quea; dapot y Mining ene quimutan, pagumasdane ing guinuna at quetang pamagumasid na balamu lulungcut ya naman.

—Dapot nananuca,—nganang María—balacung danupanaca?

Ing ayup eya bubulad: y María uli na nitang malungcut nang pamigunam-gunam, ena ne naman inulitan.

Y María atin yang lilijim: metung yang hist... ing historia nang malungcut ning biena. Bayu p... menibat mú quetang camumulanang velada ning ... "La Alianza" á nung nula miquilala ning metu... baintaung tubu qñg balayan X Caniting lilijim na, alang maquibalu nun emu y Mining, ing Catalang tiru nang miniabi, migcanta at dinalit. . . . .

. . . .

Milabás pilan aldo, itang calulung dalaga misalunan ya: quetang pangajilig na qñg maputing ulunan nitang malati nang buntuc at quetang maratunang panlalaue, balamu uari ing angel na ning camatayan.

Milalauayan lang Mining, ning Catalang calíjímana: balamu uari detang aduang micaluguran, mipamúnala qñg pamilalauayan da.

Mecabulad ing Catala quintaneng macacalale dapot masala ing ¡NON M'AMA PIU! (E nanacu palsintan) melodiang melumbe at macalunus á tiru na queang María.

Y María inatna ne ing buntuc na at ngana:

—Ua, ua, tutu yan: "Enanacu palsintan!" at ticpa na qñg metung á paniung sutla ing lupana: quiniac ya.

Y Mining ticnang na canita ing cantana at delangat na itang bulbul nang maputi pa qñg busilac. . . . .

Itang lungcut á papate cang María ating pigmulan: ing sintang memiraya, memilait at miglaram. Itang baintaung aquilala na qñg Club, pirayane caibat ning luntu luntung sumpa na quea. E iti ing lalung masaquit, nune itang pusung binie na na quea, quinua neng pepasibayu at pimiene qñg aliua, qñg aliuang mecad malagu pa quea. Ulina nita ing María tatangis ya at macapanding qñg saquit, qñg saquit á é maú-úlu.

¿Baquet piraya na neng macanian Luis, nitang baintaung uagas á sinumpang matalic quea?

Y Luis atin yeng pengari, at deti cabilang dala naman detang pengaring queraclan á paquiasauaro ding anacda, é qñg cayapan ning metung á babay, nune caring salapi na, at y Luis metung ya caring timpalasana na ning cayatinan at mapilan mung aldo isiclaud de qñg metung á dalagang alang aliuang cayapan nunemu ding salapina.

Iti ya ing calulungcut at casasalunang María, y Maríang bulaclac ning insanu mang masayáng capamisanan ning balen cu.

—Eca quiquiac María—nganing Catala—datang ya.

Y María minulat no detang mata nang panluanluan at quintane quetang siuala nang mapápanas ing "Non m'ama piu".

Canita y Mining inantabayanane: ilang adua qñg misnang calumbe "duetto" cacantaro detang notas á sasaingsing, detang letras nang daralung ning ¡"Non m'ama piú"!

Itang mayumu at malumbe "duetto" tungal ditac mimina, ditac ditac mamamate at iniang miras ya qñg capupusan, metung yang AY! á masican calauc na nitang notang matas ing mebugtu qñg salu nang María... at iti yang mecamate naman quea.

¡Mete ya ing pacacalulu, qñg alang sacsi, qñg alang maquibalu ninuman, nunemu y Mining á cacalugurana!

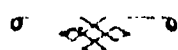
. . . .

Cabucasana nita y Mining, itang calulung Catalang mengulila, aguisingan deng macabitin qñg talina, at mete ya naman...

¿Baquet ding babay, ding bulaclac at ding ayup, balamu mipapanamdamla? ¡Calulung lelangan, ico casi ding palalu nang malagung panagaula ning yatu!

Ing babay qñg leguana, ing bulaclac qñg samiu na at ing ayup qñg galena.. iting atlu, ya ing poesiang malambis at macule á paninapaning metung á poeta!

Ing cutcutan da ding "Inmorteli"

Aduananan yucung salita?

Panusigan dacayu, dapot eyu aduan cacu i[illegible] mangasanting nang amanung Enriqueta Lozar[illegible] macapangalibut dang Historias ding biera dir[illegible] Carlota Breaumé ó ding tau ra cayang marangal ding novelas da ding Dumas; ing isalitacu metung ya bie malungcut, malumbe, pablasang itang matimtiman á dalagang maqui bie caniti, painauane qñg catajimican.

Mibalic tamu quetang adua ya iting Noviembreng salucuyan; ing aldo na ning gatpanapun, matamle ne aslag at ume neng magyungyung qñg albugana. Dacalang tau ding lalacad é bubulad á painturu caring aduang cutcutan niting balen: magdala dala lang coronas at candilang yain da caring caluguran dang meangu na bie. Tuqui tamu caring painturu qñg cutcutan ning Municipio at lungub ta carin.

Calungcut na ning "fiestara ding mete" Ding mabie aguiang nanan dong pasampatan caring marmoles, jaspes, bulaclac at sulung panagaula ra, lalcas murin

itang matuling nang asque ning camatayan, ning camatayan á é manginu!

Libutad na nitang Camposanto... carin, quetang gabun á Virgen á alang bacas nanumang bangque, ating metung á candilang undap-undap, mamamate panépanayaning angin. Itang sulung malungcut balamu managcat ya, ecu balu nung nanung sican ing mitataguyad cacu baqueng lapitan. Lapitan taya.

Ah! metung yang catcutan. Acaquit yu ya? Deang sampagang macapatulug quea, ilang palaguiuan dang INMORTELI. Mecad metung yang gamat á malingap tenam no dean, bilang nang tanda ning masapsap á lugud. Ilinlin tala dening uaguéuágue sangang tatacap quening losa, batayang á balu ing quean macacutcut.,. Oyan yang "lapida" na, atin yang laguiu.,. ilapit ye yang candila, basan taya:

¡MARÍA!

—Ninu y María?

Iting cutang miagnan dinurup quetang angang linapit quetang malumbe cutcutan, dapot ninuman quecatamu, alang macapaquibat. Detang INMORTELING tandana ning é pamanlinguan, ating mitanam careta at iti yamung maquibalu nung ninu y María.

Qñg busal na niting capicacunuan, carin ya dinatang ing metung á matuang babayng bucut na, at tisudtisud nang lalacad.

—Caquilalaye y María? ngana:

—Ali miya pu

—Calulung ana cu! Sese que ibat qñg malati ya: pepasusuan que qñg dayana ning salucu: acung sisiuana inia anac que, ¿é macanian? Tungal ditac á caquit queng daragul at lalat me dalaga ya, licuanacu, bayang painaua qñg maimbing nang tndtud ning camatayan!

At canita siniro caretang matanang alanang tindag ning calulung matua, ing adua capatac á luang anti mong tingaputing mibabayang duruluc caretang pisni na.

—Nanu ing quemate na?

—Metung á piraya: Milsintaya, pialit de; linugud ya, timpalasanan de; at itang sugat nang é mau-ulu qñg pusu, maranuneng quildas qñg aun... casalungsunganang sasalingalngal ning labinang ualung banuang edad... E tutu qñg pacacaluluya?

—Dapot ninu ing alang pacundangan á lalaquing? . .

—Durulucana cu labi ning laguiu na, eque asabi.., dapot ali!... sabian que, bayeng aquilala ing menampalasan. Luis ya laguiu... eya tau queti.

—Luis?

—Ua: Aquilalane qñg Club "La Alianza" . . . . . .

—Ecasi ing meangubie macacutcut queni y María ning NON M'AMA PIU, ing demayana ning CATALA?

—Ua, yana cubud.

—Bigung babay!

—Cang Luis, alacong balita?

—Ala nanuman, at ecu neman buring paquibalitan.

—Calulung María!

—Dapot ing mangutcut nganang tinuglung ning matua, ngana cacu qñg ating metung á lalaquing mamapa queti, balang sisilim at tenamno deang tanaman.

—Ding INMORTELI?

—Ua, at gagambulanong parati, iniapin saguiuala at masayang antimo y Luis ing acaquit yu.

—Tabalu, eye ulitan cacu yang laguiu at... Canita bigla yang meco bubulung at tapatapisung qñg panlacbanganang talaib.

Lacuan tane ING CUTCUTAN DA DING INMORTELI, ing cutcutan da ding bulaclac á é malalangi at é mamamate.

Dapot caracal á dramang é picabaluan á tatacpana ning gabun!

Calulung María!

ING PASIONARIA.

Martes mu namang anti iti, dapot capitanganang bengi, maralumdum at maguing limputan.

Ing asiuas ning uran, ing biung ning masalusung agus ning danum, ing ngungulangul nang tiup ning masican á baguiu, mianib-anib ngang sasio, gugulisac antimong musicang tikbalang á mamagpang quetang malungcut á benging nung nu mipamisan ing calumbayan.

Qñg Cuartel General na Purac ning Brigadier Mascardo ating aduang Oficiales á maca guardia canitang benging ita: macaluclac la caring aduang luclucan á mitutulid lele ning auang. Ing metung careti macatacas la qñg auacana ing rewolver na't sable at susulud ne ing cupianang magaspang á Baliuag á penagaulan qñg metung á triangulong macatumpac qñg rasong azul at malutu.

—Balu mu qñg ing benging iti, bengi re ding magcuculam at asuang?

—At ding tikbalang qñg Pasbul-baliti.

—At ding caladua rang lipanglipang ding mengamate caniting labanan—Linud na ning minunang miniabi.

Ing metung á quildap á menalicsic caring busbus na ning bale, quinutud na itang pisasabian, canita naman ing reloj queta qñg sala tinigtig yang metung, metung mu, quetang malati nang pamucpuc.

—La una! ngana ning minunang miniabi, cagna na ning tinicdo ya.

—Laa, unaua!—dapot nu ca ume?

—Quetang sinabi cu queca, buri queng acasabi ngening benging iti at...

—¿At caniang duldul, angin, uran, at baguiu...?

—E bala! buri queng aquit qñg catataulian, buri queng damdaman, bayu ya maco at... emu balung bucas maco nala?

—Ua, dapot ibuclat me yang auang, alben mu ing panaun, ing pusa man eya misilip.

Itang Oficial á magcapilit maco, biclat neng baguia ing auang at tinando ya. Canita, quetang baguia nang pangabuclat linub ya ing metung á ayup at itang matni nang lipacpac, mecapangaligquig caring aduang misasabi.

—Nanu ya?

—Metung yang culayu.

—Carlos, yang ayup magdalá yang maroc á uaga, paniualan mucu, eca titipa ngening benging iti.

—Macanian ing pengacu cu, at balu muna ing capangacuan cu mal dili canacu. Nung cacaluguran daca't buri mucung daptananan mayap, alilan mucu qñg ditac pang horas á macatagan qñg guardia cu. Maliari Pedro?

—Ua.

Iting catayang paquibat mecaguiu na quea, inia pupulai yang tinipa qñg eran.

—Calulung mamulang, nganang Pedro at sacaya migjilig miadiang matudtud qñg luclucana.

Catipa nang Carlos qñg Cuartel General, seligsigano ding dalan ning cabalenan Purac, at carin, quetang lele na ning bibiung á sapang culang namu é matdas, ating metung á bale pinaud, nung nuya tinulid minaus macacalale.

—¡Leonor! ngana.

—Canita ya mebuclat ing malating auang ning silid at tinando ya ing metung á babayng inaslagana lagu ning quislap nang sinaquirap ning quildap.

—Carlos!

—Ua. Bucas maco na cayu, muli naco qñg balen yu... at carin... eme acalinguan ing acaquilala mu busal ning casaquitan?

—Alique! libulibung ali! uling ing alang camalitmalit á bie cu, pepasayana, biclat na cacu ing mal á ecu caquilala: ing lugud qñg balayan! dapot... tatacut ya

ing caladua cu, balamu atin cung pitatacutan á mamuc datang tang casiran.

—Baquet?

—Ecu balung sabian, macaguiung panamdamau cu queni, quening carug ning salucu.

—Yan...

—Ua, ume naca... Emucu cacalinguan ané?

—Capa, nganang Carlos

—Ua capa, atin cu pang ibie queca... oini abutan me. Metung yang sampagang tigtugan cu qñg lua cn ngening quebucas.

– Quebucas?

—Eme acaquit ing alaya? Atine mamunag! Ume naca.

Meliquid ya y Carlos nangan qñg aslagan at canita na apagumasdan qñg aguiang tatacpane ning macapal á lula mamunag ne ing alaya.

--Eca mangalinguan ane? inulit nang Leonor at minurung ya qñg auang.

Lalat mirayú yang mapilan calacbangan y Carlos qñg bale nang Leonor, dimdam nana ing metung á descarga á linual qñg malati rang asbuc ding libu libung fusil at cayari na nita, pangatajimic baguia... meramdam naman ing calugcug ding cabayung papulayanda.

—Capitan! ngana ning metung á sundalus á pupulaíng sasalubung quea—Ding americanos...

Ya ing asistenti nang Carlos.

—Ing cabayucu?

—Oita nang maca siá.

—Tana carin.

Pupulai lang tinaglus qñg Cuartel General at carin disan dane ing General pati ding reservas na.

—General... nganang Carlos.

— Capitan: queang sacan á yan, carinca mabat, é cuna ministil sabian qñg yan ing sulut na ning balen... metung mang balas alang mitatagan caring sundalus mu. Sulung na!

Pepatingapun lasa itang labanan, ing Compañía nang Carlos é meco qñg trinchera na. Americanos at filipinos misasalamuja la bangque. Detang mipapamuc alang pacauan qñg cainguita ning tau, piabe no ning camatayan.

. . . .

Megatpanapun: ding saláng ela milub at iniang ume nang silim minurung lang pepaingquini qñg balen Sta. Rita. Ding qñg Brigada Mascardo, tinipun do ding metera at metung ya careti ing Capitan Carlos Patricio á meaquit lele na cabud ning trinchera na.

Iquit ne ning General at ing adua capatac á lua na memalisbis caring pisnina

—Dalan ye queni, ngana: Nanu ya yang tatalanana?

Biclat de ing gamat nang metung, ing uanan... Oh! itang sasacmala nang matalic, ya ing PASIONARIA ing sanpagang binie nang Leonor quea... yang delana anga qñg cutcutan.....

PERLAS A... MATULING

I

¿E tutu qñg malagu co?

¿Tutu qñg acu ing leguan á megaua qñg burac á dininanang bie ning mayap á escultor at peparamanang cule qñg pincel na ning palalung mayap á pintor?

Alang capicacunuan! ining salamin cu sasabiana.

Iti ing bubulung nang Nina cabang cuculutane ing matuling nang buac arap ning metung á salamin at tiniman yang misnang cayumu á nung nu mayayaquit ing tula at capagmaragulan; timan á antimo ing timan ning alaya, ngening saslag ya at acaquit nong macuculimlim á sala ding aliuang saslag; timan á maiguit pa qñg timanang masaya ning metung á bulac-

lac ngening pamialungane ning maputing gamat á tatalan quea; dapot itang timan sinaquirap mu, anti mo ing sagasaguli nang quislap ning metung á bubug ngening mitangad ya qñg aslag ning aldo.. Ua, uling y Nina atin yang lungcut: y Ninang balingquingitan á catauan, ing macaba irap á mipnung poesia panlalaue, tatangis ya.

Balamu calaraman ing tatangis ya ing babaíng malagu...

Macanian man quiquiac yapin at iti yapá ing ca mumulan á ing salamina iquit neng magsalbat

¿Baquet tatangis ya? Itang mapilan capatac á luang sinaguese caring pisnina, ya ing sucal á lub á malambat na nang cucumpitan quilub ning salu, á ngeni pilit tatacas caring matana.

Macalunus ya ing babaing tatangis, uling qñg tangis na, carin mayayaquit itang queinana, yumu at capibabatan.

Dapot, ¿nanu ing sangcana ning tatangisna? Malagu ya, anac yamu, at caniting panaun ning caralangnan, ing taguimpaning metung á babay, cule ngang rosa at maputing busilac, antimo ing calinisan; bistaman ya ing tutu: y Nina tatangis yapin at nung ing panlalaue tamu tataglus musa anga qñg macasalicut, aquit taya quilub ing salu na, itang cabubusalan á nung nuya carin ing pusu... oh! canita... canita... ¡caracal na lijim á ipabalu quecatamo! Dapot ali! E taya sucat luban á piluluban, paburen tayang tumangis, bayang mipasno ditac mu man.

II

Milabas ing pilan horas: y Nina quetang pamicunutcunut na, lalu yang lalagu, itang ulap á siro-siro quetang malumbe nang lupa, tatabi na itang malare nang cule at alilana qñg timtimanang putla ning garing.

Metigtig ing á las diez á las once... á las doce... ing bengi sisiucna: maratun at tajimic, dapot itang caladuang bigu, malimbuyu ya, alayang caratunan.

Enana abata: lepitane ing reloj, siluane ing tuturuna... á la una...!

—Dios co! ngana —É maliari... pengacuna cacu... pisumpanan mi... ngana qñg idala na cu't iligtas qñg camarinayan... ali! Ecu buring aguisinganacu ning quealan calma... buricu benging alang capupusan, canita é naná cu aquit ning aldo—¿Nu carin ing camatayan? Ngara numan carin atuclas mu, dapot acu malambat cunang panintunan, balamu manginlag cacu, darayu uari pangalapit cu nang ditac quea; dapot é bala! panintunan cu numan carin, aguiang atiu calalamana ning gabun .. Mate.. ! ¡nanu ing camatayan? Ing painaua mung alang capupusan, ing maco mu caniting carinan á nung nu ding tau, mangalaram la ngan! Dapot... ¿mate cu, ngening ing sabla matula ngan? Nanung acuacu qñg camatayan? Ing cailian damu ding malagnat á biasang maquialung qñg yatu, ding mamialungan qñg sabla... ding mamanlibac qñg catimtimanan...? Tutu! alang cayapan. ! alang calinisan at ing sabla macacusut ngan qñg marinat nang pusali ning caumisan. . . . . !

III

Sinala: quetang silid á dinungut qñg macatacut rang alimbuyu ning pacacalulung Nina, mitatau yamu ing pupúd á candilang ume nang matda. Qñg mesang malating pitumpacanan canita, ating metung á sulat á macabuclat; ngana:

"¡Indu cu! Tutu cung alang calma... milsinta cu, dapot era cu pilsintan, ing pusu cung yauis pinialung de, antimo ing pamamialung na ning metung á anac á alang masabal qñg alang cubaldugan á pialungan. Ngening mamun cu inducu, mapupuput cu inauang cauani queca, dapot ing marine cu, ena paintulutan ing aslagana cupa ning aldo qñg bale á mecaquit qñg calinisan cu, at meguing sacsi naman qñg caduajaguinan cu."

"Patauaran mucu inducu, at patauaran muya naman, uling macanian man palsintan quiamu... Acaquit mo . i Ining musing queni, ya ing adua cu capatac á lua, luang lalacuan cu que... a... cang Diego...!"

Itang adua capatac á luang mebalag caring matana, macabacas mu qñg papil á silatana at qñg pangasamut na qñg tinta, balamu adua lang . PERLAS Á MATULING.

ANNIE.

I

Picabaluan ya qñg malagung laguiung Annie Anac ne ning Capampangan, perla ne ning balen X at cole giala ya Concordia. Caring labi nang escarlata é ma tatda ing malabab á timan. Balingquingitan yamu, maputi ya't matuling á matang antimo ding quile na't buac.

Balang domingo, anti ning alang mamapa quea qñg Colegio, titipunano quetang masayang siduan á pitatangapan, ding cacalugurana á nung nula micatula qñg miayaliuang bague pipapagsalitan da.

Ding mingatba nang pengari aguiang mabie la pa, malambat na nong é acaquit, at uli na niti, lilibang na caring cacaluguranang macaculung munaman qñg Colegio, ing lungcut ning pamicandayu.

II

Qñg misan á bengi, benging susuluaning bulan, caibat deng inapa ding cacalugurana qñg silid nang Virgen á nung nuya masaquit, biclat neng macacalale ing auang, ing auang á tulid ning jardin at tinando ya.

—Nanu iting panamdaman cu? ngana. Quilub ning salucu ating cacarug á ecu balung pamalaguiuan. Ing pusu cu maili ya at ngungulangul... ¿Baquet matula cu

at malungcut n̄gening aganacacu ing balen cu? Qñg pan̄gaculung cu queti, balamu pañintan̄gan da't panlapacan ding man̄garagul á buitres, ing tula cung sasamšaman da: ¿Nanu iti?

III

Itang mariposang malutub, itang dalaguitang maputing mapundat á mata, ene titiman, macapajilig ya quetang maputi nang pagqueran, quetang silid nang virgen á penagaulan caring sarisaring bulaclac, mayayáyat ya't managuipus, anti mo ing candila.

Ding "madres" at ding abenang Colegialas, era balu nung nanung masaquit na; ing panulung babie ning médico qñg Colegio, é macacayap, é macaulu.

—Doctor, aliuang receta, aliuang panulu qñg pacacalulung masaquit, n̄gara ding madres at colegialas.

—Yang calulu, n̄gana, ning medico, managuipus ya, ing gaganacan cu ing sipsipana ning "anemia" anga ing catataulianang capatac á daya.

—Dapot nanu ing sucat?

—Isulung yu napa yang panulu.

IV

Ing colegiala, mapupuput ya qñg lungcut: quilub nitang silid nang malinis, managuipus yang antimo ing sampagang tun̄gal ditac lalaco na bulung ning pali.

—Sor María, n̄gana,—nun eyu cu ilual queti, mate cu qñg tacut, era cu patudturan ding anino daralan caring matacu pan̄ga ben̄gi. Yuli yucu Capampan̄gan, ing bie cu magjin̄galu na, antimo ing sulung undapundap á bisanang matda. Carin... qñg durun̄gutan da ding pen̄gari cu, cumayap cu mecad, uling aquit cung pasibayu... itang angang paganaca qñg aldo nang masaya ning bie cu.

V

Itang mamung patipati, licuane ing sale nang queragulan qñg Colegio, at carin qñg balayan X. quetang

bale rang malating malinis ding pengari na, carine yápa ning metung á medico, ning metung á buyung medicong anac pamu at casing edad na.

—Macananu naca bungsu? ngana ning indang epa meco siping na ibat pa qñg panulina.

—Mayap cu inang, uling ing angang queti macacayap ngan cacu.

Milabas ing peparumingu, ing médicong mumulu quea, paguisanangan ing cayapana baueng apacayap. Ing lupa ning masaquit, ditac ditac sasaya ya, itang putlang salungange quetang lupana, milalaco at miali-lan qñg putí nang busilac, quetang talaga nang cule maputi, iniang eyapa másaquit. Titimane at masaya, detang pisnina micúlayan lang pepasibayu qñg limbug dang lare; nanupata itang undap undap á bie na, sinu-bling pepasibayu: pepaquimutaneng pepasibayu ning saya itang pusu nang mabibingbing qñg dimla.

—Doctor nganing inda, mayap ne ing anaco?

—Mayap nepu at é maliuag ticdo ya.

—Metung á mala, at icayu ing migmala qñg panga-cavap na, dapot, ¿nanu ing penulu yu?

Ing Doctor, linaue ne y Annie á macatiman maqui-ramdam carela.

—Icutang yupu quea, ngana.

—Inang mayap nacupin, nganang Aunie—Lon mucu, tinacu masican, dapot é ing panulu ing mecacayap cacu.

—Insanu? nganing inda.

—Sabian cu queca, eca mimua?

—Alí cu bungsu, alicu, ngana nitang malugud á indung cumayap yasa ing anac na, ibie na pati capitna ning bie na.

—Ing mecacayap cacu... yan, uling palsintan que at palsintanacu. Miquilala que qñg Colegio, iniang yápa ne carin ing metung nang pisan dapot, caibat ning pepabanuang pamiquilala mi, miari ya pamagaral, mica cauani cami, enaque micaquit pepasibayu minuli ya queti at iti ecu abata... ya ing mecasalun cacu.

—Guinu cu, n̄ganing médico, itulut mepu cacu ing gamat nang Annie. . . . .

. . . .

Pepabulan mu canita, ding cacaluguran da't cayablayan deting adua, mitipuntipun la qñg bale nang Annie.

Ya ing cayaldaua na ning pamiasaua ra.

CELIA

I

Y Celia ilang Pablo, ibat qñg micaisip la mipapalsinta nala: ela mipagcalulam ditac man, uling ing pamipalsinta ra, tutung uagas at lusuc, malinis at masaya, antimo ing timaning metung á pun̄gul.

Y Pablo calulu yamu, dapot y Celia masalapi ya: anac ne ning Capitan Tiago á picabaluan mayacayan. Iting bague, yamu ing macapalungcut cang Pablo, pablasang picarine na ing ala yang yagpang á cayatinan caring pen̄gari nang Celia.

II

Qñg misan á yaldo y Pablo misnayang calumbe: y Celia ena balu ing daptana, cucutang nang pilit nung nanung calulungcut na. Y Pablo n̄gana.

—Maco cung manintunan, bara cang anabangnan: calulu cung bina at é maliari ing macaniana cung macanian

Iti ing sinabi na cang Celia at y Celia quiquiac yang é min̄gutn̄gut, agaganaca na ing lungcut ning pamicandayu.

Dinatang ing aldo ning pamicauani: ning pamicandayu, casaquit na ning penandama nang Celia! Eya miatna qñg sucal nang lub, mapupuput ya qñg lumbe.

—Eca malungcut, n̄ganang Pablo—agad cung mibalic, datang cung agad at cabang ala cu, pan̄gaddi mucu.

— Emucu calinguan? nganang Celia,

—Aliraca capilan man!

—Cuanan me ing retratu cu, ba mucung aganaca ngeni mumang acaquit me.

Micauani no canita, sugatan la caladua, mete la pusu at mabibigjani pilubluban.

III

Milabas ing pepabanua.

Iniang y Pablo mibalic ya qñg balayana, mipamulala ya qñg sayang disnana.

—Nanung pagfiestan tamu? ngana caring mapilan á asalubungana.

—Ngeni ala, dapot bucas, ua.

—Nanung atin bucas?

—Tutu ping ala capang balo?

—Macananung atin, qñg aticupa dáratang.

—Nung macanian... abalu mu: maquiasaua ya y Celia qñg anac ning Capitan Tiago, caniang ibat Europa; at uli niti magfiesta ing balen.

IV

Bengina iniang y Pablo, migsunduya qñg bale nang Celia: disnane iti, gagayac nang salucuyan ing *traje de novia* á isulud na cabucasan.

—Mibalaus co? ngana.

—Pablo!... ica?

—Ua acu. Balamu emu nacu panayan! Acu, acu cabud, aguiang minaliua cu *asque*, ecu mibáyu pilubluban. Lon mucu... acu cabud ing dínatang, bacung tuparan ing pengacucu: mibalicu quilub ning pepabanua, tela ecu melaram. Ing calmang mayap, timanana cu: magdala cung dacal á salapi, dacal... at alben me ining lamacu queca... metung yang singsing á diamante, singsing á isulud cu caring taliri mu pamañiclaud ta.

Ing amanu na cutud cutud, é miuné úne anti mo ing qñg jibáng at pelanga.

Iya, y Celia maputla ya, mangaligquig ya't cacarug á salu, dapot ditac man é ya sinaguimsim á pacauan quetang timpalasana na.

Quetang pangarucú na, mecabulud minatngaya, linaue ne y Pablo at ngana:

—Isinup me yang singsing, uling acu... acu...

—Ilud mu, emu cucuturan! ngana at telanane tacde, sicmal neng matalic á matalic. Ilud mu! Eca pacauan, balucu nang máquiasauaça... siclaud ca bucas... caniang anac nang Capitan Tiago, á alang cáyapan nun emu ding salapi na.

—Ibili mu cu ..!

—Ali! eraca ibili...! puputan dacang anti mo ing depatan mu cacu... mate cang tatangis anti mu naman acu at...

—Ay matecu! nganang mipagulisag Celia, iniang buri neng puputan caring gamat nang Pablo.

—Ali! patauaran daca: ecu buri ing mateca aguiang pete mucu... eraca ablasanan, bistaman sinugat mucung malalam... Calinguan ta itang milabas .. micapatad tanamu. Celia... albén mu... ining luâ carening matacu, inos na nangan itang sucal á lub .. Celia... Celia...! alben mu alana... alana...

Ngana, cabang pupulisana itang luang ena apiguil piguil sisiro caring matana.

—Ining singsing á talaga cung isulud caring taliri mu, yugse que, uling culang yapa queca; alilan que qñg lalung masampat á "regalo de boda" qñg . qñg... at tumagun cu qñg paniclaudmu...

Inugse ne canita itang singsing, itang tindag ding tapius nang tengaran ding sulu, quinislap caring mata nang Celia ing libulibu rang cule.

V

Cabucasan, malingongo na qñg bale nang Celia: atin ngan ding taung tumagun qñg pamaquiasaua na, culang na ang catau .. y Pablong mengacung tumagun mu naman.

Dinatang ya iti, maputla yang maputla, mangaligquig ya mabilug á catauan.

—Ninu quecayu ing anac ning Capitan Tiago? ngana:

—Acu! ngana niti.

—Ica ing sicaud ngeni cang Celia?

—Ua.

—Nung macanian... tangapan me ining *regalo de boda* cu quecayu, at sacane inarapan y Celia, caibat neng binie ing metung á retrato.

—Celia, ngana—ó ita ing retratu mo, susubli que queca, patina ing pusung binauy mung pepasibayu.

Gulisac at saingsing á masican á bigtu na ning dine qñg salu nang Celia, ing meramdám canita...

Ya ing saingsing nang catataulian ning *meangubie Celia*, nitang pacacalulung *é biasang tinupad qñg pangacu na.*

MARGARITA

Ding sampagang mepuntina
caring magdalang tangque ra,
numan anti ing samiúra
lanta la't manimusio pa.

I

Y Margarita, metung yang dalagang malagu, antimo ing quelaguiuanang bulaclac: salunan ya, queang lijim á saquit á era abut salugsugan ding médicos, cañiang saquit á alang panulung sucat macapaldan, pablasang é picabaluan.

Itang calulu mamamate ya; mate ya: baluna ing mate ya, iniapin quiquiac ya.

Nanung panamdamana ning malagung bulaclac ning ilang.

....

II

Ding caladuang majinjin, malam at maganaca, ilang marajil tatabugana ning calmang mayap: y Margarita, itang angel na ning calinisan, sasalicut nang pilit ing panamdamana, iniapin lalung masaquit, at lalung mácapangablad ing pibabatanang casaquitan.

Qñg misan á gatpanapun... caniang gatpanapun á matamle, tatangis at maniambitan... y Margarita macalucluc ya lele ning auang, pagumasdane ing lalbug á aldo, ing aldo enana aquit sunlag cabucasan.

Macalunus ya: macalugue ya buac: itang capitna na nitang buac nang macaba, macatacap ya qñg saluna, balamu mo uari sasalicut nang talagá ing carug nang ena buring paquit quenuman.

Ene tatangis, uling detang matanang mamu at mapundat, ala nong lua... alanong itangis!

Ditac ditac daralumdum, y Margarita quetang pangajilig na qñg sandalana ning butacang luluclucana, miyuyungle ya buntuc nangan qñg pago nang uanan, at caibat na nita, mipatudtud ya, dapot qñg maniaman á tudtud á alang pangaguising nun ena qñg aliuang bie.

Mete ya!

III

Caiulung Margarita!

Ing drama ning bie na, metung caring dramang parating mayayaquit bista't era sicamuangan, uling lalabas mung macanian, sacasaquirap, antimo ding "figuras" nang magaló ning cinematógrafo.

Qñg metung á velada... salucuyaning baile, busal ning saya, aquilalane ing metung á lalaqui. Canita y Margarita alá yang pareja, macalucluc ya lele ning piano, cacantajaneng malale ing metung á romanza.

Qñg tauling cadenilla ning rigodon á teterac da,

mipalabas ya siping na itang lalaqui: milauayan la, sinaquirap mung sinaquirap ita, uling y Margarita dingdungno ding matana, mesaul ya panlalaue.

Miuman umān mung ditac, cayari na nitang terac, lepitane nitang baintau at binie ne quea ing sampagang daralana qñg ojal; metung yang «Margarita-ng» cayagtal agtal, inia saguiua yapa't maningning á cule.

Y Margarita, quetang pangabiglana, eya man mecápasalamat, linaue na niamú itang minie quea, queang laue á bucud mung caring babay. Caibat na nita mipasandal ya.

Ing tútuquing número qñg programa, metung yang dalit, at ing metung á dalaga canitang aguman, delit neng mayap ing macatuqui:

Ding sampagang mepuntina
caring magdalang tangque ra,
numan anti ing samiûra
lanta la't manimusio pa.

Tutu: nganang Margarita, uling ining sampaga, aguiang cayagtalagtal na pamu, malalanat ne.

IV

Itang bengina ning teracan, saya at dalitan yana ing pigmulaning pamiquilala ra. Caibat ning pamiquilala, ing pamicaluguran; caibat ning pamicaluguran, ing pamisanlub, at caniti tuquituqui na, ing pamipalsinta at pamisumpanan.

Y Margarita meniuala ya qñg sumpa, uling quetang pusu nang majinjin, é mipaguiu ing calaraman at catacsilan.

Milsinta ya, mepilait ya. . linugud ya, quelinguane: sinumpa ya quea, ena tiparan, at itang caladua nang bigu, ena aguiung pibatan itang quealan calma, iniâ ditac ditac malalanat ya, anti mo itang majinjin á Margaritang meyagtal qñg tangquena!

Qñg capupusan mete ya!......... ....

CUADRONG MATULING

—Inang... inang... nasi!

Ngana ning metung á anac cang induna. Itang calulung indu, mamalisbis ya lua... eya bubulad.

—Inang... nasi! nganang minulit ning anac á ditac ditac miminâ siuala qñg danup.

Itang inda... eya bubulad, lalauane ing anac na, mapupuput ya pangisnaua... maibug neng maspac á salu.

—Queni bungsucu... ala nang tutulung gatas... danupan cu naman!

Itang anac, pagumasdane itang calulung inda, lalauaneng maratna at mipatudtud ya.

¡Caniamana ning tudtud qñg taung danupan! Ditac muman mau-ulu ya danup!

*
* *

Pengatudtud na ning anac, ing inda, itang bigung menganac á alang ipacan qñg bungsuna, penuma ne ing anac na, eya mingutngut... at mebabad ya lupa itang maputlang pungul qñg lua nang mamagus.

Quetang cuadrong macapangilabut, alang pintor á macapinta, uling alang color á macabague: maputla ngan á cule!

Ing metung á babayng maputlang danupan, tatangis at maniambitan, uling alayang ipacan qñg anac na, at quetang marimla nang candungan ing anac á mangalambut, mipatudtud qñg danup mu naman... metung yang cuadrong matuling... daraya at tatangis at alang pincel á macapinta, uling ita ya ing saquit ning casaquitan... at lungcut ning calungcutan!

*
* *

Itang inda malagu ya pa, dapot nánana itang leguan, nun ena agamit man qñg anac nang danupan?

Iniapin agana:

—Ing Dios dinina nacung leguan: ing buacu matuling yapa qñg asabache: ding matacu, ngara malagula at alang macapibata qñg panlalauera; ding pisnicu't cule, paquíanti ro caring rosas, ding ipan cu canu nacar la, dapot... nanung ulaga na ngan canacu niti? Mamamate cung danup.. cacu ebala, ó qñg anacu? Calulung pungul! Y tata mu.. Dios co! baquet eya matanggal qñg lub itang alang pasalamat! Ing leguan cung pacapurian da, ing puri cung pagmulalan da... peniuala cu ngan quea... binie cu angga ing marine cu at...

Canita merandam ing mainang calugcug: milalapit milalapit, sisican.

Itang calugcug, manibat qñg metung á carruageng guguliutan ding aduang matabang cabayu. Itang calulung inda, sinilip ya qñg metung nang wacwac ning dingding ning bale na, at qñg ena sasarian, linaue ne ing macasaque qñg carruage.

¡Ya ing lalaquing menampalasan quea!

Mipagulisac ya canita at miguising ya ing anac.

— Inang..... nasi! ngana niti.

—Nasi! Oyan... anac nang saliua ning camalian. . at pisla ne batal.

Cabang ing anac mamamate ya, ngana ning inda.

—Aduananan mucung nasi, ala nacung á ibie queca, uling malangino dening susu cu...! Mate ca. .! Ua, mateca caring gamat cu, bacang é maluat magcasaquit á anti acu.

Matuling neng binili na, at panaquit nang mete ya, sinagacgac ya misan, dapot qñg sagacgac nang macapangilabut ning mamulang!

¡Itang calulu, memulang yapin!

ING CALADUA NING KATIPUNAN.

Ing bulan á antimong maputlang bulaclac, aslagana itang cabengian. Ing sabla tajimic ngan: lalat ing malume caluscus da ding méngabalag at méngalanging bulung, mararandam quetang malabung á mulajan á nung nuyà lipang lipang ing metung á babayng maputlang antimo ing aslag na nitang bulan á parulum. Quetang susulud nang maputi, quetang malume at micacunu nang panlacbang, balamu ing metung á caladuang lipang-lipang minapa queti qñg yatu, uling atin yang quelinguan.

¿Ninu itang dalagang tutulug mangapitangan bengi quetang malungcut á mulajan?

Qñg misan á bengi, bengi munamang anti canita, pataquid ne ing bulan: queta cabud mulajan, sugatán angusangus á pangisnaua detangane ning metung á Katipunan, pequisabi nang mapilit niti qñg isalicut nesa, uling panintunan de ding Cazadores at Guardias Civíles.

Iya, itang dalaga, qñg alang cacanlap canlap, qñg alang ditac mang capicacunuan, tinaidne gamat, at delane qñg cubu ning jardinero á macabusal caring palalung malabung á dutung, selicut ne carin.

Malapitla tagal ding tutuqui quea, at lalat calual na quetang masucal niting dalaga, lulub noman quetang mulajan ding manintun.

Selubunganala: quitnan de, at detang labinang capilan man epa miglaram, masalarang pepalual ing catayang sabing "tabalu"

Siniasat dane ing jardin: oh! ita ing camatayan, canitang pacacalulung dalaga... Carug salu, galimguim at capicacunuan, miliuasliuas sisiro quetang lupanang maputla...!

Iniang cai.... memacbung cagnana ning ay...! á ma sican, acbung á mecamate qñg calulung Katipunan.

Itang dalaga, ausan tayang Obdulia... tapatapisung yang milaî quetang cubung nung nu manibat ing saingsing....

Disaneng macatungari itang bigung baintaung selicutna, canita milinlin ing biga, sinlagya ing bulan, masalayang masala, antimo ing lupa nang timtiman ning metung á dalaga, caibat nang menimu; tengarane lupa itang sugatán....

Mipagulisac ya y Obdulia iniang aquit ne. ¿Nune iquit minuna canita itang baintau? Nucarin...? Miayaliuang pamigaganaca ing miliuasliuas linabas quetang canuana, dapot ena apitaluse nung nu carin.

Canita itang sugatán, biclat no ding mata na at ngana...!

—Obdulia...!

¿Nuna na dimdam itang siualang manlaus qñg pusu na?

—Ninu ica, at nuca ibat?

Itang baintau pinulis na itang sasaguese dayà quetang lupana, at canita aquilala neng mayap Obdulia.

—Juliano?

—Ua, acu. . acu ing siping yung bale, ing quepalsinta mu sinaguli, ing quelinguan mu naman qñg misan á ayaldo. . Ibat cu qñg bunduc, paquiquitan cosa ding pengaricu at itang babaing emilaco qñg lub cu, dapot alben mu ing querasan cu.

—Patauaran mucu! ecu casalanan: ding pengari cu sinugat dacu pusu at iting sugat tiupa daraya. Juliano, capilan man eraca quelinguan.

—Salamat! Dapot ecu na acaquit.. ! Nuca carin. .? queni,... lumapit cang ditac... macanian.. ! bisa cung mate qñg lalauan mu.

Mengaligquig ya, at caibat na nita, piniac no ding matana.. mete ya.

—Ibpacu nganang mipagulisac Obdulia, oiní ing depatan mu caco! Pete mucu panamdam at binimbing me ing pusucu. ¡Tacsil neng da itang aldo dininan mucung bie! ngana at caibat nang sinabi iti, mamulang, maninap balagbalag macasalbag á buac tilugane ing mulajan.

Detang Guardias Civiles at Cazadores, meumil la canitang iquit da, at linualang macacalale quetang mulajan, balamu tatacut lang tuquiana ning anino nang maputing Obdulia.

....

Ibat na canita, y Obdulia panga benging capitangan titipa ya queta qñg jardin, ausane uari ning ena alabanan á sicanan; iniapin ding taung lalabas carin ngening damdaman dang cacaluscus at ating lipang lipang lilibut busal detang dutung, ngarang misisitsitan.

¡ING CALADUANA NING KATIPUNAN!

Y MISS PHATHUPAT'S.

SATSATAN.

Y Miss Yeyeng, metung yang dalagang mipnung colorete lupa, ngara qñg ding pengari na, bait la qñg metung nang suluc ning Capampangan, at qñg palalu nang malating balen; ulina niti y Miss Yeyeng, filipina ya manibat qñg bitis anga qñg buntuc at anga na ing sicoti nang buac, capampangan ñaman.

Ing biera deti, anti ning maluca mu, lasa mamagtinda mú, at y Miss Yeyeng marajil de canung acaquit mamuntuc guinatan ó caya bichu-bichung pagtinda nang pupuntukan at lalacad, nung nu carin ing sugalan. Angga ngeni, ala capang sucat panibayuan qñg bienang Miss.

Mipayapa ing revolucion, ing Góbierno Militar americano mibuclat yang Escuelas at memili yang mapilan caring sundalus á turu careti. Antining y Miss Yeyeng, Yeyeng-yapa canita, ala yapang Miss, atin yang aca-"suqui" careting sundalus, ó caring maestrong sundalus, pigpilitana niti ing papagaralane qñg Escuelang nung nuya tuturu, balang micaintindi, uling ngening misasabila, ing sundalus mag-ingles ya, at y Yeyeng capampangan neman, iniapin pig-imbutanang matalic ing magaral ya iti.

Mapilan mung bulan, y Miss Yeyeng, sasabi neng ingles, at caras na ning ualung bulan á tapat, qñg capamilatana ning maestrong sundalus, pepatad de qñg metung á balen, mig-maestra ya carin.

Iniang carine tuturu, sabian pa casi ing pamamaliquid da ding memalen quea, uling acaquit deng biasa ya mong ingles carela.

Macanian lalabas ing panaun: y Miss Yeyeng bitasang ene sasabing capampangan, uling ngana acalinguana na, at ing capampangan canu masias at mangasaclit ya dila, inia capilan man, eya mitulid á balid caniti.

Detang culam á macaquilala quea, ngening daramdaman da iti, agad da neng picalbitan, inalilan de laguiung melaus, at ing pemalaguiura, ining matni at masalingasang á laguiu: "Miss Phathupat's" laguiung menibat qñg tinauac nang malapad á pilit nang upitan qñg corcheng misnang catalic á bibilina, iniapin ala yang queliuan qñg patupat ó suman bulagtang matalic á bidbid.

Manibat na canita, iting laguiu mipalacad quea, at acalinguan dang melaus ing Yeyeng á malambut nang palayo; ing Miss Phathupat's ya ing mipalacad.

Macanian é malambat mibait ya "Ing Emangabiran" pajayagan á capampangan Baculud at qñg metung á fiesta ó velada qñg balen X. á nung nuya mitagun y Miss Phathupat's, babasan de iti, linapit ya y Miss, at iniang iquit na ing Capampangan ya, sinibì yang baguia, piling ne ing buntuc na at ngana:

—"Mi no entiende el pampango".

—"Mi no entiende ese castillano Miss", ngana naman ning metung á pusacal, pequiapusane tunu.

Detang pácarungut mipatiman la, dapot uling maquipegaralan la, agad dang linili't é pepajalata qñg malagung Miss.; at iti aguiang baluna ing anti reng mumulangan, sinulung narin, at ngana:

—Qñg camatutuanan tutucung pagcasaquitan, sabian ing capampangan at lalu pa nung babasan cu.

Caniting mapilan á amanung sinabina, linub langan ding angang diccionariong tinda, ó ngacu uari, ing inglés, castila tagalug á mababang pisamutsamut na, inia detang pácarungut, era na tutu acauat, mipacaili lang masican.

Mimua ya y Miss, inarapano ding maili at ngana:

—"Porque reir?"

—"Por el champurao Miss" ngana ning minunang mequibat.

Lalu nang mesican ing sagacgacan detang maquiramdam, at y Miss. Phathupat's mitatas neman á vapor.

Ing metung á macarungut, ngana:

—Eyu pagmulalan qñg y Miss, eya biasang capampangan: muna uling malambat neng maquiutus caring sundalus á americano at ing cadua, ene Capampangan, ing caustana nita ing laguiu na Miss Phathupat's.

Canita memacbung, acbung á misnang casican, mitdas ya ing caldera nang Miss Phathupat's, at quetang asbuc nang masapa, linual ngan ing lablab ning Vesubio, ó ing angang sabing marinat qñg amanung capampangan bigja na ngang piguisan qñg asbuc nang maguing dapug.

— Alang marine! mapanaco! manlalasun! anac p . . . .! ngana, qñg mesabing amanung capampangan.

—Aba! capampangan ya pala! ngara ding daramdam.

—Ua, eyu uari balu? ngana ning metung á macaquilala quea—anac neng matuang Godiung Cacbung á cabarriu cu.

Mipasagacgac lang masican ding pacayalbe: y Miss Phathupat's mipaquiac ya canita, at quetang pamipulispulis na qñg luanang tutulu, tinuqui ing macapal á blanquete quetang lupana, linto ing talaga nang cule, matuling yapa qñg duat; inia, iniang aquit da iti, lalu lang mipacaili at ngara:

— Abah! matuling ya pala!

— Ua, americana negra ya!

Gulisacan, pacpacan, sagacgacan ing mararamdam

canita. Y Miss Phathupat's ena na abata, linual yang tapátapisung qñg dalan at ngana:

—"Mi no vuelve en esta casa".

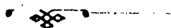
—¡Adios Miss á é biasang capampangan!

—¡Adios Miss Alicie Roosevelt!

—¡Adios Miss Phathupat's!

Macanian yang pisalusalu ra at ing pacacalulung Yeyeng, meco yang bulung bulung *con el rabum inter pernarum*...... ....

Caracal da ding Miss Phathupat's qñg panaun ngene... eno biasang capampangan ó picarinera ing capampangan, uling macasabi nong inglés á *champurao*.

LIDIA

CANG MARGARITA ANAHAW.

Aduananan mu cung salita: ngamu queta sang masanting at masaya; aduang bague aduan mung malambat nang ala cacu.

Ing «pluma» cu, muluat neng paldas: ing «Lira» cu sira ya at ing «Musa» cung mapagmaragul, malambat nana cung tebugan. Qñg plumang paldas, qñg Lirang sira at qñg Musa-ng mapagmaragul, nanu ing acua mu? Ala Titang, nune letras á tatangis, notas á ngungulangul, at poesiang lipang lipang; dapot panusigan daca, magsalita cu, at ing isalita cu ausan teng LIDIA anti mo ing macabuntuc caniti; eque isulat ing tutu nang laguiñ, pablasang ing maqui bie caniting salita, mabie yapa, at mecad qñg emu misan acasabi muné,

CRISSÓT.

I
PAMISUMPANAN

Ing bulan, yang bulan á magumasid é bubulad qñg maliliari qñg bengi... yang bulan á parati rang sasacsian ding mipapalsinta, dingutana iti: canita ume neng magbilug, inia pin ala yang caculiculimlim á sala, malagù yang antimo y Lidia á canitang horas á ita, aslagana caring pinilac nang aslag.

Macalucluc ya lele ning auang, at itang canuanang malinis, macapainaua ya qñg gamat nang uanan: mimisip ya.

Quetang malinis nang canuan, daralan ing libu libung pami-isip at quetang mibubuat á salu na qñg dacal á carug, acaquit mu itang masaquit á mipapagcal quilub na.

Queta siping na ating catau... pagumasdane, lalauaneng maratna, balamu uari quetang panlalaue na agcatane't yaguiag pilit qñg capalsintana...

—Lidia!

—Ali, tatacut cu! Ecu macasumpa: ing sumpa, tutuparan... at ing é atuparan é sucat isumpa... at saca...

—Buri mu...?

—Nung macanian eraca panialan.

—Buri cung damdaman queca itang pangacu nang Gabriela de Estraes, Duquesa qñg Monceaux cang Esperanza de Crillon: buri cung ipangacu mu cacu, ing: nung macapisabi cata, paquisabian mucu, at nun ali... ing timan mu ..

—Itang buri mu... *Susumpa cu!*

Canita ing bulan meralumdum ya, ticpana itang catajimican qñg matuling nang bungbung.

II

Ing timan á pangacu

Calagu na ning aldo qñg babayng malsinta! Ing angang macapatulug quea, balamu miyayaliua cule: malalagu ngan, uling ing sabla, palaguana ning pamalsinta na.

Dapot ing babay metung yang lijim, qñg panugali na dacal nong misulat, bista't ela micacayagpang á luruc. Ding aliua pipinta reng antimong patipating mayumu at mamu, at ding aliua naman, metung yang ganid á macaimalan patipati.

Isanu ing tutu caniti? Aquit tang agad, cang Lidia muman.

Ding dorados nang aslag ning aldo matatdas: ing

rosa purpurea-ng mumuna qñg alaya, linub quetang baguiá mu macabuclat á auang á silid nang Lidia.

Míbablas ya iti: pinili na qñg imalaná ing palalung masaya cule.

Calagú na canita!

Ing sabla macatiman ñgan quea, anga ing palalung matamlé, sasaguiua qñg panlalaue na.

Macanian lalabas ing aldo: qñg fiestas, qñg sabla sabla, numan caring aguman, nung nula macapitabnung Hector, ning lalaquing quesumpanana, milalauayan la at caibat na nita *"ing timan á pangacu."*

III

LUA

—Quiquiaca Lidia...? Baquet...?

—Ecu balu... malungcut cu... mabnu cung gabacan ing yatu, at nung atiu mú caring gamat cu, sinintang cuna ing mabilug á quetauan!

—Baquet?

—Yan... ya naman ing cucutang cu, dapot cutang á alang paquibat... Dios co!

Caring babay, ating macanian, emo balung piuculan á ugali at deti naman ilang macamulang.

Caibat na nitang pamiaduanñan, y Lidia aldo aldo mialiua ya ugali; itang *"timan á pangacu"* ena sisiro caring labi na, parati yang tatangis, macarungdung at é bubulad, balamu tatacut yang maquilauayan caring tau.

Y Hector, pagumasdana ñgan iti, at maguinaquit ya. Tutulicsanang pilit ing sangcaua, dapot qñg ena pamibulad Lidia, lalu yang malilíli.

Ditac ditac micacandayu la deting adua catau, aguiang ilang adua era balu ing casangcanana.

IV

PAGUINAQUIT

Qñg misan á beñgi, masala yanaman ing bulan, ing

bulau á macarungũt murin quetang *pamisumpanan* da, y Lidia, macalucluc ya quetang lele ning auang, qñg auang mu namang nung nula misabing Hector qñg misan á bengi.

Lepitane niti: panaquit nang Lidia, mangilag yasa, dapot y Hector piniguil ne at ngana:

—Mananuca...? Malambat danacang pagumasdan, dapot ecu balung tarucan ing daralan qñg lub mu. Nanu ing miliari...? Baquet quiquiaca...?

—Calinguan mucu Hector, antimo ing pamangalinguan cu queca, picasaman mucung antimo ing samacu... eraca buri mang acaquit.

—Macanian ing pamanupad mu qñg pengacu mo?

—Ua, nganang Lidia at saca ya dinundung.

—Ecu maliaring abalu ing sangcana?

—Alimu, uling capilan man ecu sabian.

—Nung macanian, salamat queca, tangapan mung pasibayu itang *simpa* mu: susubli cu queca, ecu buring ingatan itang é canacu. Lacuan danaca... micalmá casa.

Meco ne canita: y Lidia, dingdungne ing canuana, eya miatuá macabang horas, at cayatnana detang matanang malagu, mibacasan lang lua. . . . .

. . . .

¿Buri mung abalu mal cung cacaluguran, nung baquet mipacanian la detang aduang caladuang micalugud qñg sinaguling horas? Isalita cu queca, canita aquilala mu, ing alang matalic á aptas á é macalag at é balang sumpa matutupad.

V

Lulam

Nung macananu dégulan ing pamalsinta qñg metung á babay, macanian naman á dagul ing pamisisi, ngening aquilala mu qñg itang babay-ng pilsintan, ene bague ning pacamal mu't pamalsinta.

Dapot... sabian ya canacu icong tanac na qñg pamalsinta: ¿Sucat yeng pataunaran ing metung á babay

aguiang palsintan yepang miguit qñg sabla, nung ing babay-ng iti, pinialung neng anti mong alang ulagang pialungñan, ing caladua yung malsinta quea? ¿Macaquit cong patauad qñg metung á babay-ng simban yu't delanñginan... á, caibat nang pete ing malagu yung paintunñulan qñg alang nanu mang pacauan, tampalasana nepang paniugatan ing pùsû yo?

Icayu, icong quepaliariana caniti... sabian yu: ¿Casalanan uari ing macamaté qñg metung á babay, at paimaté naman caibat na nita, nung ing paintunñul yu sira na at sugatana co pa caladua?

Mayumu ing mamatáuad! Bisa cong patauad... buri yeng patauaran ing babay-ng menampalasan quecayu... pagnasan yeng calinñuan... calinñuang pilit itang matuling nang depatan quecayu: ico cabud, buri yung uluan ing sugat yu, ing sugat á iniwá na qñg caladua yu, patinican ye daya, itang alang patanat á dayang tutulung bibingbing qñg pùsû yu... dapot ¿acua na cayang lanñi niti, nñening balang horas, nuco man minguil, yang atatabnuan yu itang pataram á piniugat na quecayu?

Ing buang da ding sibul, nñening misaldac at misumpung caring batung agusana: yang marimlang sala na ning bulan: ing tiup na ning malumeme anñin: ing dalit nang masaya ning abac... yan... yang sabla... manñabaligtad nñan qñg lalaquing mepilait, maliliaring lablab, abu, lasun at camandag á papate quea! ¿Macananu yang mamatauad ing mecanian?

Patauad! Caracal da ding sasabi canite, dapot bilanñan mula mú detang macarapat!

Macanian ing mipapagcal quilub ning sàû nang Hector.

Catipa na queta cang Lidia, miglipanglipang ya caring dalan: mibabaya ya canuan, itang canuanang nung nú miliuasliuas daralan ing angang darayang pami-isip, maibug neng maspac.

Pilsintane y Lidia, mecad pilsinta neng malusuc, iniá pin lalu yang maragul á paguinaquit.

Lacad neng lacad, ena balu nung nuya diquil, nung nuya ume; menñari ya qñg metung á saquen á ala

nang manibala, lutanglutang ya libutad ning malat á malimbuyu.

Magalingaldo na iniang manic ya queta carela: capanic na, biclat neng macacalele ing auang at pegumasdaneng lalbug ing bulan.

¿Nanu ing isipan? . . . .

Maralumdum...! Malulam...!

VI

Lagnat at alinbuyu.

Quiacayu caladuang tampalasan! Mecad é cayu naman mipatudtud caibat yung dinapat maroc. Ing dase yung pagqueran, mecad maguing baya ya, durulucana co balat. Nanung isipan yu caibat na niti? Balicdan yu ing dapatan yu, mecad mangaligquig cuyu naman...!

Y Lidia, eya minapun man quetang benging ita: migculung ya qñg silid na: malingasû ya.

Silbag ne ing buac na, at caquera na, quitcut ne ing buntuc na quetang maputing ulunan, mengisnaua yang saldac.

¿Nanu ing maliliari canitang caladuang bigu?

Eya mipatudtud: yang tudtud á pacalinguan qñg sabla sabla, darayu caring mata na; dapot ing lalung masaquit ing é ya man mipaquiac, yang luang panuas, panugnas qñg sucal á lub, é bisang sumiro caring matana!

Calulung Lidia! Itang bengi durungdungane, acaquit neng mibabata, dapot ene dirinan capaldanán.

Quetang malagnat nang pami-isip miliuasliuas lang daralan ding macatibucbuc á anino: ding aliua titimanan de at ding aliua pamalcaran da neman.

Tatacut ya: bisa yang gulisac, dapot ing siuala na mapupuput, epa linual man quilub ning saluna!

Sasala! Detang anino macapaliguid quea, mitda la, dapot caring panimanmanang Lidia, aliua ing minalili.

Ing acaquit da malutu, daraya... at libutad na niti, ing metung á bangque, ing bangque na nitang tau nang timpalasanan.

Gagalgal ya mabilug á catauan... mañgaligquig ya. Itang calulu atin yang 40 grados qñg termómetro: micacaduan ya qñg lagnat!

Nung aquit neng Hector canitang asque na, mecad é na ne paguinaquitan, pataurananе, uling lalabis nang parusa itang macalunus á dimpa quea.

Lagnat at alimbuyul

VII

Masaquit a pamipagcal

Sasala... mitatas ya ing aldo.

Ding abena bale Lidia, pagmulalan da ina antina quetang horas, eya pa mibañgun, lalu't lalu na, ena sadiang ugali iti.

Macanian man y Lidia, uling ya ing *matang danum* queta carela, ing ditac nang nasa, ing ditac nang picudta, mipácamalan, mipácundañganan ya sabi; at uli na niti, ipasarina ing burina.

A las ocho ne ing aldo: ding pengari na, ding ipus at detang sablang abena bale, milalauayan la at pasuglapan dang mata ing almusal á macapanaya, balamu pagmulalan da ing anti na quetang horas, epa mépañgan.

Ticad-ticád lang lulub, balara matudtud yamu, ere buring masira tudtud.

Mecabulad meramdam, ibat quetang silid ing macabang saingsing, antimo ing saingsing na ning metung á mapapanás.

Ding pengari nang manaya qñg pañgaguising na, dimdam da iti: milauayan lá, at anti mo ding guiliut da qñg metung á lubid, miagnan lang tinicdó linub quetang maralumdum á silid.

Biclat do díng auang: iquit de y Lidia, macabulagta ya't macaungle buntuc, meguing tampal ya lupa, matalé yang matalé... misna yang dagul á lagnat!

—Médico... malagua! ñgana ning tata.

—Médico malagua!, inulitna ning Indu, cagnana ning ñgulanñgul na.

Detang anggang ipus, mibalicuas lanñgan, mibabalanñgí nong menintum Médico at qñg misasaguli, ing Doctor L., queta ya cabuntucana.

Pepainum neng panulu, at saca ne pegumasdan.

Ing saquit nang Lidia, mibalitang agad: detang caquilalana't cacaluguran dalaga at baintau, pemiraplan deng inapa, at qñg sinaguliquinatmu ya ing bale caring taung mequigló.

Cang Hector mibalita mu naman iti: ena balu ing daptana: buri neng aquit pasibayu... buri neng patauaran... buri nang calinñguan qñg ditac á horas, itang depatana quea...

Palsintane pa? Eta balu! ing pusú ning tau metung yang lijim, at ninung macataruc qñg calijimana!

Masaquit á pamipagcal . . . .

. . . .

Painaua ca Titang, mecad singcup na ca salu qñg casaquit ning sasalita cu.

VIII

Pasibayu ing timan á pangacu

Caibat ning dacal á pamicacunu at pamipagcal, miguagui murin cang Hector ing sadia nang pacamál cang Lidia.

Pemiraplanang mibablas, tinipaya at tiglus na quetang bale simpa na nang é panican pasibayu.

Disano carin ding dacal nang caquilala, malungcut lanñgan at misísitsítan la mú.

—Mananu ne? ñganang Hector.

—Mabayat ya canu.

Nanu ing saquit na?

—Lagnat á maragul.

—Capilan pa?

—Era balung pamalita, macaguiung ñgening abac

mag-á las ocho, dimdam da niang sinaingsing, saingsing á misnang cacaba. Liban de, disnan deng macalunus, misna yang dagul á lagnat.

—Ninu ing mumulu quea?

—Ing Doctor L.

—Ñgana paya?

—Mabayat canu, tela pin macanian, uling balamu anti yang jibang, sasabi yang dili na.

—Nanung sasabiana?

—Emi balu, é micácaúne.

Canita lulual ya ing Doctor, at panaquit da quea detang milupunglupung, ñgarang quinutang:

—Mauanu ne?

—Ya naman, ñganing Doctor.

Buri queng aquit, ñganang miling á metung caring cacaluguranang matalic Lidia.

—Acu man, ñganang Berta.

—Acu man, ñgara ding sabla.

Ing Doctor ñgana qñg lub na.

—Iti ya ing marauac dang ugali ding filipinas, ing sabla buri rang aquit.

—Milub came? ñganang minulit Miling.

—Ua bungsu, ñganing Doctor; dapot eye lilingasuan, eco sasabi nang sasabi qñg daramdamana, pota...

Linub no canita qñg silid nang Lidia, at y Hector nanan semantalanana iti, tinuqui yang linub.

Pacabuclat la ding auang, y Lidia macaunglé ya buntuc, misna yang calaré lupa malutu la ding labi na, tanda ning maragul á paling panamdamana.

Lepita neng Miling at ñgana:

—Lidia!

Y Lidia, eya balubad.

Caibat na niti migatajimic. metung man alang bubulad, milalauayana la mu.

Mecabulad y Lidia, biling ne ing buntuc na, beliquid ne ing lupa na caretang magumasid quea.

Meñgisnaua yang saldac, at caibat na niti, sinuñgo caretang labi nang malañgi, ing ditac á timan.

—Lidia! ñganang Miling, atin cang buré?

—Ala! ua, ua... atin...

—Nanu ita?

—Calinĝuan mucung antimo ing pamanĝalinĝuan cu queca at...

—Nano?

—Maçapanĝaligquig¡ Emu cu lalapitan... Acaquit mu yang daya...? Yan qñg bangque nang... mequeni... mequeni... patauad patauad...

Y Miling belicdano detang abena qñg silid balamu uari, buri nang icutang carela itang ena apitalus á amanung sasabianang Lidia.

—Libang ya! nĝanang Berta.

—Emucu cucutuan... nĝanang bulungbulung Lidia, ecu maniabi mate cu man... abe cu nang mabaldug qñg aun iting calijiman.

Cang Hector, metung mang amanu alang miligtas quea, paquiramdama na nĝang mayap. Iting amanu yána man, ya murin ing sinabina quea na benĝing misabi la, cutudcutud mu namang anti ita, ena balung pibaldugan, magugulu ya isip.

—Bisa cung quiac, nĝanang Lidia, dapot ala nacung iluá... alben mu.

Canita adua capatac á luá ing inapsa ra detang mata na, adua mu cabud capatac, at misalud quetang maputi nang ulunan.

Lepitaneng Hector panaquit na canita, ena na abata, at nĝana:

—Lidia mananu ca?

Panamdam nang Lidia canitang siuala, biclat no ding matana at nĝana:

—Ica...?

—Ua, acu!

—Hector...?

—Ua...

Tiniman ya canita, dapot ditac mung ditac, lalat mibacas mu caring panat nang labi, at meliquid ya casumanĝid.

Ya murin galang ita, *ing timan, á pañjaco?*

IX

NINU Y LIDIA?

Caministilan aquilala tanè ing bie na niting malungcut á salita.

Ninu'y Lidia?

Y Lidia metung ya caring palalung malagung dalaga qñg balen B. casantiñgan ya dagul, eya maputi ene man comangui: ing cule na miquequealañgan miayo ya puting ému balung pamalaguiuan.

Ding mata na, ela mapundat dapot malagû la at lalu na nung manlalaue la. Macaba ya irap at matuling la namang anti mo ding quile nang balamu guinulis mumú.

Ing arung na maquinis yang maimpis, ing asbuc na, anti yamong metung á cajang coral nung nula macasinup ding ipanang malino anting nacar.

Ing quimut na at ing sabla nang panasque, paquilala na, ing alang casamutsamut ditac man itang daya nang malaya.

Mayap ya panugali, maganaca ya't mayan á daya, dapot ibat qñg malati ya, pepaquilala nana ing maqui panugali yang talagang quea, ene apatuqui qñg gampa na ing aliuá, nun é murin macanian ing talagang quea.

Ing salita na masaya, malambut at malambis, at ñgeni namang cai, maparas at matula, lalu nungmamuisit ya.

Ing aiii na, palague at malinis, anti mo ing qñg metung á angel.

Ala yang capag-camua metung man, caluguran de ñgan, at cacalugurano ñgan naman.

Iti y Lidia.

Detang minapang cacalugurana pamanamdam da quetang sasabianang ena balu, milauayan la, at saca la misisitsitan.

Canita linub yang pepasibayu ing Doctor, quinua ne pulsu at linaue ne ing reloj.

—Yanaman, ñgana.

Y Miling ya mo ing malabit dili caretang babayng atiu carin, at yanaman, ing cucutang mung cucutang.

—Nanung atina Doctor? ñgana niti.

—Tifus! ñgana ning Doctor.

—Jesus! Jesus!, ñgara ding sabla.

—Mayapa lual na cayu, bacong é maua quea, ñgana ning Doctor.

Linualá canita, y Miling quiquiac ya at detang aliua, pasayangan deng tutu nung mate ya.

—Nanu ing masaquit na Doctor? ñganang Hector, iniang ila namu.

—Yang calulu malsinta ya, at mecad tinangap yang maragul á sucal á lub qñg palsintana, inia macanian.

—Ecasi...

—Ali ya, sinabi cumu ita bareng é lilingasuan.

—Ñgayu...

—Ñgacu qñg queang delirio carin cu ajalata, dapot...

—Ninu caya ing mecapauli caniti?

—Eque balu, at nung baluque ya ing masanting ipanulu qñg sasaquit na.

—Mabayat?

—Mabayat, dapot yang cayanacana nung sumaup, eya maliuag pacayapan.

—Danum! ñganang Lidia, quinutud na itang pisasabian.

Y Hector, linapit na itang danum, pepainumane. Ind Doctor quinuane ing termómetro at cabang cacuanane, ñganang Hector.

—Mipaldana ca?

Mibalicuas ya canita y Lidia at ñgana:

—Queti camo? Lacuan mucu! Bata mucung tatampalasanan!

—Magdeliriu yamu, ñganing Doctor, pamanamdam na canita.

—Ua, na, ñganang Hector, at linual ya quetang silid á nung nuya mapupuput. . . . .

. . . .

Nanu ing sigalut á iti? Saguli sumala, eca mainip.

X

Susulung ing alimbuyu

Dacal ing miraras á ligalig qñg tau, dapot ing ligalig á ipasari na ning sinta, ya mung alang laguiú at ya namang alang panulu.

Atlu nang aldo ing lagnat nang Lidia, ñgananang mabá, ñgananang mitas; dapot ing cayanacana, antimo ing sabi ning Doctor, sasaup, iniá piu ena mau babayat.

Y Lidia at y Hector, detang aduang caladuang mipapalsinta, macalunus la; ilang adua paquipagcalan dang pilit ing maroc dang calma, era balu nung nú menibat at migmula.

Ilang adua mibabata la, dapot era bulu nung nanung casangcanana. Y Lidia, caibat nitang delirio, migtajimic ya, lasa patingapun macapiac ya mata, at ngening imulat nala, itang á lauena, nanu yamang bague, ene patdan mata, dapot qñg laue matamle at salunan.

Qñg misan á aldo, iniang ume neng paimauy, ngana cang Miling.

—Ninu na ngang minapa cacu?

—Dacal nala. Ding angang cacaluguran ta at caquilala. Selese na nongan canita, metung man alang milicta, dapot iniang caras, na qñg laguiú nang Hector, beliquid na casumangid Lidia, at ngana:

—Nanung aldo ngeni?

—Martes.

—Martes... martes...

—Ua, ualu nacang aldo masaquit, mayap namu mipaldanaca.

—E masaya quean lual?

—Baquet?

—Bisa cung lual,, mainip nacu queti.

—Maroc.

—Bisa cung lual, ngacu na! nganang minulit Lidia.

—Capa, ating masanting, itang queta lual, ilub ta queni.

—Ua.

Y miling canita pemiraplanong inaus detang queta lual, detang cacaluguran dang maquisaupan carin.

Calub da deti, timananala at pepabuclat no ding auang. Canita ing maputlang sala ning gatpanapun inaslagane lupa; malagu yamu, dapot qñg lagú nang matamle ning metung á salunan.

Mipágsasalita la, queang pamipagsalitang masaya at nung nú mangapaturu, ding caralangnan.

Ing magdala canita y Miling, itang dalaguitang é mamaco saya á tutu rang caluguran.

Mecabulad lulub ya ing metung á ipus, pabalu ne y Hector á maquisabing lungub.

—Salamat ing sabian mu, ñganang Lidia.

Ing ipus linual ne canita, dapot agad nanamang mibalic.

—Pasabi rapu nung milub la, ñgana.

—Atin queng pisasabian, ume naca.

—Caroc mu naman, ñganang Miling, baquet eme pepaluban, metung ya caring mayap tang cacaluguran at maibug nanáng nanan ing cumayap ca.

—E raca buring macutud á calabitán, ñganang Lidia.

Inda nang Lidia lulub neman canita, at ñgana:

—Mecone y Hector, matula ya ing quinayap naca, dapot misundu sa canu, angang eca cumayap lubus.

—Salamat, ñganang Lidia.

XI

Noche buena

Milabas ing peparumingu ibat na canitang aldo miari tang salita: y Lidia sisican ya at detang pisni nang maputla, micuculayan la qñg malare cule, misusubli ya catauan.

Itang bale misnang lungcut ibat iniang misalunan ya y Lidia, mibalic ya saya, at mibuclat lang pepasibayu ding auang na; detang sampagang meñgalanat meñgapabustan, sinaguina lang pepasibayu.

Ding madreselvas salucuyan dang mamucu at ding dallas, tulipanes at champacas, pagparañgalan danaman ing misnang calagu rang cule.

Ca-vi perasana ning pascu.

Caring dalan, mibabalañgi la ding tau, masaya la ñgan á lupa.

Ding sabla miadiala, at misasadia nomang pamie rang aguinaldo, aguiang suman mung magadtu.

Banua banua pagmasusianang Lidig ing *noche buena*, dapot canitang banua, selanana, uli ning misalunan ya.

Y Miling ya ing mibili caniti, iniá pin itang calulu, ene macapaniabi man qñg pagal na.

Malati yamu ing bale ning Miling, emo anti ing cang Lidia, dapot atin yang malapad á mulajan, malinis at malabung á tanaman.

Libutad na niti, carin de binili ing metung á "da-

marang" gueyac qñg bulung bulung dutung at piniabitanan deng libulibung faroles.

Y Lidia canitang abac na nitang gatpanapun, tinangap yang metung á tarjeta cang Miling, mapilan ya cataya, at ñgana:

Emu sasalanan ing pota.

Miling.

Ene pequibatan, miquequealañgan ya, tatacut yang mipasibayuan. Itang capicácunuan leco na ning Doctor, iniang yapa ne.

—Maliari nacang ume numan carin, écása paipagal, ñgana quea.

Itang gatpanapun diquil neñgan Lidia qñg pamisadia qñg imalan á isulud na.

Mebeñgi.

Detang libulibung faroles quetang mulajan sinindian do ñgan.

Alipatpatan ya uari itang jardin, iniá nung lon meng marayú balamu ing metung á *castillo* ing tatampusan da ding miayaliua cule "luces de beñgala"; dapot itang sálang manibat caretang sulu é macasnuc: malambis at mamu, uling papatdana taram ning bulung ding dutung at ning manene aslag ning bulan.

A las nueve pa mu, dacal nang tau: dalaga't baintau, pacaganí la ñgan qñg ganing pascu.

Ing banglung manibatan caretang sampaga cacalatana itang carinan: ing saya, cule, musicas at miayaliuang sampat, mipamisan carin quetang beñging ita.

Ding babay, mamarú lang miayaliuag piñiang pemintan at pemaltacan brillantinas.

Ding orquesta, titigtig de ing sinfonia ning "Lohengrin" yang músicang magaló at mamialuñgan á bucud mung cang Wagner.

Canita lalung meliñgoñgo, lalung masigla, uling yang música, at lalu't lalu na qñg babay-ng filipina tutung macapanasag.

Y Hector atine carin, macaluluc ya lalam ning metung á acacia, ning acaciang tatañgis pañga beñgi.

Marayu yang ditac caretang dacal, dapot labas laba-

san de detang mipanucsung dalagang mipapalibutad quetang mulajan.

Mecabulad detang dacal á baintaung macapulung quetang daralanan, misagsag la, dininan deng dalanan y Lidia, y Lidiang Reyna na ninsamang fiesta.

Melingongo, qñg misusumangid ing miraramdam:

—Calaguna!

—Lalu yang melagú!

Tutú pin y Lidia qñg gani nang crema-rosacea á penagaulan brillantinang azul zafíro, balamu ya ing Hada ning bengi, nitang cabengian á masaya.

Selubunga neng Miling at ding aliuang dalagang pacatipun carin.

Lalaqui't, babay migpatulug la quea, dapot ing mayumung música silbag nong pepasibayu at balang metung quinanua yang acapareja na.

—Ica Lidia eca terac? nganang Miling.

—Ali cu.

—Teraca at ipanintun dacang capareja mu.

Ene menayang paquibat, at balus yang sinulud qñg busal na nitang mulajan, panintuna ne y Hector.

Detang adua mipamulala nala mú iniang miquit la, uling ilang adua, era uculan man ing atiu carin ing metung at metung carela.

Ban é majalata, y Hector binie ne ing tacde na at y Lidia qñg ena sasarian, quinua na neman.

Migmula ing rigodon: miari ing aduang número dapot detang mipapareja, ela pa misabi cataya man.

Iniang magyari yari ne ing número 4, nganang Hector.

—Nanu ing mua mu canacu? Buri racang acasabi at pagparalampucu ing paquisabian mucu.

Pamanamdam nang Lidia canita, licuananiang misan at linucluc ya qñg metung á suluc.

Y Miling á é teterac pagumasdana ita, pupulaí yang linapit cang Lidia at cutang neng cutang nung mananu ya.

—Ala ngana niti, meliu cu, dapot milabas na.

—Enaca teterac at alilan danaca, nganang Miling at linucluc ya uananang Hector.

Miari ya ing rigodón, y Hector masaspac ya sálú

at metung ya uaring dupug ing mitatau quilub ning salu na.

Itang babay-ng ena asalacayan á ugali enane seuan paniugatan, tatampalasanene angga qñg piarapan, ena pigaganaca ing picailian de ding macatingid canita.

Dapot y Hector, tutú yang uagas, itang cauagasana babaual neng mamali qñg mainang babay.

¡Calungcut na ning *noche buena* nang Hector!

XII

CAPLAS, BUSAL NING SAYA

Caibat na nita, mituquituqui na ing miayaliuang terac: lalung mesigla, pablasang milaco na itang pamititiguilan da ding cayanacan á mumuna quinsamang fiesta.

Y Lidia, ene tinerac; y Hector man. Ita atin yang isasangcan: ing pamaimáuy na, ó y Hector?

Balang mecasiacasu carela agcatan dong terac at deti mamaniangcan la.

Majajalata na itang bili ra, iniang lapita neng Miling y Hector, inagcat neng terac.

—Ecu pa tinerac anggana ngeni, ngana niti, buri mu ing teracatan.

—Itang buri mu.

Tinerac la canita, dapot catulugan mu tinucnang la at saca la migmain.

Y Miling tataguyud neng tungal ditac y Hector quetang carinan á nuya carin y Lidia, at ngana quea.

—Balamu mipagcacamua cong Lidia.

—Ali cami, acu... yang balu cu ita, dapot ing quea, ecu balu, Baquet quitang mu yan?

—Ala, sadia-sadia misna cong pamibasa, dapot ngeni, balamu mititiguilan cayu.

Canita mitulid la qñg lele nang Lidia.

—Bisa cang terac? nganang Miling quea.

—Ali cu.

—Parimlan yu uala ing fiesta cu: ica eca bisang terac, Hector teterac ya man, balamu alayu qñg lub na.

—Emu paniualan Miling: nung ating pigcasayan cung fiesta, alang aliua nune ing queca.

—Capa, ñganang Miling minum cu saguli.

—Saupan daca.

—Ali munacu, at misanaya licuan siping nang Lidia.

—Panayan mucu, minum cu naman, ñgana niti at licuane y Hector.

Metigtig la ding campanas: qñg tigtig dang masigla: miari na ing maitinez at daralas dana ing misa.

Panamdam da canita detang cayanacan, pasigayac la ñgan, alang bisang mitagan bale.

Ding babay sidia ro ding pañoletas da at linalam do caring saclera.

Milulú-lúlú lang lulual qñg dalan: ding orquesta, tinigtig lang paso doble at tinuqui la qñg Pisamban.

Ing bulan misna yang casala, bibitin de uari at aslagana itang masayang pamannimbara detang dalaga.

Y Lidia qñg masipit dang agcat quea detang cacaluguran, tinuqui yang sinimba at siniclaud ya qñg tulid ning capilla na ning Virgen de Correa.

Meñgaddi ya.

Itang babay ng emu abut uculan á panugali, quiquiac ya arapaning Virgen.

¿Baquet?

¿Ipaniuala na canitang malam á indu, itang alimbuyúng bubugbug qñg caladua na?

Ninung macatarac qñg uculana canitang horas! Caibat ning alzada, linucluc ya, pinulis no ding mata at menaua yang ditac á pilubluban.

Cayari ning tauling evangelio, lepitaneng Miling, belicdane niti at timanane.

—Tuqui cang pasibayu carin bale, ñganang sinitsit Miling.

Y Lidia, ene pequibatan.

Miari ing misa, tinucnang ya ing organo at tinigtig lang masigla ding orquesta.

Pàsilual no ding tau, ding lalaqui, ila ding pesiunaminabat la caring aduang pasbul, balang linual á ba, bay sisilañgan da.

Ding babay, detang mañginlag na caniti, memagtatabucbuc la caring paniu ra, barong é aquilalà.

Canita lulual ing tapuc da detang caquilala tana: mumuna ya y Lidia, dapot eya macatibucbuc at ing lupa nang maputla, aslagane ning bulan.

Ing babay-ng filipina, balamu cacalugura ne ning bulan, capanlalaue ne, qñg laue nang matamle ning Reyna ning beñgi.

Itang masayang tapuc linual qñg Pisamban, linacad antabayanan da ding orquesta; cabang dalan micaili la at mipapanuesu, y Miling yá mû ing daramdaman mu sinala cayagnana ning sagacgac nang alang casamutsamut.

Y Lidia, eya bubulad, aguiang nanan neng icauit qñg tuesu; qñg pamanuesu na, ñgara neng pitulan ñgaraneng pimuan.

Itang sayâ minanga qñg tulid nang bale Lidia at é sa mepupus, nun eya cacauani iti.

Dacalang cacauat, dapot eya pepapiguil, ing sasangcana ing pamai-mauy nang babaual paipuyat quea.

Memun ya caring sabla: miumâ lang Miling bayu ya linub qñg pasbul.

Iniang mamun ya caring lalaqui, apagumasdanang alane y Hector.

—Angga bucas, ñganang Miling.

—Angga bucas, ñganang Lidia.

Micauani nala: itang tapuc tinaglus queta cang Miling at y Lidia menic ne naman.

XIII.

Ing anino

Capanic na bale, linub ya qñg silid na, biclat ne ing auang, uding ing undap-undap á sulû quetang silid, ene acuang pasalan. Matudtud no ñgan disana: caring peñgarina at ipus, ala nang macaguising metung man

Mibablas yang dili na.

Itang imalanang piña, inalilana qñg macapal á franelina-ng pagquerana.

Itang beñgi misna yang carimla, mañgutcut qñg butul ing tiup ning angin.

Ume neng magquera at isara na nesa ing auang iniang quinaluscus busal ding tanaman.

Canita ing bulan ticpane ning lulam, meralumdum.

Sinuñgo ne ing buntuc na at ing metung á anino sinaligsig yang linual busal ding tanaman.

Pagumasdaneng Lidia, milalapit ya milalapit ya, daragul ya at sasala neman á asque.

Alang capicacunuan: anino yang tau! Bisa yang guliac, eya mibugnus á siuala, bisa yang murung quetang auang, dapot balamu quinauat ne ning metung á gamat á ena acaquit.

Nanu ing daptana? Eya macapapiglo, eya milaco, bista't eya tatacut.

Cabang micucunut yang macanian, ing anino lalapit ya, tinulid ya qñg auang

—Lidia! ñgana ning anino.

Y Lidia guinalgal ya.

—Lidia! mapaliaring emu nacu caquilala?

—Hector!

—Ua, acu!

—Nanu ing buri mu?

—Ing sabla, angga camatayan, emu ing daraptan mu cacu.

Caibat na nitang mapilan cataya, migtajimic, ninu man carela alang mibulad.

Tinulauc la ding manuc at miuman uman canita, metigtig qñg Pisamban ing la una, horas á inulitasna ning reloj queta qñg siduan.

—Buri mucung paquiramdaman? ñganang Hector, caibat nitang macapañgabala nang catajimican.

—Nanu ing sabian mu?

—Eca migaganacang isugat cu qñg lupa mu ing depatan mu cacu: maluat nacung mibabata at nung atin cupang sucat pibatan, ating mung lulanan quening salu cu.

—Ya nû ing sabian mu yan...?

—Ua, ñganang Hector.

—Mayap, ñganang Lidia, acu buri racanamang acasabi. Ica sibli mu cacu itang simpacu... acu, susubli cu naman itang queca, at... manaya ca.

Canita minurung yang bigla qñg auang, biclat ne ing metung á cajun, quinuana carin ing cayaptas á sulat: ing sulat nang Hector.

—Oini ing sulat mo, tangapan mu, at panayan cung ipatad mu naman ing cacu.

Caibat na niti, sera neng bigla ing auang.

Ing bulan sinlag yang pepasibayu, siluana ing maguing pisac á pami-isip nang Hector.

Carin... quetang marayu nang bale Miling á baguia muna nû á babatiauan, meramdam yang masalang masala angga queta cang Lidia, ining romanza.

Blanca, Virgen del bosque
Reyna del alma,
Ven á mis brazos
A soñar de amor!

. . . .

Ya ing poesia nang Guerrero á quebit na qñg *Penzo.*

Pamanamdam nang Lidia canita, mipagulisac ya.

Itang romanza ya ing parati nang pacantang Hector quea, iniang macabusala pa qñg malagû nang paninap ning pamipalsinta!

XIV.

ING SULUT NING CALIJIMAN.

Itang calulung Lidia, malsinta yapa: quiquiac ya ñgening yanang dili na, ñgening ala nang macaquit qñg queinana ning panga-babay na. Aguiang nananang bugtuan quilub ning pàû itang sintang pasaquit quea, ena acuang mabugtû mengalauat no ding uacat na, iniâ pin qñg balang píbugtuan, milalacuan lang tiune qñg mibabata nang púsû

Calulung babay! Bisa yang paquit sicanan, dapot lalto ya queinan: bisa yang lumaban, ala yang ilaban, at quetang pamaquipagcal na, ala neng aliuang sandata, nun ena ing liâ nang panlaban.

Aquilala ne y Hector busal ning malagung paninap

ning labi nang pitung Abril, pilsinta ne qñg ena balu, mengari ya qñg pintor á mipinta qñg Diosa ning leguan, caibat neng pininta, delanginane.

Itang paninap busal ning ligaya, miganap atlung banua, atlung banuang sacasaquirap mù qñg quenu mang malsinta.

Caibat na niti, tungal ditac itang malinis á banuang alang camusing musing, malululam ya, meputlâ ya ing aldo na at meralumdum ing aslag na.

Busal na niting dalumdum, carin la ngeni macalibutad ding adua, ela macaquit lualan da, in â ela milual quetang casaquitan.

Calaco nang Hector carin, tiglus na queta carela, inugse no babo ning mesa detang macayaptas á sulat, at miglucluean ya.

Pi isipisipana ing mengapaliari quea quilub ning pilan mung aldo, dapot malilili ya qñg ena abut piucu-lan á sangcan.

Quetang asque nang macanian disnane ning munag at iniang masalana quinua no ding sulat, quelagano aptas.

Pepalabas no caring mata na, dapot caras na qñg capat ó calima, mipatigul ya. Ing metung caretang sulat eya quea, ene aquiquilala letra at aliua ya qñg papil á gagamita na.

Linaue ne firma, iniciales lamu, quinarug ya salu at binasane.

Lidia:

Buri racang acasabi: nung ume ca queta cang Miling, ume cu naman.

F. D.

Sulat lalaqui, dapot ene caquilala ing maqui lagu.û careting aduang letra.

Ing panugali nang Lidia, oiti ing masa â na, alâ nang capicacunuan qñg pigtacsiia ne. Baquet ena sinabi quea? Baquet lingaranane qñg tutù? Ing cauagasana, sasacuil na itang pasuclab á panugali, casusumamiana ing dapat á lijim at iti naman yan û ing paguinaquit na canitang babay-ng ligurana.

Misip-isip ya, caibat na nita sinulat ya, mapilan n û cataya at legue ná naman ing sulat nang Lidia,

binalut nang mayap, pequilangcap na qñg sulat na at pepasubli na.

Inabe ne careta ing sulat nang F. D., binabo ne, canita ya ing muna nang aquit.

Panangap nang Lidia caniti, mipamulala ya, ena uculan qñg sugatane qñg pataram á piniugat ná naman quea. Dapot nung nuya maragul á pamagmulala, iniang aquit ne itang sulat. Macananu yang miras quea? Ninu ing minie? Quenu ne icua?

Itang calulu quetang dapal na, ena balung apaqui-ibie ne caring sulat nang Hector.

XV.

Metung à micatagun

—Miling—ñganang Hector—atin cung icutang queca, panayan cung emu cu lingaranan, antimo ing sucat qñg mayap á cacaluguran.

—Nanu ita?—ñgana niti.

—Baquet macanian ya panugali cacu y Lidia?

—Baquet?

—Mecad, apagumasdan mu ing daraptana cacu, pami-iquit mi, eya macuculañgan sangcan banacung palcaran at pacarinayan qñg arapana ning ninu man... mayumù ité?

—Apagumasdan cupin yan, at acuman mipapamulala cu. Nanu ing maliliari?

—Yan, ya naman ing cucutang cu, dapot enaca paipagal mimisip, isalita cu ing sangcan.

Selitana ne quea itang sulat at cabang sasalita na mipapamulala ya y Miling, uling itang calijiman ena abut uculan, at enapa naman selitang Lidia quea.

Macanian lalabas ing aldo: ing pepabanuang lasat casaquitan apibábatara. Micaquit la mang Lidia ilang Hector, anti la mong é miquiquilala, lasa mipañginlag lapa, balamu ing metung at metung carela, ena ne buri mang acaquit ing penibatana ning sucal ning lub na.

Y Lidia, migbayu yang ugali ibat na canita: mi-

gaua yang sayâ, qñg sayáng ena panamdaman man, in â nung pagumasdan me, balamu bacas man ala nang macatagan quetang atlung banuang pami-abiayan da.

Y Hector macanian mu naman, nanupata micacandayu la tungal ditac at macanian sang mepupus iti, nun emu ing metung á micatagun.

Iti miliari qñg Estación S. Fernando, at qñg tauli nang viaje ning express á mamamaté qñg Culiat.

Ya ing ca-visperasana ning naval qñg Culiat, nitang masayang fiestang piyuyucyucan da ding miayaliuang balen. Cacatmula ding coches caring taung maquipag fiesta carin at mitmû neman ing anden caring macapanaya quetang Estación.

Y Hector metung ya careti, dapot eya pa macasaque, panayanang mayari ing "cambio".

Pañgayari na niti, mipapaglulu lang sasaque detang taung misnang caracal, at metigtig na ing caduang campanada, ela pa mimin sinaque.

Metigtig ing catlu... lalu nong melingongo, micaiñge at mitutulacan detang dacal á taung pasisaque.

Biclat do ding coches de segunda, quinatmu la naman, saque ne sana y Hector, dapot quinauat ne ning balús dang paniatang ding dacal á babay't lalaquing tatagal qñg tren.

Ing Jefe de Estación, balana macasaque no ñgan, tiniup ne ing silvato, memius ya ing maquina: guinaga ya ing pasiuc na at sinapuldung la detang macabang coches á guiliut na ning vapor.

Ing metung caring babay, macasampane ing metung nang bitis caretang balitang, ditac niamû mitungari, nun ene á salud Hector.

Simpa neng pemiraplan at caibat na nita, ya naman ing sinaque.

—Salamat! ñgana ning babay.

Panamdam nang Hector canitang siuala, quinarug ya salu at dicu ne ing cupia na.

Linacad ya ing tren: carin, quetang macabusal mararamdam ing siuala nang Miling, panintuna ne y Lidia.

—Aticu queni, ñgana niti.

Linapit ya quea at linucluc ya siping na.

—Banuang metung, ñganang Miling, casigla tamo, abe tala ding familiang R., ding L., J. at saca y Hector. Agaganaca munû ita? Canita balamu ala cang camatayan, macapasuluca namang macanian: tulid me y Hector, acu, marayu cung ditac quecayu, dapot macanian man ding matacu, gamat, asbuc, macapanucsu la: ica lalon mucung maroc á mata, at nung macalapit cu queca, mecad penasaquit mucu, dapot ñgeni... baquet mipacanian?

—Emu bubuclatan yang malambat nang matudtud á panamdan! Ing sugat á biclat na cacu, saguiua yamu: é me tatagquilan... máñgaplas ya!

—Nanu ing miliari?

—Macalunus! Ing puri cung iniñgat manibat qñg samula, tininda na at pinlibac: memicudta yang salita, linalang yang historiang calaraman á pemagsalita na caring cacaluguran na, iniá pin nucu man ume picailian dacu qñg gulut, anti mong metung á babay-ng lamang.

—Ninu ing sinabi queca canian?

—Ing sinabi? É que sabian queca, macaguiung abalu mu ìàìû ing cacaluguran taya naman.

—Ninu?

Y Lidia eya bubulad at dinundung ya.

—Ninu?—ñganang minulit Miling.

—Ali, eque sabian...!

—Ninu? ñgana ning metung á siualang menibat qñg gugulutan da.

Misdan la canita: meliquid lang miagnan at aquilala re y Hector, á maputla't gagalgal queta siping da.

Canita miras ya ing tren qñg capupusana ning viaje.

XVI.

ING NAVAL QÑG CULIAT.

Anti mo ing sadia-sadia: sulû, músicas, bulaclac, sutlâ, gazas, encajes, buang, sayâ at cule, miagpang-agpang, mianib-anib qñg masayang Naval qñg Cu-

liat. Qñg balen da ding Angelo, ding Henson, Mesina at aliua pang cayanacanang mibubuat quea, mipapamisan ing angang cayapan, sintingan at camalan canitang cafiestana. Ing Culiat ning casipagan, canitang aldo ita, metung ya uaring sàrûng guintung nung nú mipamisan milulan ing libu-libung quislap, sálâ at cule, sintingan at camalan: caring dalanang u alapad, malinis at matulid, mamagus lutang-lutang ing maningning á leguan at ing epasabing cayatinan.

Manibat qñg vispera, ding taung maniatang ela ditac, cacatmu la detang dalan caring taung puputac á memagsundu carin: babait lalaqui, dalaga,t, baintau, yang masayang cayanacan á balamu alang camatayan pasigla qñg nanumang catatagan, migparàyo carin. Yang babayng filipinang comangui pisni á piurian qñg catimtimânan, qñg ganin ang piñang pinintajan qñg miayaliuang cule purpurinas, macaslag ya,t, titindag caretang dalan, lalu't lalu na ngening tangarana ning aldo ing masaya nang ganing antimo ing malino nang pacpac ning mariposa, ngening bayu yang miglupi at mibablas qñg gani nang terciopelong bulbulin at quiquinang.

Ding dalan, ding bale, detang palacios dang bubug ding comanguing hadas, milalab-lab la qñg sala: qñg misusumangid daramdam cang músicas á mabubugtû caring tecladas ning metung á piano, ó caring cuerdas da ding libulibung arpas, guitarras at bandurrias ó caya caring mayumu at malambis á siualang orquestas á sasalubung da ding magfiesta caring taurang ampangan. Busal na niting músicas, mecabulad lunsut magpatilo ing siualang misnang catarling, mayumu at malambis ning metung á dalaga á lulual gagalgal quetang batal nang sisne, qñg ulining tacut nang mitálabu caretang taid-taid á notas ó maririne ya caya qñg maratna nang panla laue ning metung á baintaung magumasid quea. Ing sabla gagalo, maquibie ngan uari, ban tuquing musig canitang masiglang fiesta.

Qñg metung caretang bale, manictamu munaman, bilang tanang maquipagsayâ; ecuno paquilala quecayu ding maquibale, uling caquilala yula naman nung tingiran yung mayap ing macatuqui.

Itang bale nung pagumasdan ya manibat qñg dalan, antimu naman ding queraclan carin; ala cang panibayuan qñg pangagaua na, dapot capanic muna quetang éranang malapad, ing biglang salubung caring panimanman mu, ing sampat na pamiraqueraque at paminayùn-nayùn ning panagaula na

Ing siduana malualas ya,t, masala, uling tatanggap yang sala caring atlu nang lupa, ngening macabuclat la detang auang nang quepisan: ing pasbul nang malualas, alâ yang catacaptacap nun émû itang tabing nang encajes á misnang casinsin at calino, antimo ing pipaglupiana ning ubingan. Nangan caili, carin ya macabili ing metung á piano qñg balitang fabrica nang Trinidad; caring apat nang asias á quilungan, carino man ding apat á cuadros ding palalung mangayap á pintores. Ing mumuna caretı, metung ya caring daque na ning biera di Romeo at Julieta: yapin ing pamiduangan da deting adua, iniang y Romeo macapabitin ya qñg metung á eran á sutlâ at y Julieta naman, macapasucub ya caring pago na, misasabi lang alimit; pamisabing é mapatadpatad angang èya gumaga ing alondrang pabalu qñg abac á magpataué qñg palulung matas á dutung nitang jardin.

Ing cadua, iniang caibat nanang siniclaud Isabel de Segura qñg lalaquing ena palsintan at ume neng lungub qñg silid ning talasaua: quetang pangatalacad na qñg pasbul at pangatalana caretang tabing nang brocados, acaquit mu itang pamicacunû nang lungub canitang silid á nung nune panayan ning asaua na. Itang cuadro metung historiang malungcut, at yapin ing calamna na ning mabilug dang historia ding *Amantes de Teruel.*

Ing catlu, ing Offelia ning Hamlet, iniang màmu-

tung yang mirtos, careang sampagang tanda na ning palalung lusuc at mayubung sinta, ume yang pailu mud qñg metung á úlu. Macagulis mû quetang canuanang maputlá ing saquit ning pibabata na á mitaque quea qñg camatayan.

At ing capat, iniang y Desdémona, ing estatua nang mabie ning leguan, alayang camalit-malit qñg malapit nang camatayan, mipacaimbing yang matudtud qñg dase nang bulbul sisne. Itang babayng malsinta qñg dangalan, tepangan at cayapaning sa aua na: itang babayng maputi pa qñg garing á é micacunung minie qñg púsû na cauitang lalaquing matuling pa qñg bengi, magjingalu neng ena balu, uling qñg catumbana na, carin ya ing asaua na, itang palsintanang Otelo, itang lalaquing larauanang matuling ning pamangalalu, iniang ume n aneng paslan caring gamat nang bacal, itang batal nang maquinis ning calulung Desdémona. Iting cuadro mitmu yang poesia, dapot qñg poesiang macatacut at macapangaligquig, pablasang gulut na nita, mararamdam mû ing gulisac na't ngulangul nitang babaing alang calma é pete na ning malugud, dapot maling pamangalalu.

Careting cuadros antimo ing mayayaquit, titindag ing cayapana't quealan calma ning babay, niang babayng bigû palad á capitna na ning quetauan. Careti namang cuadros mayayaquit ing mayap nang panlalaue ning maquibale, ing malambut, màmû nang pilubluban á macayungyung qñg poesiang malungcut.

Tulid da detang cuadros, at pacabili caring micasampat á masetas japonesas micalabung lang anahaw. Libutad na nitang siduan, metung yang lamparang gazolina á babie cule at salang majinjin qñg sablang aslagana.

Ding aliuang tapuc ning bale, macayagpang lagan canitang siduan: mangalagû la panagaula at mayalaga ngang sutlâ.

Ding silid nang mangalualas, penagaulan dala na-

man qñg miayaliuang bague micasampat, lalu,t, laluna ing macatuctuc caring babay á nung nula pacasambulat ding micasamiûng sampaga, pabanglung masalingasang at inciensong maruruluc balang suluc. Caniting silid, eca macaquit gaza ó sutlang penabing, dapot uá, dacalang tanaman caring palalung ma! at malagad mung mayayaquit caring aliuang mulajan. Nanupata, itang silid malati ya uaring paraiso á nung nula manaliguat detang anac nang Eva.

Mag-á las siete ne ing bengi, bayu ra ilual ing procesión, iniang manic tamu quetang bale: quetang disnan tang macabuclat á piano, caibat-ibat napang tinigtig Lidia, qñg cayaduanan da ding dalagang maquibale cacalugurana at miayaliua pang atiu carin; iniapin casungo ta qñg eran mararamdam pa ing buang at ing tauli nang catni ning masican á pacpacan á mamauad pilit qñg panga-ulit na ning músicang tinigtigna; dapot daratang da ing procesión, mitan ing buang, at detang taung pacapamisan carin, pesisungo la caring auang, ba rang alben lumabas.

Itang Prosesión, macaba at masanting, susùluan da ding epa bilang á taung migpanata at ding dacal careti ding caralangnan á miayaliua gani. Catulid na ning Virgen quetang bale, silbaganan deng sampaga, carean sampaguitas á sesesen dang mangaqueuan caring mangalinis dang mulajan ding dalagang capampangan.

Calabas na ning proseción, ing maquibale minagcat yang mapun: pesilucluc lang minuna ding babay agpang qñg ugaling tutuntunan da queti capampangan, a cainsamang pamangan, yuna ro ding babay. Miari ing apunan qñg sinaguli at detang mangasayang dalagas, migayac la lungub qñg Teatro á nung nure ilague quetang benging ita, ing ¡¡ALANG DIOS!!

Y Lidia mibablas yang aliuang imalan: ing verdeng susulud na, inalilana qñg color rosa, qñg rosang malagung malagû, antimo ing qñg cule nang majinjin ning magnolia. Macanian mu naman ding

albajas na, detang perlas á susulud na, caring diamantes á maquislap.

Ing «Teatro Mesina,» mitmu ya caring taung menalbe quetang benging ita: caring palcos at butacas, sasalingalngal yang magalo cayanacan at ing palalung masampat, malagû at mal, mamialungan ngan carin, iniâ pin é macapagmulala qñg canitang Teatro, titindag la ding miayaliuang batung mal at micasampat.

Mamitna mitna ne ing acto primero ning drama, iniang y Lidia at ding abe na, carin la dinatang: melingongo qñg Teatro qñg buang á meramdam; ding cabayangnan inanglo ro ding buntuc da, at ding caralangnan memanlarino man.

Y Lidia, mumuna ya caring abe na: linub ya uaring antimong metung á princesa quetang carinan á nung nure durucuan ding busabus na,t, ali pan. Tiglus na qñg palcong manaya carela, at linucnuc ya patina ding abe na.

Y Lidia ya ing bulaclac na ning Teatro quetang benging ita; quea ngan ing panlalaue, quea ngan ing pamagmulálâ at quea ngan naman ing mula na,t, sangcan ning anggang pisasabian. Ing buang at sitsitan miraras anga quea, dapot é bayu quea iti, at sane ya caniti. Sadia nanang balu qñg cainsanu mang fiesta, aguman abala ó catatagan, ya ing maguaguì, iniâ pin ena panibayuan itang acaquit na,t, daramdaman. Maratna ya panlalaue qñg escenario, pagumasdaná ing pamiliuasliuas ning escena, buri neng á balu sigalut ing obra, panenayaneng macalag á butnul, baneng abalu capupusan.

Y Hector carin ya naman: qñg metung á suluc at qñg metung á butaca ning caduang fila, carineman macalucluc; eya bubulad, macalaue ya naman qñg escenario, dapot lalabas mu uaring anting asuc itang albayana; aliua ya calinga.

Mecabulad y Lidia quinuano ding gemelos cang Miling at sinilip no carin ding lupa nang manalbe.

Mitan ing panlalaue na qñg metung á butaca: qñg butacang luluclucanang Hector. Magurung ene aquilala iti, uling canita macapatalindiquing ya quea, at maquisabi ya qñg metung á dalagang malagû mu naman á casiping nang luclucan.

Panaquit na canita, menimutla ya, guinalgal ya gamat quinarug ya sàlû at meculimlim ya iquit. Ing demonio ning pamangalalu lulupiganeng tungal ditac itang caladuang malsinta!

Ing dalagang casalita nang Hectot, apagumasdana ing maratnà nang panlalaue Lidia carela, iniâ ngana.

—Caquilalaye yang babayng malagû qñg palco número uno?

Meliquid ya y Hector canita, at iquit ne y Lidia tatangad no quea detang gamelos.

—Caquilalaque, dapot qñg macanian mung pamiquilala.

—Macapagmulala, ibat nandin pagumasda na nacayu, nuya tau?

—Qñg balen B., cabalen que.

—At saca ngayu qñg macanian mung pamiquilala?

Y Hector, eya bubulad, pisasalinane nitang bili nang quimó at miquealangan: mayap namu mebaldug ya, itang telon at misepuan ya ing acto primero.

Cabaldug nana ning telon, pesitalacad la ding lalaqui, memanlapit la caring caquilalarang babay, pigayan dala.

Ing palco nang Lidia, quinatmû yang tau, caring pesipugue quea. Careti metung ya y Hector, dapot y Miling ya ing casabi na, ing babayng maluat nanang cacaluguran at casimpanan lijim.

—Paquisabian me, ngana niti quea—dimdamuna itang sinabi na qñg tren, caministilan ing micabalù cayu.

Canita ding Orquesta «Sabina» pigmulan de ing sinfonia ning acto segundo, at cayari na mebuclat ya ing telon.

Ding angang maquipagmananu cang Lidia sinubli lang linucluc caring luclucan da.

Melacuan ya y Hector, at semantalanane ing metung á sillang alang laman qñg palco nang Lidia, at linucluc ya siping na niti.

Ene siacasu, dapot y Hector ngana queca.

—Ing tabing ning lijim á muamu, macabuclat ne, buri mung pabatio lubus ing angang macasalicut pa? Ninu ing taung memicudtang amanu qñg icasira cu?

—Pag-amu-amû cung emu bubuclatan yan queti, nung emu buring uculan cu queca, ing mura cang dili caring lupa mung lalaqui.

È bala ing macanian, ebala ing uculan mu cacu ing mura cu at duajagui, dapot sabian me laguiû ing taung peniualan mu.

—Ali, ali!

—Nung macanian..

—Sucat munang ajalata qñg queca at cacu, mepupus na itang malagû nang taguimpan ning mamulang á capalsintan: mebuclat ne ing tabing ning catutuan at macayapag na caring panimanman ing mumulad á saquit na.

—Ecu balung pitalusen...

—Ing buri cung sabian, qñg ing sabla miàri na quecata: aquilala muna cu at aquilalaranaca; ngacu uari qñg quecatang adua mebalag ne ing tabing ning camalian at ulina niti, aquilala tana calubasan yang ausan dang sinta.

Ing amanu nang Lidia, tungal ditac papatac qñg púsû nang Hector, at cacatmuaneng lasun.

É ya bubulad ditac man, uling ing lusuc á saquit, umil at tajimic.

Bistaman, quetang lupa nang maputla, miliuas-liuas linabas meaquit at mayayaquit ing daralan busal ning sàlû na.

—Isulung mu, isulung mu Lidia, emu cucuturan! Atin pang culang á emu sinabe?

—Ala na, nun é namû ing manibat ngeni, emucu paquisabian, uling manibat ngeni, uculan mung é cata miquilalá at itang milabas tacpan ta qñg matuling nang bungbung ning pamangalinguan.

—Alana?

—Alana.

—Ngeni acu naman: paquiramdaman mucung mayap, uling iti yaná ing tauli nang amanu ning piálit mung tau.

Y Miling canita, tinalindiquing ya, canuari ena buring paquiramdaman itang pisasabian da, bista,t, lalu nong tiningid ding panamdam na.

—Qñg misanang bengi ning Mayo... qñg Teatro munamang anti iti... carin, qñg metung á balen á ecuna tunguen... miquilala cata. Macalucluca tulid cu, pagumasdan daca: ica èmu alabanan itang maratnâ cung pamagumasid queca, iniâ pa ga-cai durucû ca. Acu... balisa nácuman, ecu naman balû nung macananu cung macaquit dalan bacu sang aulat ing maluat cunang sisinup qñg lub cu. Qñg màlicûng taquìtàqui, apajalata curin queca, dapot ica antimu mong è balû... balamu mo uari èmu asasaguiran á calaman ó apitaluse capapayulan... metung uaring talimjagâ itang sasabian cu... micunutcunut ca... ing panlalaue mu lipanglipang, antimo ing parati rang darapatan ding lupa mung babay ngening magdingdingalila at buri rang ilili ing nanumang pisasabian. Dapot acu, talus' cuna ita, acaquit cu ngan angga ing macasalicut lalabas miliuasliuas quilub ning salu mu, uling yang lupa mu, éya biasang maglaram, éya biasang mamigaua at ing lupang èbiasang mamigaua, ya ing auang ning caladua á nung nù masisilip ing maliliari quilub ning sálû. Canitang panaun á ita, balamu ecapa milsinta ó emupa aquiquilala ing tutung sinta, macanian ing sinabi mu cacu, iniâ yapa uari ing capacde mu qñg malagû nang paninap ning caiacanan... É mu bà'û ing panamdaman mu, malungcut ca,t, matula, pablasang miagnan dururup

queca, ing lungcut ila ning tula at miagnan mu namang lalasan ing yumu at capaitan. Iting aduang bague, ya ing micuculiutan mipapagcal quilub ning púsû mung virgen, iniâ pin micunutcunut ca. Qñg capupusan ing angel ning capalsintan miguagui ya, linupig na ing capicacunuan mu at lidlad no queca ding malaguayanang pacpac, licuban dacat lilungan bacang matudtud maninap qñg paraisong nung nula tutubu ding rosas á alang sucsuc á yaina caring bitis mu. Mipalsinta cata ibat na canita, at ibat na naman canita ing malungcut at panat cung bie pepasampatan mu't pepayumuan... Agaganaca mu mô? Bengi mu naman canita, masala ya ing bulan... macalucluca lele ning auang at yang canuan mu macasucub ya't painaua qñg gamat mung uanan, mimisip ca .. "Tatacut ca, ngamu, eca macasumpa, uling ing sumpa tutuparan at ing é atuparan é sucat isumpa"... Iti ya ing amanu mu, dapot caibat na nita, minatnâ ca, maquiquilalapa qñg lupa mu itang masaquit á mípagcal quilub ning salumu, at ngamu: "Itang buri mu *susumpa cu.*" Alben mu atatandanan cu ngan angga ing micacalating bague misulat qñg bilunganing quecatang historia. Ngeni Lidia, aduan cu ing catuparana nitang pengacu mu, nitang simpa mu: ulitan cu queca itang sinabi mu á magcang acalinguan muna: "Ing sumpa tutuparan at ing é atuparan é sucat isumpa"... Macanian?

—Bah! nganang mequibat Lidia.

Caniting catayang sabi aquilala na ngang Hector ing anggang macalaman canitang púsung saliua.

—Aquilala ra naca, emune tutuglungan itang catayang linual qñg asbuc mu: ali! ali!... È tutu Lidia qñg ing ubingan á camamalu, qñg uauâ nang camandagan é binang mapanampalasan á anti mo ing babayng talipandas, lalam na nitang lagû na? Ing camàmalu... apasa nacang bigla dapot ing babayng talipandas, catmuana pang capaitan ing bie mu, bayu naca patayan. ¿Baquet ing Dios, lelangan ne

ing malagung babay, nung uari't lalam ning leguana, carine isalicut ipampan ing púsû nang camandagan? Ica Lidia, biclat me caring bitis cu ing misnang calalam á sáug at ngeni iting sáug, agcatana cung masipit qñg calalamana... Yapin! dapot abe racang mabaldug carin!.. é maliaring dulung cung dili cu... macanian... nung nanung depatan mu, yanaman ing daptan cu, nung nanu ing pepayalduc mu, yanaman ing alducan mu... macanian, mirame cata qñg lasa't casaquitan, qñg mabayat á pamagdala qñg masaquit á bie, antimo ing pamiraque ta qñg sinanaquirap á tulang pepayamyam na ning sauil mung sinta! Ica, anti munaman acu, iguyud mu ing bie masaquit.. tumulu ca naman á luang anti mo ing pepatulu mu... macasulat na: nung nanu ing depatan mu, yanaman ing daptan da queca!

—Dios co! nganang mipagulisac Miling á maquiramdam alang milapsû ditac man quetang pisasabian da.

Qñg gulisac nang Miling, mipabaliquid la carela ding queraclan caring manalbe, mayap námû canita, miras na qñg pamisabi ra babo ning eran ding aduang bie na ning drama: y María Luz at y Enrique.

—Ali Miling, ali! eme pigaganacan... uling... qñg capupusan, nanung depatana cacu? Decurac niámû ing púsû cu at iti alang ulaga nanu man qñg anti caniang babay.

Macapagmulalang micatagun: ing maliliari qñg escenario, anti mu naman ing qñg palco número uno. milulupang milulupa; y Enrique maguinaguit ya, y Hector anti mu naman. ¿Macaniána uari ing anggang historia na ning lusuc á pamipalsinta? Pamitabugan, pamipaguinaquitan at pamisumpanan... macanian mung macanian? Dapot paquiramdaman taya ing obra, uling iti atin yang ditac á uauangis qñg caretang adua.

Atine quetang escena-ng á nung nú y Enrique

maguinaquit yang tutulû luâ cang Maria Luz at iti naman, eya mingutngut sasabi canining:

—Patauad Enrique.—:

—Tutû!

Uling qñg canacung sàlû
carin macabusal camû,
aguiang casing ining púsû
qñg sucal lub tine mitmû.
Queni, quening cabubuslan
nining sálû cung manamdam. .
buri ra capang caulan
matalic, matalic sanang
matalic, bacung mipaldan,
aguiang casing camandagan
ing mabilug mung catauan.
Caniting cacu depat mu
meco ing sabla canacu...
angga tirû nang inducu-ng
tapat á panialpantaya cu
qñg Dios na ning banua't yatu,
¡¡ Alang Dios !! (*)

....

....

Pamanamdam nang Lidia caniti, mengaligquig ya, at mipasucub niàmû qñg pasamano ning palco.

Quiquiac ya?

Calulung babay! ¿Nanung daralan qñg lub na caniting horas? ¿Yana iti, ing sisi nang tauli ning babayng salauayan? Ó ¿ya ing tauli rang tangis ding macasalánánang Rembrandt?

Alben tamu.

XVII.

BENĜING MALUNÇCUT.

Maluat yang macasubsub: magurung eya miatnâ,

(*) Seria cung linicas queni iting mapilan verso, uling ding epa mecaquit qñg drama at mecaramdam mû ó mecabàsa caring carteles qñg titulu na, balara liliñgad de ing Dios caniting obra ó é mapapaniualang atin Dios.

dapot cayatnâ na, qñg ena sasarian mipabaliquid ya siping na, qñg liclucanang Hector, dapot iti alanayu, enane iquit qñg sillang liclucana.

Tana! ngana cang Miling.

—É tanè pupusan ing drama? ngana niti.

—Ali tanè, maliliu cu... masaquit cu buntuc... at yang sálâ panasaquitanacu...

Ding abe rang dalagang macalucluc qñg palcong siping da, panaquit dang mamaco la deti, migayac la naman, tiquian dong linual aguiang masaquít qñg lub da.

Y Lidia mumuna ya naman qñg panlual da, dapot ena mo anti itang panlub na; macapasucub ya qñg pagó nang cailing Miling, anti mo y Maria Stuardo qñg doncella na, caibat nang mebasa ning sentencia na.

Calual da qñg pasbul, detang dalagang cacalugura na't cayabe, miayòyàyo lang cucutang nung mananu ya, dapot y Lidia, eya macapaquibat, aliua ya isipan qñg cucutang da.

Y Miling ya ing maquibat, dapot qñg paquibat á emu balung pitalusen á pajalata qñg mililiñgad á catutuan.

Pemiraplan dang sinaque caring macapanayang carruages at tiglus dang minuli.

Capanic da quetang bale, y Lidia linub yang agad qñg metung á silid, linucluc ya qñg metung á butaca carin... quiniac ya.

Itang luâ minagus caring pisnî na, dapot ditac mang saingsing, pañgisnaua mang saldac, eca maca-ramdam quea.

Ing maragul á sucal lub, tajimic; dapot ¿nanu ing katañgis na?

¿Ya iti, ing cayapan da ding queraclan á palipî nang Eva, caibat dang menampalasan, tumañgis la?

Ing baybay metung yang bugtung: ing catauana macabalut mayap qñg maningning at malinang á ganing paparam na quea ning calaraman, iniâ pin eta ya balung pibaldugan.

Nung ing mayupayang Dios, ena lelañgan ing sinta, aquit taya calubasan ing babay qñg lubus nang capañgitan: ing sinta ya ing babie leguan, cayapan at camalan quea, anti mo ing pincel ning metung á pintor, ya ing babie cule at bie quetang larauan á guinulis na qñg lapiz.

Ating sintang ayaustang "sinta mû qñg pami isip:" caniting sinta, ing lalaqui mapaliari yang mayap at mapaliari yang butang. Ing malaguat nang pami-ucul manintun angeles queti sulip balu namang ala, pablasang ding manucnangan queti qñg carinan luâ, angeles lang alang pacpac; bistaman lalang yang dili na, at magdiuatâ ya qñg metung á larauan á ena iquit man, inià pin qñg á sinta nang babay, balana mecaquit yang metung, piblasanané qñg palalung masampat á gani, palaguaneng ipalalu caring sabla at palsinta naneng masapsap caibat na niti. Ena balû ó pagpilita nang cacalinguan, qñg, itang sasambanang larauan, anac na mû ning isip nang ma limbuyu. Caniti itang babayng palsinta na, mangaliluâ ne caring sabla, erane cauangis ding lupa nang babay: malagû yang dili na; caring labi na lalsut ing palalung masayang timan, antimo ing qñg rosang cabubulaclac, salingalngal na qñg asbuc na ing samiûng epa mesangào, at caring mata na quislap na ing palalung masalang sulû, bala uaring linaue nang bùcû mibubulaclac... nanupata, qñg catayang sabi, metung yang angel.

Caniting paninap, aguia mang macaba, mipacde ya rin: tungal ditac mililiolin ing ulap á tatacap caring mata na at canita nane aquilalang mayap ing babayng pilsinta na; at... nanung aquit na? Ing metung á babay-ng lubas qñg leguan, cayapan at camalan á peparaman namung pepasuluran canitang gani ning lipang-lipang nang pami-isip at pamalsinta.

Bistaman, ating aduang sinta: ing «sinta qñg pami-isip» á inulat tana at ing palaguiuan dang «sinta qñg caladua,» at iti ya ing talung mal at marañgal.

Maralas mapapaliari qñg mipalapit tamu qñg metung á babay-ng mecadeta man sicamuangan, uling lálat macaquit tang leguan quea, at itang dimut nang lagû èna cata ayagyag; dapot nung pagdatunan taya ing babay-ng iti at malumò tamu qñg panlalaue na, qñg ganaca na't mayap nang pamaquiparang tau á pasilip qñg macasalicut nang caladua, ditacditac ing caldua tamu, mayayaga neman qñg babay-ng iti, uling ing cajinjinana, yumu at capanibulusan, yagcat na cata quea; aquit taneng malagû, dapot qñg lagû nang alang casamutsamut ning caladuang malinis, qñg leguanang timtiman at majalan ning babay-ng mayap. Canita tane apalsintan, dapot qñg sintang uagas at mapuri, qñg «sinta qñg caladua.»

Y Hector, pilsintane y Liddia caniting aduang sinta: qñg «sinta qñg pami-isip» at qñg «sinta qñg caladua;» iniâ pin aguiang nananeng bugtuan qñg púsû itang larauana, ene buring lacuan.

É bala ing sinugat ne, é bala ing tungal ditac papatacanáneng lasun itang púsû nang ingatan, palsintan niarin; atin pa: nung capilane tatampalasanan, carine lalung apapalsintan. ¿Macananung é macanian, nung daralane bengi't aldo quilub ning púsû ing larauanang é bisang mabugtû quea? Calulung Hector!. Mengari ya qñg cambubulag, pipilitanang susungaban ing lablab á macamate quea.

Y Liddia, malsintaya naman at caraınpatan sabian tamung qñg yaman mibabata ya, yaman maquipagcal ya at yaman macalugmuc ya qñg macatacut á lasa't capicacunuan.

Pepabanua nang mawewe ing pamaquipagcal na caniting malumbe capicacunuan, manibat na canitang tingap ne ing sulat nang F. D., á abasa tana qñg dangca nang XIV, niting historia.

¿Baquet eya mine qñg agcat na quea nitang sulat, banang abalu ing catutuan?.

«Nung buri mung abalu ing catutuana niti, ume ca queta cang Miling» ngana qñg misan á aldo casabi

neng Lidia y F. D., at mapilan mung aldo canita, peparala nepin quea itang sulat.

Y Lidia, eya mine carin, uling n̄gana qñg, eya sucat paibabâ qñg anti quetang panugali.

Ing capurian ipalalû na qñg sabla, uling n̄gana, ing capuriana ning metung á babay, ya ing maulaga nang bandi. Macayaliua ya caring lupa nang babay: ding aliua careti, binâ lang masulisitâ, at èbala ing calibacan, abalu rásâ itang buri rang paquibaluan. Macanian man timpuane y Hector at sininup nang pecasinup quilub ning sàlû itang miliari.

Iquit tana ing men̄gapaliari qñg uli na niti: ditacditac picacandayuanala ning era pamicabalu at nun emu ing micatagun á miliari qñg tren, ena sâ abalung Hector ing mulana't sangcan ning tatampu na queâng Lidia.

Dapot cang Hector, metung mung dingdin̄gali iti, quea metung mung paralan, banang abauyng Lidia ing macasanla nang amanu quea. Itang capañiran puring misasangcan quea susugatane catasan, uling iti ena penugalian capilan man, ena depatan caninuman, eman dinalan qñg lub na.

Uli na niti, aliuâ ya uculan: malilili ya qñg tùtû nang sangcan at n̄gana qñg ing maquilaguiû caretang aduang letrang F. D, eya maliaring caquilala mung macanian, eya maliaring matalic mung cacaluguran, ating macasalicut lalam na nita at malabis pa caniti.

Y Lidia, nung macanian pigtacsilane, dapot qñg palalung matuling á catacsilan, qñg catacsilan á alang laguiû.

Macanian man buri nepang ácasabi, buri nang damdaman quea ing lubus á catutuan, é bala ing mapait, é bala ing masaquit, ita musang tutû, iniâpin ibat na canita, ene tinucnang menintun sangcan balang macapisabing Lidia Iquit tana ing querasana niti, iquit tana ing panugaling pepatan̄gal na quea ning palsintana: pan̄ginlaganeng pilit at n̄gening enana acuang ma-

nginlag, paquibatane catá-catayâ mung amanu, dapot maragul á cabaldugan at mitmung calibacan.

Macanian la bili deti, angga qñg miliaring ibat tang selita.

Quetang silid á nung nuya linub y Lidia, alâ nang imic, uling detang cacaluguranang dalaga, balara pin masaquit ya, ere buring lingasngasan.

—Miling! ngana niti panaquit na quea, mequeni luc-luca siping cu, isalita mu cacu ing historia na ning masayâ mung bie: ala cang lalacton nanuman, ecu mipatudtud.. ating metung á anino matuling, matu-ling yang matuling.., bubuclat no ding mata cu.! Queca epa miliari ite?

—¡Calulung Lidia!

—Tutû! Ing caralangnan cu malungcut at maputlâ, bistaman ding sabla pangadirian da at ngara: ¿Nanu pang sucat nang panintunan qñg acalmana queti qñg yatu? Yapin ing tutû: manáuâ la bie ding pengari cu, calang alanganan do't pacamalan ding cabalen tamu, nucu man ume daramdam cung puri at para-ngalan dacu; caring bitis cu paralpac do't yain ding palalung malagû at micasamiung sampaga; caring sa-lones á palalung marangal pagmulalan da ing leguan cu; pagpalimusan da ing laue, ing sabla mamintu ngan qñg ditacung násâ at qñg ditacung aniû mibabalisuag ngan ing sabla; dapot.. iting babay, iting reyna ning leguan at cayanacan, nung buclatan me sálû, aquit me ing sugat á nanacnac, darayâ at alang patugut sisirâ qñg mabilug nang catauan. Tutû Miling! Meninap cu qñg metung á paraisong masayâ at maligayang mit-mung sampaga at bungang mayumu, dapot alben mu, ding aguisingan cu carin, ubingan lang camandagan at ecu mecatuclas metung mumang bungang alang lasun! Qñg capupusan ing historia na ning bie cu, adua mû eatayâ ing calamnana: *sinta* at *camandag!*

Caibat nang sinabi iti, quinaul ne y Miling, iti man quinaul neng matalic á matalic at ilang adua ela mingutngut qñg tangis da.

XVIII.

ING LIJIM Á SANGCAN

Sinlag ya ing aldo cabucasan: at macaniánong disan detang aduang babayng micaluguran, micacauláмû.

Qñg tutung pamicaluguran carin tamu mû aquit ing tapat á lugud, at, caring tacde na ning tapat á cacaluguran, carin tamu mû naman apaniuala ing nanu mang mabayat á miraras quecatamu, pablasang caniti macaquit tang casngauan at capaldan qñg mangayumu nang usuc.

Itang aldo sinlag, maputla yang bina, malambis ya't matamle, balamu ing dalagang salunan, malungcut ya panlalaue.

Ing Culiat, caibat na nitang pepatingapun at quebucas á uacas ning fiesta na, metamle ya naman; dacalámû ding pacasarang auang bistaman matas ne ing aldo, uling ding queraclan caring maquibale at caring mequipag-fiesta, matudtud la mû, puyat la: mepuyat la qñg teracan ó qñg Teatro at miayaliua pang panalben carin.

Ding dacal caring dalan, ding lalaquing mipagdalang manuc, deang é pabilang á manaluqui qñg vicio, maranun dong lulub qñg sabungan ding manuc dang sesesayan ipalalu pa caring anac da, balang mipainaua at misane qñg inge ra at culió detang puputac á taung pacatipun carin.

Insá mang balen niting calulung Filipinas, maragul yaman ó malatí, bistat alâ yamang escuela, maquisabungan ya, at iti piucyucan deng tau ngening detang memaleng carin, pagcasusian da ing aldo na ning patulunan ó pintacasi nitang balen.

Caniting malating camalig, asabi tamung macatipun la ngan ding miayaliua cañiuan á tau: ing masalaping pa-galo qñg gabun, èya manianing maqui-samû, qñg casamac nang cacapat daque: ing

biasa caretang musmus, at ing mayacayan careta namang «jugadores de oficio» ó mabibie talaga qñg sugal. ¿Galang qñg infierno na ning vicio mipantepante la naman ding tau, antimó qñg infiernong piparusan?

Dapot paburen tana iti, ing Gobierno paintulutanala, libe ding aduang dalan á pesus á babayad da balang banua: paburen talapin, alâ ta mumuring acarapat, éta macasalangsang qñg masalusû nang agus ning vicio, pota mangari ta namû qñg «LIGA DEL PROGRESO MORAL» á dela na't pepalbug.

Tuquian tala mayapa ding caquilala tang sadia á minuli na qñg balen B.

Caibat na ning sigla, ing marajil mamalili ing lungcut; at caretang mequipagfiesta qñg Culiat, alâ nang macatagan nun ena mû ing malale nang buang ning malambis á música at ing bacas nang malalangî na ning dingutan dang fiesta.

Cauli nang Lidia queta carela, inagad yang sinulat, at caibat na nita, inaus ne ing metung dang ipus, at ngana:

—Ini, quetang nung núya mangamanu ing sobre.

Pemiraplaneng dela ning ipus at làlat milabas ing pilan mung minuto, atiyu qñg arap na ing silatanana.

Metung yang lalaquing payat at matas, macaba ya americana, lasa mamangga ne babo nang tùd. Caniang bayung modang mangapalalu á quetang minuna ding macanian á pami-imalan ausan dong sacristan, dacala ding tinuqui, dapot éta pagmulalan, uling yang mamulang á «moda» macanian ing yusuc na.

Qñg taung inapag cu quecayu, bistat é babague quea ing macabang imalan, tinuqui ya qñg moda, uling ngana macanian ing sucat.

Magaspang ya puñgimut at bistaman masanting ya pami-imalan, balamu quimó ya quetang susulud na. Balita qñg megaral ya, dapot qñg pamagaral na canu, alâ yang depatan nun ému ing miñirang salapi.

Iti y F. D.

—Nanu ing buri mu? ng̃ana niti cabud pami-iquil dang Lidia.

—Dacal; dapot lucluca bayu ing sabla.

Linucluc ya iti qñg metung á sillang tulid ning luluclucanang Lidia, at ng̃ana:

—Cumusta ing fiesta qñg Culiat?

—Mayap, masigla, antimo ing sadia, dapot baquet éca mequi-pagfiesta?

—Dacal cung tutú darapatan.

—Icami, ng̃anang Lidia-manibat pa qñg vispera carina cami: masigla ing fiesta; masiglang é palac qñg meng̃alabasan, bistat acu anti cu mong é mequipagfiesta, pablasang ing marauacung calma, tutuquianacu nucu man carin.

—Baquet?

—Ing micatagun, pisaque naqueng Hector qñg tren: qñg ecu uaganuagan man queta ya gugulutan mi, maquiramdam qñg pisasabian ming Miling; dimdam nang̃an ing pisabi mi inguil qñg sinabi mung depatanang capang̃iran puri cacu.

—Ng̃ana paya' ng̃anang cacarug á sàlung F. D.

—Cucutang neng pilit ing sinabi cacu, paquiduang ne laguiû, bane canung bugtuan á dila, dapot ing tren miras ne canita qñg estación na qñg Culiat at quinuldas cung agad, bacung é mapilit maniabi qñg tutû.

—Sinabi muco?

—Ali raca; pigaganacan cu ing misungalit cayu at, á magcang qñg pamisungalit yu, lunto cu laguiû; dapot sabian mu: tutû ing anggang sinabi mu cacu inguil cang Hector?

—Tutû!

—Ng̃amu qñg paquitanan mucung masala caniti, nucarin?

Ene pequibatan F. D., dapot quinuâ no qñg bulsa na ding mapilan sulat, at ng̃ana:

—Dening sulat quecala?

Linaue nong Lidia at mipagulisac ya iniang aquilala na ing letra na caretang sulat.

—Ua, ngana, cacu yan, dapot quenu mo quinuâ at ninung minie queca carean?

—Qñg metung á babayng dininanang Hector...... qñg metung mu namang palsintanang anti ica.

Pecatimidtimid na iting amanu, canita detang suc suc nang mañgalaî, tumiric lang mayap qñg púsû nang Lidia.

Y Lidia, éya mipabulad, tajimic ya asque, dapot maralumdum ya lupa. Ing panaun, ngening maibug maguiû magtajimic pámû: macanian ing catajimicanang Lidia.

—Buri mung basan co dening sulat?

—Ali, ali mula! balucô calamnan, ena caministilan.

Y F. D. pagumasdane: macatiman ya, dapot qñg timan á antimo ing cang Satan, iniang á patanggap ne cang Eva, ing bungang baual.

Malambat yang macarucung misip-isip, pibulebulayanang manene ing yablas nang mapait cang Hector, mapait pasâ quetang yayamyamanang salucuyan.

—Ala na cang aliuang burê? ngana nitang tampalasan á tau, canitang eya bubulad y Lidia.

—Ala na, salamat!

—Ime nacu nung macanian.

—Capa, deang sulat lacuan mula, caministilan ing mitagan la cacu, uling ilang caustan qñg catacsilana.

—Binie no ding sulat at tiglus nang tinipa, bitasa nana murin qñg itang tenam nang punla, tumubu ya't lumabung, ena ne pigaganacan

Detang sulat peparala nong Lidia cang Hector quetapang magaral ya Menila iti; mitmû lang poesias, qñg poesia nang maninap ning labi nang limang banua Atinang aduang banua ibat na canita macanian pin, dapot macananu lang miras cang F. D. detang sulat?

Alang casaquit sáquit; miabe la balé Hector iniang

magaralapa Menila, carin queta qñg calle Legaspi, ila mo ding micaluguran matalic, pablasang mibabalen la.

Qñg misan á y aldo, acalimbatauanong Hector de tang sulat babo ning metung á pupitreng pisusulata na, iquit no niti, burinalàsáng basan, dapot caibat nong binasa, linub ya pamangaririâ, uling maquilub ya naman cang Lidia, cang Lidiang nung quenu la masisira, emu ding cabayangnan quetang balen da, nun épa ding caring aliuang balen.

Sininup no ding sulat qñg ena balung sangcan at pepaburianang milabas ing panaun.

Y Hector, penintuno deti: maluat nong panintunan, dapot eno iquit, balû tana ing querasan da. Canitapa memilublubane cang F. D. qñg tutungaya nang cacaluguran, uling yámû ing cacalag qñg simpanana.

Qñg misan á «vacación» minulila quetang balen da: carina lalung aquilalang Hector qñg y F. D., eya tapat á cacaluguran, at iti, uli na ning biniag ning metung nang pangunacan á nung nula mitipun tipun ding cayanacan ning balen da; bucud namung Hector ing ena inaniajan canita, bistat miabe la lasa aldo't bengi.

Caniting biniag tinugun ya naman y Lidia dapot, malungcut yang bina, uling alayu carin y Hector.

Cayari na ning apunan quetang benging ita, agpang qñg pamamaguera ding mangayap á orquesta, pesiterac la detang cayanacan, bucud namung Lidia ing è bisang tinerac, at migluclucan ya qñg metung á suluc.

Apagumasdanang F. D. ing bili nang magsasarili, lepitane, semantalananang alang daramdam, piniabianane.

Y Lidia macapatiman yang maquiramdam quea, balana bibirú yámù, dapot nuya anti pamagmulala, iniang aquilala nang qñg itang bague, aguiang mipàralan qñg birú tututujanana nitang casabina? iniâpin ngana:

—Balacu cacalugurana cang Hector!

Caring aliuang lalaqui, nung carela ra sinabi iti, manimutlâ la't manga-umil qñg masaquit nang calamnan niting amanu, dapot y F. D., sadia yang daramdam macanian, sadia reng ipapacarine, iniâ é bayu quea iti.

—Y Hector, ngana—eya datang ngeni, eme panayan.

—Baquet?

—Alayu.

—Nuya carin?

—Tabalu, mecad atin yang aliuang lilingapan.

—Mecad pin, nganang Lidia. usigane quetang buri nang painturuan, banang mitucnang itang pisasabian, dapot y F. D., uling bitasa na qñg itang amanu na, tataglus qñg púsû, nganang tinuglung:

—Y Hector, metung ya caring ditac á lalaquing dayauan. Eme panayan ngening benging iti, é marayung piniguilne ning metung á mamung panlalaue.

—Ecu maniuala canian, nganang mequibat gagalgal á siualang Lidia.

—Nung paquitanan dacang caustan?...

—Salamat: qñg calaraman é caministilan ing caustan.

—O nung lapo na niti, ipaquit cu queca ing casiran mung puri?

—Ecu naman maniuala, uling qñg puri cung malino alang macalabug á dilang matilus.

—Icang bala, ngana, inagnananang tinicdo.

Aguiang qñg pamigaua nang Lidia, balamu ena panamdaman itang maliliari, tungal ditac, itang púsû na sasangap yang camandag

—Emu acu ing maquibalu caniti, nganang sinabing F. D. dacal nala, uling tininda naca puri.

—Ica, nanu mo ing nasa mù ngening sabian mu cacu yan? Paingulutan tana iti, ala caring masabal nanuman.

—Nung buri abalu ing catutuana, ume ca queta cang Miling; nganang sinabing malàle dapot matimid F. D. at sacane licuan.

Ing tictuc damang ubingan eya manasaquit anti mo ing pangapanasaquit nang Lidia. Bistaman, èya maniuala, éna paniualan ing daptanang Hector ing macanian.

Ngeni detang sulat á pepaquit na titilmid da ing catutuan, milaco ya capicacunuan at silpantayanana ing camusmusana panugali ning lalaquing pecapilina.

Itang lugud napang macatagan, bigtù na ning catutuan, picasamanane at pilcaran. Nung macananu ing lugud na quea, macanian naman ing samâ na ngeni: enane buri mang aquit.

Caniting pamipagcamuâ, minaua pati camaganac dang mingatba, uling y F. D , semantalanana iti, ume ya carin, ume ya queta, bayang mitanam sucsuc qñg misusumangid.

Meragul ing sigalut: qñg mabilug á balen B., ena macalingad iting bague; ding camaganac dang mingatba deting alang calma, mipanumisla, bistaman ding talagang maquimasaquit caniti, éla bubulad,

Y Lidia manibat canita, lalu naneng penginlagan y Hector, at iti naman paniualanana qñg y Lidia marayû ne lub quea.

Bistaman alayapang balu qñg catacsilanang F. D. penginlagane, mebayat ya daya quea, aguiang iti parati neng yapa.

Macanian man y Hector, panintunanarin ing macapiduangan lang Lidia, baneng tulicsan mapilit ing taung maquipasari queting angang alinlangan.

Uli niti, sinulat ya mecapipilan, dapot metung man caretang sulat, alang mengaintulid paquibat.

Iti maliliari qñg metung caring mumunanang aldo ning cadua nang capitnâ ning bulan ning Junio.

Qñg misan á abac asalubunganeng Hector qñg metung á dalan y F. D , at ngana niting mipnung cayaga cabud panaqui't na quea.

—Pilan danacang aldo é acaquit, nuca migcutcut?

—Ecu meco queti quecatamu, dapot pagpilitan cu ing é titipa, nganang Hector.

—Baquet? Ah! balu cuna, uli na ning sigalut mu cang Lidia.

—Ninung sinabi queca canian?

—Ing mabilug á balen, uling ing mabilug á balen, balu nana.

—Tutû!

—Dapot baquet eme paquisabian? aduananan meng masala caniting panugali na, bacong é macanian. Panaun potang gatpanapun maquipagnovena ya.

Ene pequibatan Hector caniti, dapot pamicauanira, misip isip ya. at ing usuc na quea ning sauil á cacaluguran, bubuang mû caring panamdam na.

—Paquisabian quepin, ngana—tela iti ya ing carampatan.

XIX.

ING HISTORIA NING METUNG Á ÚMÂ.

Megatpanapun: ding campanas ning pisamban B , ausan do ding taung maquipagnovena qñg Sagradong púsû nang Jesús.

Iting novena, piucyucan da, uling dacala ding macayagum á dalaga caniting catatagan

Canitang horas, salucuyan dang maniatang ding maquipagnovena: bulusbulus lang daratang, luluno ding babay á paca calmin púsû

Qñg patio, at lelera ding miñgatba nang pasbul ning pisamban, dacalang pacayabat á lalaqui at ding queraclan careti. ela maquipagnovena, abatan dalamû detang camata ra

Y Hector macapatalacad yanaman qñg patio, lalam ning metung á malabung á acacia.

Meinip neng macatalacad, dapot ing panayana, eya daratang.

Daralas dano tigtig ding campanas, pagmulan dana ing novena, iniang abatiauane y Lidiang macapalibutad caretang abe nang painturu qñg pisamban.

Pamanaquit na quea quinarug ya sàlû, at menimutlâ ya.

Milalapit la, milalapit la deti, y Lidia ya ing magdala qñg salita, misnâ yang casaya, dapot asuliapane y Hector, lalam ning acacia, mengaligquig ya mabilug á catauan at linisiâ ya qñg dalan.

Tinuru la casumangid pasbul, carin lasâ lungub, iquit nang Hector iti, lepitanala, at ñgana cang Lidia.

—Lidia buri racang acasabi, adua mû cataya...... adua mû cataya...

Y Lidia, linaue neng mipnung calibacan, dapot éya mequibat at sinulung na ing lacad na.

Y Hector lalu neng meputlâ, mecoya malutû qñg labi, meralumdum ya iquit, miglipanglipang ya.

Ing libu ibung pami-isip, malutû at darayâ qñg sinanaquirap linabas quetang canuanang masaspac. Ing matuling á ulap ticpano ding mata na, bubulagane ning dine

Timpane ing canuana bayang mi bauy, bayang misublian lub, dapot alâ naurin, maralumdum yamû acaquit.

Busal na nitang dalumdum iquit nang marayû ne y Lidia at bistat marayû yaman lalauaniamung maroc á mata.

Canita .. bulag, mamulang, tapatapisung, tiquiane, tegal ne, at calapit na quea, bigla neng telanan á tacde, sicmal neng matalic, at ngana:

—¡Quesumpan!

Catayâ yamung amanu ing asabi na, dapot mababatnal ya qñg acmulana, sasacalane batal ning sucal á lub.

Ding macarungut caniti, mepipi la, ela macapaniàbi, mengaumum la't mengatilijan canitang acaquit da.

Milabas ing metung á segundo, metung mung segundong sinanaquirap: y Hector inatiat na ing catauana, anti mo ing angel á mamali, at ngana:

—Nung ing metung quecayu, milsinta ne qñg metung á babay... at ing babayng iti... ing yablas na... ing palalung maragul á catampalasanan at ing sari tuling á casuquiban... ¿nanu ing daptan yu?

Metung man alang mecapaquibat: lalaquit babay mengapipi lañgan.

—Paten ya! nganang tinuglung Hector at tinas ne ing gamat nang uanan.

—Ali! ali! ngarang gugulisac ding babay.

—Ali! tutû... alipin! Eque paten! uling ining tampalasan, macanian man... palsintan quiamû!

Canita siniro caring matana ing adua capatac á lùa at ing metung á umang mipnung capalsintan, petac na caring pisni nang Lidia, itang luang mebalag.

Ya ing capatauaran qñg calibacan at pamangalinguan qñg caibat ibat pang miliari.

Caibatna nita binili ne, dapot cabili nang Lidia mipayungpayung niámù qñg silû nang Miling, meualâ ya lub.

Iquit nang Hector iti, misubli ya lugud... lepitane't sapupuna nesa, dapot canita, yanaman ing pamibauy nang Lidia at qñg baguiang quimutna niti, inauat ne y Hector quetang nasà na.

Y Hector, canitang iquit na, aquilala na ing dungis ning depatana at meco yang marapal, tutucupano ding balimbinganang matatdas . . . .

Qñg sinanaquirap micalat itang mepaliari, antimo ing quinalat ning electricidad, iniapin canitang gatpanapun, alâ lang aliuang pisasabian carin dalan at caring bale, nune itang merapat. Ya ing pingan á macayapag nung nula mamulutan detang alang obra at alang diriquilan balè ra.

Ing familia nang Lidia, metung ya caring maragul at mayacayan quetang balen, at qñg camatutuanan sucat picanlapan at pinganiban ing muâ na niti.

Lalu nang meparas itang pamipagcamuâ, lalu nang mepait ing susulapo sabi at iti tutucnang ngan qñg casiran dang puri ding misusungalit á familia.

Ing Presidente qñg balen, mequitalamitam ya na-

man, mitangcâ yang expediente á nung nune inatulan y Hector qñg casalanan á yausan dang *inmoralidad pública*.

Iting sabla, miraras ngan cang Hector, daralana nitang Judas á cacalugurana.

Iti, qñg misan á gatpanapun, pequiquitane y Hector at ñgana:

– Saya naca cuyug, ibat cu queta cang Lidia, panabilinaca, buri nacang acasabi.

Caibat na ning mepaliare? nganang quinutang Hector.

—Ua, uling caniting bague, alang aliuang sucat, nune ing mipanlarin cayu. Balumuna mecad ing buri cung sabian.

. Itang pusung mámû at malsinta, ena uagan uagan man ing umangan deng silu ding adua nang pepacamal: ing sinta na't cacaluguran.

Mibablas yang agad, at tinuqui ya qñg siual á cacaluguran.

Miras la quetang bale á nung nune panayan ning casuquiban: tingap no ning indâ nang Lidia queta pa qñg eran, at inaniajanong malaus angga qñg siduan

Pamanaquit nang Hector caniting balana mayap á panagap, ngana cang inda nang Lidia.

—Migculang cupu, dapot paquisabi cung paquiramdaman yucu saguli, bayu yucu atulan.

—Ali, ali, ngana niti, dinatang ca, buri meng acasabi y Lidia, ngeni ausanque.

At linual ya qñg siduan, dapot agad yang mibalic cayabe nane ing metung nang bapa.

Panaquit na niti cang Hector, ngana quea.

—Nanu ing buri mu queti? Maco ca nun ali...!

At leuc na ing amanu qñg dapat, timpalasanane y Hector.

Y Hector minatnâ yang anti mo ing meralpac á ubingan, mablas yasa, dapot quinauat deng agad.

Tinipa ya quetang bale, mapupuput ya púsû, ma-

mamangcup ya sálû qñg sucal á lub, é qñg pangatampalasana, nune qñg catacsilaning palsintana.

Iting catacsilan milacuan bacas á darayà qñg púsû nang Hector, iniapin balamu jibang ya, balamu sirà yang misasabing dili na. Ua, uling qñg púsû na nitang calulu, milulutlutan mù ing samá ila ning lugud, ena pa balu nung insanu ing magbili caniti.

—Mengalanat ngan ing malagû cung paintungul, ngana,—dapot... capilana sinabi cacu ing misabi queng lijim? Ecu balu...! Mecad banua... ua banua na!

Ing metung a pami isip á maroc, linabas yang antimong quildap quetang canuana, sinaguli yamû, dapot balang licuana duluc!

—Tutû queng palsintan... caministilan ing puputan cu ing sabla .. ua... ing sabla qñg uli na!

XX.

BANGUNGUT.

Milabas ing pilan aldo: pilan múng aldo...

Bengi: itang cabengian matuling yang tutû at sari ya calungcut.

Ing banua, matuling ya naman at ing ilang daralung at ngungulangul!

Nangan carin... quetang malaut baguià, ing gàgâ nang malungcut at macapangablad ning metung á culayu á magpataue qñg tungatungna ning palalung matas á cuayan.

Sisiuc ing caqueuan, ing angin sasaingsing at mangutcut caring butul ing marinla nang tiup.

Qñg metung á silid á susuluana ning matamle sulû, mararamdam ing malalam nang pangisnanang saldac ning metung. á babay....

Itang babay, eya mipatudtud, bibimbingane pamíucul ning ena balung piramdaman á lumbe.

Biling biling ya qñg pagquerana, balamu duruluca ne catauan ning malambut nang sale.

Aguiang nananong ipiac ding mata na, magculu-

but ya man quetang maputi nang ulas, eya bisang matdà qñg panlalaue na ing metung á bangque macaburul queta catumbanana.

Itang bangque, balamu matudtud yamù, balamu éya pa mete, bistat matuling ya mabilug á catauan, antimo uari ing mete biglang saquit á é metinic á daya qñg pangasalunana.

Ene buring lon itang bangque, mangaligquig ya qñg durungutana, dapot aguiang macapiac ya, acaquit niarin, éya bisang matdâ qñg panlalane na.

¿Nunane iquit itang bangque, iniang maquibie yapa? Enana balù, énana atatandanan, dapot balune, caquilala ne, éna mù balu nung nula miquit.

Metiglig ing la una .. las dos... las tres... ¡E yapa mipatudtud. Itang canuana, balamu mababalag ya... malibub, ya mabilug á catauan, éna acuang mibili... bilingbiling ya.

Itang sulù, menalansic ya, caibat na nita, tinicum nang lalu itang mapunge nang sala, at mitdâ ing lablab na.

Meralumdum lalu, lalung meguing pisac quetang misnang lungcut á silid.

Itang bangque balamu minatnì ya at caibatna nita, pemalisuag na uari itang matuling nang saput.

Itang calulung babay, pagumasdanangan iti, macapiac yaman acaquit na ing maliliari.

Mecabulad itang bangque, tinicdo ya quetang pangaburul na, linacad yang macacalale, biclat ne ing auang at linual ya carin.

Iquit neng linimpad ing matuling nang anino, sinulapo at guinulis quetang pisac; dàrayù yang tungal ditac at tungal ditac, matatdâ neman.

Itang babay bisa yang gulisac, bisa yang papiglo, ansane indu na, ing metung á laguiung palsinta na, dapot itang siuala na, alang catni, alang buang: éna acuang lual qñg asbuc na, mababatnal na quilub napa ning salu na, iniápin quetang pamigulisaç na, quetang saingsing na, alang mararamdam nune mù

ing amius na ning metung á malulumud.

Ing maliliari quetang babay, mecad misnang casaquit; guiliu't ne't belabag ing ulas á cuculubutana, pinilit nang tinicdo at tualtual, lipang-lipang, lepitane ing sulù, sinindianeng pepasibayu.

Quetang sàlâ na ning sulù, aquilala taya itang babay: ya y Lidia, ing sadia tang caquilala, dapot capait na mecad quea nitang horas á milabas, baquet macaniane caputlâ?

Itang lupa na misnâ yang catamle, manimusió ya asque, balamu ing maluat nang salunan.

Macasalbag ya buac at qñg imalanang maputi laluyang puputlà, balamu capatac mang dayà alana quetang lupa na.

—Nanu iti Dios co! Macaguising cu, enacu man ma ninap, balucu ngan ing mepaliari... Ua itang bangque, queta ya catumbanan cu, quean ya, quean qñg tulid ning altar! Metung yang bangque matuling, matuling yang matuling pa qñg bengi ..!

Caibat nang sinabi iti, miglinguslingus ya at ngana:

—Minatnâ ya... iniang cai .. biclat ne ing auang sinulapo ya... sinulapo ya't panga cai... mitdâ ya. .! Ining sulù epa mimin á larù. ¿baquet mig undap-undap ya't mitdâ? Tutù qñg ing uagang macanian, mipapaltutù at magdalang caligaligan? Dapot ali! E maliari, bunga namû ning malibub cung pamigunamgunam. Ining sulù... buri cu masala ya, buri cu micalabcab ya: dapot baquet é bisang sunlag á lablab?

Canita mepactung ing á las cuatro.

—Las cuatro! Ecu pa mipatudtud, sinaguli mû ing bengi... Capait á benge! Caralumdum na! Ay!... Baquet ecu migulisac...? Hector ..! Hector...! Inang...! nuco carin? Dios co! balamu maninap cu... ditac a sala qñg malimputan cung pami-isip!

Ngana, at sacaya biglang linucluc qñg metung á butaca, ticpane ing lupana caring palad na.

Meluat yang ditac canitang pangabili na, balamu ing mimisip qñg ena abut uculan á bague.

Iniang cai tinicdo ya, at ngana:

—Ua basan cu, buri na basan cu ngan angga qñ capupusan... Nanu ing maroc na nita? Yaná canu iñ tauli nang paquisabing mayap cacu... ya ing adic na...! Nuya ume? Dapot nucu abili? Nucarin? (ngan cabang lilibutane ing silid, manintun balisa qñ metung á sobre)—Ah! ua, queni lalam cung uluna nandin bayucu magquera carin cu petanan... Nucai Ah! oini!

Metung yang sobre ing quinuâ na lalam ulunan biclat neng malagua at siniro ya ing metung á *Libro de memorias.*

Cabuclat na niti ing minunang miapag caring pa nimanmana, ing laguiù na, ing laguiù nang macasulat caring mangaragul á letras.

Guinuyud ne ing butacang liclucana siping ning sulù, at binasa na ing macatuqui

Mabe tang masa quea, batayang abalu calamnan.

CANG LIDIA

Nung alâ nacu.

*
* *

. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .

*
* *

Caministilan sabian cu quecang palsintan daca... sabian cu ing sasamban daca qñg catajimican ..! Dacal cu pibábatata, dacal cu quiquiacan,, ecuna aguiñ ing mibata pa, iuiâ pin ausanda, mamaus cu qñg laguiñ ning pamipalsinta ta. . . . .
. . . .

*
* *

Buri cung abulumu qñg malûat nacung aldo tatangis... salunan cu caladua... manimusiò cu pami-isip, ecu mipatudtud! Nuca carin?

Ing malagû cung paninap, mesira ñgan, piñintang mu ing paintungulan cu.

Ibat quetang aldo quemuan mucu, énacu mipaindalun, ing misnang catuling á pamigunam atdasane ing canuan cu.

Nanu ing camatayan?

Ing painaua mû... ing matudtud mung maimbing cabang bie at bie! . . . .

*
* *

Pañga-beñgi... ñgening pigunamgunaman cu ing querasaning pamipalsinta ta, mipapatiñgañgas nacu mù at ñgacung cucutang: ¿Caninung gamat meribatan iti? Cutang á alang capaquibat, uling icang sucat maquibat, pañginlagan mucu.

Macanian man éraca papatasan, palsintan dacarin, at nung capilan mucu quesaman, carin cu lalung meragul á capalsintan.

Dapot Lidia, qñg uli na ning pa...malan mung dili, qñg uli na nitang aldo milabas quecata, sabian me ing meñganiaya cacu queca: pindalum dacu, caministilan ing maquibat cu at masalan cu iting dalum. . . . .

*
* *

Ñgening cai burira cang patdan qñg pamigaganacâ cu: burira cang calinguan... burira cang icutcut qñg alang capupusan á pamangalinguan, dapot... ecu arapat, ing caladua cu é bisang mañgalinguan... at nánung buri mung daptan cu canining púsûng sugatan? . . . .

*
* *

Balamu acaquit daca, macatacap ya uari qñg buntuc mu ing pandung ning maquiasaua: calagû mu canita! Ing coronang azahar á puputuñgan mu, bague ne ning matuling mung buac: ding maputing sampaga, lalu lang puputì qñg matuling dang marco...!

¡Virgen ning capalsintan, capilan man yátà era ca aquit macanian qñg uanan cu! . . . .
. . . .

*
* *

Patauad, patauad Lidia! Ecu seriá: ing binie mu cacu, ecu sucat panacauan... dapot.., ¿baquet miliari ita? Ecu balu! bulag cu... ecu apitaluse... ing caladua cu tatangis ya canitang miliari! . . . .
. . . .

*
* *

Itang miliari.. ¿ya ing pamamalì na ning púsùng sugagatan... ó ya ing pamamatauad na ning caladuang malsirta? Mecad macanian: mecad ing tauli ya ing tutù, dapot inssmu man caniting adua, patauaran mucu! . . . . .

Dagul á casiran! Qñg balen, alâ nong aliuang pisasabian nuné mù icata, nuné ing miliari quecata . Qñg casiran cung puri, angga ica mamaua, ica, icang ena acuang dasan ning uauâ nang mabang, as ning calibacàn, pamialungan da ngeni ing laguiù mu. .

Tampalasan! Era balu ing pamicalugud ta, era balu ing pamipalsinta ta, uling capilan man ela pa linugud at ela pa naman milsinta!. . . . .
. . . .

*
* *

Ecu na aguiù: inang cu, inang cung maluat nang mete, ausanacu, át ngana: «Mequenina, la cuan mu yang pagsalbat: mequeni, queni alang tatangis, uling alà namang patangis! Malsintaca?»

«Iniâpin pala quelinguan mucu! Ngening quisnucananaca ning babay ng pilsinta mu.. mequeni cacu.. anacdaca, eraca paquiacan ..!»

Macatacut á paninap Lidia, inang cu maluat neng mete enacu pa inapâ, nuné ngening quisnucan mucu . . . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . .

*
* *

Adios! Ecu na abata... ecu na aguiù... macó cung marayù, mecad étana miquit pasibayu . . . .

Maglayag cu qñg carinan á alapang maquibalù... carin, quetang écuna abalitan iting calibacan.

Dios co! casaquit na ning macó ena mibalec! Patauaran mucu Lidia, at patauaran denacaman! . . . .

. . . .

Capatac mung luâ ing aduan cu nung aganaca me ing miglayag aliuang carinan! . . . .

Adios! . . . .

Sasálâ: caibat nang binasang Lidia, ing macasulat, babo, mipatangis ya: binasana ému mecapipilan, dapot ena abut piuculan ing buri nang sabian caniti

Mig-alingagapan ya lub, mangaligquig ya qñg e... balung sangcan, eya mipaindatun qñg ena balung daratang á panamdamanang caligaligan.

Nanung buri nang sabian Hector caniti? Ena atata lusé Lidia, dapot mangalinguiman ya, at mamugad quea ing epa-sabing lungcut.

Quebucas yang é metudtud, meguing luqué ya catauan, ene miticdo man.

Macalunus ya asqué: itang matuling at macaba nang buac, macasabug ya qñg salu na, at itang malati nang buntuc, macayungyung neman qñg sandalana ning butacang luluclucana.

Macaguising ne, ene maninap, dapot itang malicnatâ ene pa licuan.. acaquit niamú itang maling á bangque.

Quetang asque nang macanian, carine disan ning abac: caring dalan mararamdam na ing buang da ding taung manlabas á mame qñg obra.

Mecabulad minalingongo: pulaî misusumangid ing meramdam qñg dalan á tulid dang bale di Lidia.

Detang pupulaî, gugulisác lang micucutnanan at ngara:

—¿Núcarin?

– ¿Núcarin?

Canitang cutang alang macapaquibat, dapot antimo ing masalusung agus, detang taung pupulaî miusig-

usig langan á ayan, painturu la nangan qñg pisamban.

Y Lidia, caniting alingongo mibalicuas ya naman licuaneng sinaguli nitang matuling á pamigunam, mig inut yang tinicdó, at tinandó ya qñg auang á nung nú ya linual itang anino.

Canita detang pupulaî, ngara.

—Queni,, queni canu qñg botica!

—Malaguâ! malaguâ!

Nanu ing miliari? Y Lidia quetang pangatando na qñg auang, lalauano detang pupulaî, dapot qñg panlalaue na ning metung á jibang á alang camalitmalit.

Mecabulad detang mapilan á lalabas tildure iti, at ngara.

—Yan .. ya ing maquicasalanan!

—Malagù ya pin naman!

—Dapot, ala yang púsù!

Iti ya ing pisalud-salud da, anggang mitulid la qñg auang á nung nuya macatando y Lidia

—Quelanang masabal, ena bague ing palsintan, ngara at sacala dinayung sasagacgac.

Y Lidia na numan caniti alá yang daramdaman, ó dimdam naman ena asasaguiran á calamnan, pablasang aliuâ ya isipan, lingo ya.

Canita minurung ya qñg auang, at yanaman ing bigla nang pangacuclat ning pasbul ning silid na, at siniro ya ing maputlâ nang lupang inda na.

—Lidia! Lidia! ngana niting gagalgal—Y Hector mete ya cunu, lesunana ing catauana.!

Metung mung gulisac, gulisac á misnang casican at matimid ing pequibat nang Lidia caniti at sacaya misaldac caring bitis nang inda na: mebugsul ya!

XXI.

Pasibayu ing undap-undap á sulú.

Mibalic tamu: murung táng mayatlung aldo manibat caniting ibat tang selita.

Y Hector cabud niámú mitdá: ding familia na panintunan de, era balu nung nuya mine.

Ibat na canitang miliari qñg patio ning pisamban, malungcut neng acaquit da ding capatad na, tipa manic yang è bubulad, lasa eno paquisabian man ding abe na balé.

Detang capatad na, balura ing quealanang calmà, catayá mang sabi alá lang biclat ó bubuclat quea canitang miliari; bulureng sugatan, ére buring tagquilan á sugat, pigaganacan deng mangaplas ing nanacnac a bayá na.

Éya matudtud cabacabucas, at c cabucas yang susulat, iniá detang capatad na, tantangis lang maglunus, pigaganacan dang misalunan ya.

Qñg misan á aldo cabud niámû mitdá, meualá yang bigla queta carela at ninu man alang maquibalu nung nuya mine.

Penintun de ding capatad na, pepapanintun de caring ipus da't casamac, dapot balang míbalic careti, alang maca-ibie masalang balita.

Megulu ing mabilug á balé iniang ere aquit: qui narng la salu at mangalimguiman detang capatad na at ing maroc á uàgâ, dinaiti canitang mayap at alang calmang familia.

Ére ticnangan penintun: ing justicia panintunan nià naman, uling ing expedienteng megauá qñg casalanan ó caculangan á yausan dang *inmoralidad pública*, caministilane.

Milabas ing pepatingapun, ing aduang aldo at ing catlu pa qñg pamanintun da, dapot ére atuclasan, inià ding queraclan á mecabalung alayu, balara penginlagana itang macabpang caligaligan; bucud mung ding capatad na, ilang alingagapan, uling batas de tetagan, talús de cauagasan at ing anti canitang casalanan, ena panginlagan.

Quetang cabengiana ning catlung aldo ibat qñg pangaualâ na, ému y Lidia ing quebucas é metudtud: deta mang capatad na, éla naman mipiac á mata

canitang quebucas; biling-biling la namang é mipaindatun; canitang asquera disnáno ning abac.

Yapang caticdora qñg dáse era tidturan, iniang á sungauan de qñg auang ing metung á babay ng ibat nangan qñg pisamban, á memalita carelang qñg itang malambat nang macasarang boticang bandi ra deti, macabuclat ya pasbul á nung nú sisingo ing misnang cabuluc á baung manibat queta quilub.

Mebalicuas no detang calulung capatad nang Hector: pesipulaí la qñg botica at carin...macalunus at macapangablad ing tengalan da!

Y Hector, itang baintaung mitmung bié at sicanan, macalangan ya babo na ning metung á papag: matuling yang matuling, emune aquilala man.

—Meté ya! ngarang mipagulisac ding capatad na, cabud iquit dé.

Itang gulisac tinabling miulit-ulit caring apat nang suluc ning balen, iniá pin agusan la uari ding taung bisang macaquit canitang bangque.

Iquit tano ding pupulaing taung meguigló: dimdam tana naman ing pemalita na ning inda nang Lidia caniti, at dingutan tapa ing pangabungsul na, iniápin ibalic ta cang Hector, ó ngacu uari, quetang aldo cabud niamú mitdá queta carela.

Yting alang calmang baintau, iniang énana abata ing dacal á sabi't balibalita, inari napin qñg lubna ing paimate ya, canita qñg camatayana, tucnang nà itang calibacan á mibubuntun quea at qñg palsintana.

Canitang quebucas, mecadému nanung capaitan ing inalduc na, uling nung pegumasdan dayasang mayap ding capatad na, mecad iquit da cabang susulat ya quetang *Libro de memorias* na, ing alang patanat á luang mamagus caring pisní na.

Éya tatacut qñg camatayan, ali ya! Ing tatangisana aliauá ing camatayan á panintunana, nung detang lacuana queti qñg carinan luang cabislac na ning caladua na. . . . .

Canitang benging éya mipatudtud y Lidia... ca-

nitang benging queta ya catumbanána ing metung á bangque... canitang benging babásane ing *Libro de memorias* á peparala nang Hector quea, atlu neng aldo migpayapa canita, at nung tutú ing sasabian dang ing caladua na ning tau, eya macó queti qñg yatu quilub ning atlung aldo, itang minapâ cang Lidia, ya ing caladua nang Hector á é miuli quetang aliuang bie, anggang éya macapamun quea.

Caring dinatang á taung mequiglo, metung ya ing Doctor L á quinilala qñg bangque.

Niti, caibat neng siniasat miamasaimas, ngana:

—Dacal á *morfina* ing pengana nining alang calmá: metudtud ya, baneng é miguising nuné quetang aliuang bie.

Qñg metung nang bulsa ning americana na, mecaquit lang atlung sulat: ing metung mangamanuya caring capatad na, mamun ya carela qñg macalunus á amanu: ing cadua canitang bapang tinampalasan quea, pamaitsurane panugali: at ing catlu, cang Lidia ya, queta yang caluguranang diling babay, dapot éta ya bubuclatan, uling caniting tauling sulat, mecad carina ngan sinabi ing palalung *lijim* qñg pamipalsinta ra!

¡Calalung lalaqui! Ing maroc á ému na ayamyam pequisanguní naca qñg camatayan! . . . .

. . . .

Alas once ning bengi nita cabud aldo ita, qñg metung á cabaung á alang cabalútbálut man, carin de lilan ing bangquena nitang baíntaung quetang mabie yapa, yausan dang Hector E. Panlaquî at canita muring horas, ding apat cataung mangasican, pisanan deng irala qñg cutantana.

Qñg malungcut nang procesión nitang bangque, alang macatuqui nun émú mapilan catau: ing capatad nang lalaqui at mapilan dapang camaganac.

¡Macapagmulalang micatagun! Itang undap-undap á sulú quetang silid nang Lidia, iniang yapa ne ning bangque migburul catumbana na, macasalaing

yanaman, anti mo canitang macapangilabut á bengi. Itá mang auang á nung núya dinalan itang macatibucbuc á anino, macabuclat yamû iniang ilabas de carin itang bangque.

Ding magdala caniti qñg micatagun ó serié, catulid da qñg balera di Lidia, ticnang de, bilang lang pepainaua.

Y Lidia, malibub neman quetang benging ita, ma, lisuas ya qñg dagul na lagnat, ena bálu ing pania biana.

Catucnang ning bangque, dimdan da ding queta lalam á maquipatnugut, ing macaba at malálam á saingsig, calauc na ning metung á lag iú, ing laguiú nang Hector.

—Hector! Hector! ngana ning sasaingsing,

Ya y Lidiang mamaus, daralung qñg quepalsintana.

Itang capatad nang Hector a mequipatnugut dim dam na naman iti, at ngana caring magdala qñg bangque.

—Sulung! sulung!

Éna buring damdaman itang saingsing, margutcut qñg púsû na anti mong malaíng sundang.

Alas doce ning bengi miari na ing sablá sab'â; y Hector tícusananang lubus ing masala! Oh! mamanusang ing historia na abena nang mebaldug qñg aun, canita ena mabuclat pasibayu, dapot é maliari ita, mabie yámú y Lidia at y F. D., ing Judas á cacaluguran.

XXII

Ing sampagang maputí.

Milabas ing pepabanua, ing pepabanuang tapat, ibat quetang camatayanang Hector.

Gatpanapun: lalbug ne ing aldo, ume nang silim.

Carin... quetang cutcutan á yausan darg *Patirictiric*, ding manucnangan qñg balayan B. á nung nuya mi-

cutcut ing bangque nang Hector, mapâ tamu sagulî; yapà taya itang maluca nang palacio ning camatayan, agcatanà catamu ning casulisitan at ning capupusana niting historia.

Canitang cutcutan, éta macaquit mármoles at jaspres caring mausoleos na't monumentos: batú lá mung Meycauayan á pinintan maputi, dapot ing artes at ing miayaliuang órden qñg arquitectura, mamialungan careti.

Ing talaib á misnang cacapal á menubu siping da detang cutcutan, lalu nong papanatan á asque, palungcutan napang lalu, itang malungcut na!

Qñg panlub tamu, a'â tang disnan metung mang caladua, dapot sumulung tang ditac, carin, nangan qñg gulut, qñg metung á suluc á nung nuya carin ing metung á cutcutan.

Paniatang ta carin, dasnan taya ing metung á babay-ng paldas, macatibucbuc ya qñg pandung á matuling mu naman at macapa'.

Macalucluc ya tulid ning cutcutan, misná yang lungcut á panasque, nanan mepa casi ing durungut metung á bangque!

Salicut tamu, magpampan ta qñg macapal á ta laib, éta papaquit quea bayang é dumine, banang é pulisan itang luà nang mamagus, dapot pagumas dan tayang mayap, batayang aquilala.

—Dios cu! ngana nitang babayng paldas—ngeni... ngeni cabud aldo iti, miganap pabanua ing camatayan mu... balamu napun pamû...! Sabian mu alang calmang bangque, pepatauran munaco? Palsintan daca... ua, palsintan daca angga queang bangque mu.... Tutu cung alang calma, ing á palsintan cu bangque niang marimla. Mequeni, ausan daca... iguyud mu yang mangalalag mung butul, yapa mucu! Mequeni, anicu tatangis babo mung quitcutan... !

Caibat nang sinabi iti, lidlad ne ing paniû nang sutlang malati, at pinulis na itang luà nang sasaguese.

Meluat yapang ditac qñg pangalucluc na, balamu mangaddi ya, ipangaddi ne itang atina qñg aliuang bié.

Caibat na niti, iniang ume neng ticdo quinua ne qñg salu na ing metung á "sampagang maputi" at timpac ne babo ning cutcutan.

Tinicdó ya, at cabud panicdó na, tiniup ne ning angin itang macaba at matuling nang pandung at siniro ya ing lupa nang maputlá.

Ya y Lidia: at itang cutcutan ya namang quitcutanang Hector! dapot pangayaliuá na! Ing pepabanuang calumbayan sinipsip ne catauan itang calulung babay, meyayat yang bina at ing panlalaue na matamle, majinjin at malambis, antimo ing panlalaue na ning bulan qñg benging malulam!

Linacad yang mapilan calacbangan: ume neng lual quetang cutcutan, iniang asalubungane qñg pasbul y F. D. á lulub naman canita

Panaquit na niti cang Lidia, nganang mipamulala:

– Lidia!

Ua acu! nganang mequibat Lidia.

—Baquet queti ca? Écu maniuala iniang sabian da cacung linubca queti...

—Acalinguan muna, qñg ngening aldo iti, miganap pabanua, ing camatayanang Hector?

—Ah!

—Ua, inapá que, tígtugan quequening luá cu ing malalangi nanang cutcutan bayang saguiuang pasibayu...

—Lidia! Lidia! nganang balamu magbitaul F. D. —caragul mu pamalsinta canitang mete, emu nacu dacayanan ditac man canite?

—Tampalasan! mecaqueni, tuqui cacu, carin quetang quitcutana... maniauad cang tauad quea! At telana ne tacde, guinuyud neng pilit angga quetang cutcutan nang Hector...............

—Siclaud ca! maniauad cang tauad caniang pete na ning catacsilan mu... Siclaud ca...! siclaud cang pilit... at sacane tinimid bayang siclaud qñg babo na ning cutcutan.

Mipasiclaud ya aguiang ena buri, at maluat yaring macasiclaud at macarucmú babo ning aun.

Cayatnà na énane iquit y Lidia, marayú ne canita, atine lual na ning *Patirictiric*.

Tuquian taya: lacuan taya itang tampalasan, enaco manayang parusa qñg depatana, uling macaguiú na quea itang panamdamanang maragul á parusang... *malsintang éra palsintan.*

Calual nang Lidia qñg pasbul nitang cutcutan, linacad yang balus, balamu tatagalan de, dapot catulid nana qñg pasbul ning pisamban, asa lubungane y Miling á ibat namang pepabalu cànita qñg metung á lalaquing capalsintana; pamanaquit na caniti, quinaul neng matalic á matalic at ngana:

—Miling ing capupusana ning bie cu, carin quetang carinan á nung núya painaua y Hector!

—Ua, nganang Miling á mácasaguid quetang buri nang sabian.

Cayari na niti, migjimate ya y Lidia qñg sepupunanang Miling.

Calulung Lidia! Tinalab quea ing sumpâ nang Hector: salucuyanang guguyud ngeni, ing mabayat at malungcut á bie.

Capupusan.

POESÍAS

POESIAS

KUNDIMAN

(PANINAP)

Qñg cacaluguran cung
Miss. Rosita Raymundo.

Itang bengi malagú ya
bengi yang misnang caula,
ding batuir a maningning la...
ing bulana mengari ya
qñg Alayang sisilang na
ning munag ning primavera.
Dapot miuman uman ditac
carin.. queta qñg alapap,
sinalidsid ya ing quildap
cagnana ing lalaganap
á bigang anti ing paldas
qñg tuling nang maguing pisac.
Tungal ditac mitatacpan
itang sala na ning bulan,
at ing malagú rang quinang
ding batuin, lalabug naman:
nanupata't mialilan ñgan
qñg matuling itang silang.
Dapot busal ning maranglé
atin pang salang manene,
yanáng macatagan iti
qñg sayá na nitang bengi...
anti na niamung pátnube
ing maglunus á babay.

¿Ninu ya...?
¿Baquet carin ya...?
¿Nanu ing pagsalbatana...?
Mananu ya...?
¡Tatañgis ya!
¡Calulu naca dalaga!
Mecad metung cang lupig na
ning saquit ning pamalsinta.
Busal ning catajimican
nitang malapad á ilang,
agpañgan da't babagayan
ding músicas ning caqueuan,
biglá nang queta meramdam
nining metung á

KUNDIMAN

I

Patipating bigú-ng
maluat nang tatañgis,
yang ñgulañgul mu
ena matitiñgid:
insá mang música...
nanan mu mang dálit
é naca milaco
busal na ning saquit.

II

Insa mang bulaclac
ing yain da queca,
cabud tagquilan me
maco ing samiú na,
numan anti lagú
sampat ning cule na,
pasuliapan muámú
manimutlá naya.

III

Ena ca daralit
alá muring dalan,
ing tagulele mu
ena mararamdam,

pauyan mu ing tañgis,
uling yan naman
caretang mairà mu-ng
alang acayanan.

Pañgaramdam na ning dalit
tinucnang la detang batis,
ing siuc ning beñging tajimic
yaná cabud matitiñgid,
agpang qñg malumbe aclis
nitang babayng tatañgis.
Itang capirasung aslag
á qñg lupa na darañgat
yanamung é mitdá tindag:
pagpilitana ring saslat
bistat macapal ing ulap
á quea macasalabat.
In àpin itang timtiman,
busal nitang caqueuanan
saslag ing queang leguan,
at lalu neng palaguan,
qñg salang queang paparam
nitang malambis á bulan.
Macabalut ya qñg gaza-ng
maputipa qñg busilac:
itang matuling nang buac
lulugue ya't macasalbag,
at ing maquinis nang balat
comanguing maslag á bicas.
Itang pundat ding mata na:
itang comanguing cule na:
itang matuling á buac na:
quetang panaquit cu quea
anti naring *iquit daca*,
uli ning *calupa naca.*
Dapot ninu itang dalaga-ng
daralung quetang kundiman...
¿Reyna ne ning caqueuan...?
¿Pelicano yang sugatan..?
¿Ruyseñor yang manamdam...?
Baquet macanjane lumbe...!

Canita biglang mebuclat
itang malabung á palát:
ing banglu sinalimuyac...
at qñg anti mung saquirap,
itang babayng magsalbat
atiù qñg canacuñg arap.
—Ninu ica?
—Acu ing Mutiá-ng
pingañgalipuan ding sabla.
—Nuca linto?
—Quetang bulá
á ñgeni cabud na mitdá
—Nanu casá?
—Metung cusá-ng
Reyna, dapot ining calmá
qñg bigú nacu sinasá.
—Reyna nu carin?
—Oh! caniang
labuad á mayagtañgan
áému aguiung batiauan.
—At baquet?
—Ing casaquiman
caibat nang simsam bindian
buri nacu pang aliphan.
—Ica ing...?
—Reyna Malasia
malagung anti ing Perla:
acung Virgen á yausan da
qñg Aslagan, at Doncella-ng
timtiman qñg Oceania,
aguiang taguri mu ita.
—Ica... ica, ninu naman?
—Sundalus cung katipunan
—Nuca tau?
—Qñg carinan
á queca sang pagyarian
—Filipinas...?
—Yapin! yan!
ing labuad cung pacamalan.
—¡Bungsucu! (ñgana canita)
—ica ica, anac daca

nung uari't katipunan ca
acu indumu't... Minatná ya't
pepatuluganang mata
ing malapad á labuad na
—Yang ému abut batiauan
á labuad á mayagtangan
canacusa... bandi yu ngan...
ngeni sublian yung bauyan,
at ing sandatang panlaban
ing lugud yu qñg balayan.
Canita meculimlim ya
ing sálang tatangad quea't
ditac ditac lalabug ya
itang caclis á dalaga,
dapot cabang matatdá ya
ining letra daralit na.

—

È na ca daralit
alá muring dalan,
ing tagulele mu
ena mararamdam,
pauyan mu ing tangis
uling yan naman
caretang mainá mu ng
alang acayanan.

—

Ecu na balung merapat
melacuan cung tinaptinap,
dapot pangamasmas ditac
canita cu á timalad
qñg itang bague milabas..
¡METUNG MU PALANG PANINAP!

. . . .

¡FILIPINAS!

Yang banuang masayá, ya ing banua na
Labuad á tibuan cu:
Yang pandung nang azul á pemaltacan da-ng
batuin á matindag,

Ya ing pandung na ning bigúng Reyna-ng
Meculang á calma.
A biglang mipugue qñg tronong bandi na.

—

Ing balen cung bigú, malagú ya't maslag
Anti ing dalaga-ng
Bayu nang timanan ning calma nang mayap:
Maula yang doncella,
Reyna yang bulalag, Virgen yang mapaniap,
Dapot ing calma na—
—Ning alipan, ning ulila, yang quea miras!

—

Qñg carurucanang tronong luluclucan
Pisaquit deng quildas...!
Minagus ing daya uli niting sangcan,
Qñg misusumangid
Bangque lang mabuluc, dacalang sugatan...!
¡Abangan ding awac
Itang masisira't malalaso laman!

—

Qñg palina't sangil nitang pamibanga
Ing metung at metung
É bisang palupig quetang panlabana...
Qñg balang carangan!..
Quetang anting palad..! gabun á icuara
Libulibung bie
Daya't camatayan, itang panablira!

—

Nuca man maliquid tangis at ngulangul
Calauc na nita-ng
Quislap na ning ubat at catni ning acbung;
¡Macapangilabut—
—Ing inge! gulisac! ing galgal ning gabun...
At itang macasnuc
Gagá ring cahalo't asung magbitaul!

—

Pisasamsamanda ing butul ding mete
Ding asu at awac
Atinagun quetang fiestang misnang lumbé:
¡Mácapangaligquig!
Queni! Queta! Carin! pauá langang bangqué

Ding pacasambuang
At deti bangque ro detang mipapaté!

Ing babague quetang ampang á malungcut
Pauá lang pacacac:
Ing siuala deti susugat tataglus
¡Qñg utac ning buntuc...
Cacabag qñg salu itang macalunus
Á daing saingsing
Detang magjingalung taná angus-angus!

Detang lilung salang alá lang guinalang
Pinialpac dong bangque,
At ding épa mete ampon ding sugatan:
Ding indung malugud!
Pengari,! capatad,! anac,! cayabiayan!
Á carin tatangis,
Piniacurac do ngan at timpalasanan!

Qñg capupusana miguaguí ing dauac,
Miniambut ing saquim...
Biglá yang quinuldas qñg trono nang matas
Ing comanguing Virgen!...
¡Reynang alang palad ing pandung mung gabac
Cuanan mia't samsaman...!
Queca't queca yarin, nanuman ing miras!

Nung qñg maulang tronong quecang carurucan
Biglá racang bigtú...
Ému pagcalumbe! emu gaganacan!...
Nung bisa cang trono,
Nung bisa cang altar, cayap at dangalan,
Carening pusu mi
Tin cang macasadiang TRONO ampon ALTAR.

ING TALA NA NING BELEN

Malimputan yang banua
Éya saslag ing Alaya:
Maralumdum...! Queni't queta...

Panang pisac! Ing música-ng
Malambis, inalilana
Qñg sigue na ning lalasa.
Sengap deng la û ing bulan
Ding batuin culimlim noman:
Busal na ning capisacan,
Yaná cabud mararamdam
Ing sigue na at sambitan
Ning maglunus á alipan.

***

Itang catuí rang malugu à
Ding cacsing á talica à;
Itang sugat nang daraya à
Nitang maglunus á inca à ..
Macapangablad... in à à
Macalunus ya palia à!

***

Pacpacan at sagacgacan
Carin... ya ing mararamdam,
Queni, tangis at sambitan...
Iniá itang gulisacan
Tatacpana't pupuputan
Ing dalung na ning alipan.

***

Carin, ena matitingid
Ing masican á culait
Picailian do ding tatangis:
Pamalcaran dang ligalig:
Ing lalung misnang casaquít
Daralpacan dang matulid!

***

Ing maniabi casalanan,
Parusan dang catutuan!
Ding asbuc á é maglaram
Cacabat do't pasicangan;
Qng mamain catuliran
Ing yaus da... "Katipunan".

***

Guera rang alang ulaga
Ing sabla, pisasalira-ng
Pitauaran anting tinda

Ing balen... yang palalu na-ng
Mal ning tau... at paquipante na
Qng indung penibata na.
Dapot ali! é marapat!
Ing nasang saliua't jamac:
Uling nanu mang marauac
Ating queang catumbalas.
¡Indu cu busal ning pisac...
Atin pang ditac á quislap!

*
* *

Iniá sucat nang pagbitquil...
Mayap na malagung Virgen!
Indú, queca nang itiguil
Xa ngmalungcut á daing...!
Malabab ne... nagan carin...
Ing *Tá'â na ning Belen.*

BACULUD

CAIBAT NING SILAB NA

—

Baquet quiquiaca? Maluat na-ng
Lungcut mu... nanung sangcana?
Baquet ngeni mengari ca
Qñg alipan... metamle ca't
Yang canuan mu dingdung mu ya...?
Nanutá ing pigmulana?
¿Pinlanat do ding sampaga-ng
Sibut da ding quedang sanga?

—

Libsan da ing imalan mu-ng
Guintú... leco rang dangalmo?
O iyang abung acaquit mu
Sugataneng pusu mo?
¡Eca quiquiac balayan cu!
Nung queta mang panaun mu
Maragul ca, lalu ngeni
Qñg queca panlalauc cu!

—

Ing depatan dang saliua

Yang pilit patangis queca...?
Ding malagú mung dalaga
Anti nang paburen daca?
Ding lalaqui... alina la
Arapan? Oh! tajimica!
Ing Fenix nung matua na ya
Subli yang anac qñg abú na.

—

Iniá mayap na yang lungcut
Mayap na ing quecang siguc:
Capatad cut cacung irug
Meco queni magpatulug
Qñg balen tang macalunus:
¡Ing é lugud qñg Baculud
É ne anac! at ing lugud
Qñg dapat at é qñg asbuc!

SULÚ...!

Ibat qñg tungatung ning metung á bunduc,
Busal na ning baguiu ampon alimpuyut,
Virgen yang comanguing
malagú 't maglunus
Qñg misusumangid babatio lilingus.

—

Ing panintunana itang mebatingna 't
Malambat nang aldo sequiman da quea...
Ing Palacio-ng bubug
á pigcarinana
Ning Reynang mitabi qñg guintung Trono na

—

Canita ing duldul a misnang casican
Guinabac na itang macapal á lulam:
Qñg pigabacana
caring ya sinilang
Siniro ing aldo maluat nang mipampan.

—

Queta itang Virgen at maulang Reyna
Milaco ya lungcut, mesayá ya lupa...
Anac ning Balen cu
ngatana, ngatana
Pugayan yang *Sulú*, tina macaslag ya.

MALAYA

Pagtumaila raca calulung dalaga:
¿Nanu ing buri mu?
¿Bisa cang kundiman, ó caniang musica-ng
Malabis mayumu-ng
Lulual q'ig lira na ning Musa Malasia?
...? Paquiramdaman mu:
Matudtud! matudtud! malagung *Malaya*
Qñg bamung é aquit daraptan da queca.

—

Qñg duyan mung guintú caring ca magjilig
At ing dasayan mu
Malambut dang bulbul ding maputing sisnes,
At caniang malilung
Lalam na ning mangga carin ta idalit
Ing tagulele mu-ng
Bagayan cítara, lungcut ampon tañgis
Canita ding tacsil balang mañgaligquig.

—

Ilugue meng buac mung macaba't matuling,
Tacpan meng canuang mu
Qñg ban é mayaquit yang bigung pagbitquil:
Ya ing maguing bungbung
Qñg calinisan mu alang calmang Virgen,
Canita mipampan
Qñg panlalauera't ya ing maguing tabing
Qñg calubasan mung picailian ding tacsil.

—

Cabang yang opalo-ng sicat ning Alaya
Panayan teng sunlag,
Pagcapilitan mung painaua ca sana:
Ipiac mo ding mata,
Tiu pá capitañgan ing beñgi sisiuc pa
Pagcapilitan mu-ng
Matudtud.. ! matudtud...! malagung *Malaya*
Qñg bamung é aquit daraptan da queca.

Andres Bonifacio!

Icang qñg buntuc da da detang lacsa-lacsa-ng
taung gugulisac
Maniáuad casngauan ampon catimauan
carin Balintawac:
Ica, ica naman ing caladuang bacal
Nitang *Katipunan* á biglang sínintang
Caring talicalá ning quecang balayan.

—

Ica ing minunang mi-acdac at miladlad
caniang banderana-ng
Misnang sayá cule nindung Filipinas,
ica ing caladua't
Ica ing sinulsul qñg malanging ubat
A maluat nang binang qñg saln sisicap...
Pangacalucú na dacalang meyapas.

—

Meteca... ua, tutu...! lalam ning palacul
ding cabud campí mu!
At uli na niti lalu cang meragul
caring cadayá mu...
É bala ing mate...! nung yang pacalabung
Qñg dutdut á dutung á manayang ambun
Ing daya mung metac qñg beitan mung gabun!

—

Dapot capilan man. . é mate! Ali ya!
ing caladuang bacal:
At anti ning icang tune caladua na
nitang katipunan ..
Ali, eca mete! ¿Baquet sa mateca
Nung qñg capilan man epa meuala ca
Qñg quecang balayan? Mabie carin queal!

ING BANDERA

Luid ca balayan! Luid ca tibuan cu!
Luid ca dalagang sipuac na ning aldo!
Baquet malungcut ca? Nanung tatañgis mu?
Oyan yang coronang talagang bandí me!

*
* *

Gueuá miya caretang palalung busilac
At misnang calagung masamiung bulaclac.
Y putung me Virgen ning cacung paninap
Uli ning quecaya, bandí meng matuyag.

*
* *

Lon me yang aldo quean libutad-da
Ding atlung batuin, dean... ding tanda na-ng
É maculim in ning quecang bandera...
Niang bandera mung alá pang musing na.

*
* *

Carin... quetang ilang á nung nula mete
Ding micatapang mung quiquiacan pa ñgeni,
Yan... yang banderang panlualu qñg puri.
Ya ing pemalut mu qñg carelang bangque.

*
* *

Bistat macanian man... ing saring putí na
É mirinan musing! at iyang azul na
É mirinan dinat, aguiang ing lutu na
Lalu pang milusuc qñg dayang bibura...

*
* *

Melupig ya...! ua.. ! Bistat macanian man
Ére adacurac ding quecang quesalang.
Éya mipisali ¡éya meguing sangcai !
Qñg quenu mang Judas ning catampalasanan.

*
* *

Yang mal mung banderang maqui atlung cule
Simban de't guinalang ding mabie at mete:
Ya ing meguing saput caing meangũ bie
At iya naman ñgening pandung ding mabie.

Yang bandera... ya ing tandá ning balayan!
At iyang miayanib caring mamalayan:
Nung alang banderang tandá ning dangalan
Alang balen namang sucat parangalan!

*
* *

Yniá balayan cung magdulap qñg cayap.
É ne tutulatan micasat qñg burac...
Iyang bandera nang malagú't matindang
Nitang Maria Clarang mete qñg pagsalbat!

*
* *

Luid ca balayat! Luid ca tibuan cu!
Luid ca dalagang sipuac na ning aldo:
Oyan ing coronang talagang bandimo
Yputung me caniang comanguing canuan mu!

MARÍA CLARA

Qñg babo ning batung timpac da't pinatan
qñg metung á aun, ating maniambitan,
paldas yang babay-ng comanguí canuan,
ing buac nang macaba sabug-sabug neman.

— —

Luang mibabaya itang mamalisbis
caretang pisní nang mapulat't maquinis:
ali ya mingutngat quetang queang tangis
ing salu nang mitmú babuatne ning saquit.

— —

Detang simpre-vivas caretang bitis na-ng
lantana't melangí, mangangayungcung la,
ding rosang maputing qñg aun pinlara
maninimusió la't lalanging bulung da.

— —

Itaning cutcutan ume neng mipante,
mipatag at subli qñg sadia nang asque,
ing carin micutcut á metung á bangque
alicabuc niámú ó abung tinase.

— —

Ala nang mamapá canitang cutcutan,
balamu ding sablá anti reng quelinguan,

dapot panḡa benḡing ume capitanḡan
metung yang anino, carin maniambitan.

Ya y Maria Clara, ya ing aninona!
ning Hada ning benḡing paldas menḡulila...
ing bigung babay... at calulung biena
ning *Noli me tángere*, yang mamapá quea.

Ding sablâ .. ding sablâ .. quelinḡuan dane nḡan
ing bigung petera carin Bagumbayan,
dapot yang larauan ning queang balayan...
yang Maria Clara, ene acalinḡuan.

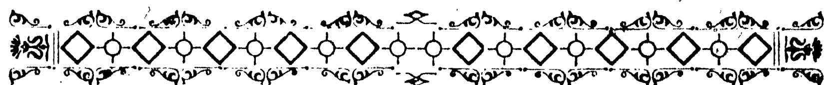
Oyan! macasucub babo na ning aun,
oyan! tatanḡisya qñg saring pagmalun:
pasaguiua nala qñg luang maguing danum
ding lantang sampagang qñg bangque midaun.

Oyan...! dirina nong bie, panat á bulaclac
dirina nong cule lantang siempre-vivas....
larauanang bigú niting Filipinas
icáng é quinauang qñg pete ring balas.

Calinḡuan deman... Ua! manḡalinḡuan laman
ding sablang campina at quecaluguran,
dapot tin tumanḡis babo nang cucutan
itang Maria Clara! itang Maria Clara!
Ene acalinḡuan!

GULE

CULE

DALIT NING ALIPAN

Metung cung ulilang miugse qñg dayat malat ning Oceáno: ñgara qñg ding pipunancu libu-libu lang Arian, dapot acu, ibat qñg aguisiñgan cu alipanacu at meragulcu qñg casaquitan. Ñgara qñg bandi cu ñgan yang malapad á labuad, deang mañgatas á bunduc á maquipatná qñg bigá at yang caqueuanan á malabung; bistaman..... yang bandi, yang cayatinan, yang sablá sablang pigcalamna cacu ning Dios, bubuis cu ñgan, antimo ing metung múng maquisamac á casicatlu qñg buñga.

Reyna ning Malasia ing tagurí cacu. ¿Macananu yang Reyna ing alang sasacupan? ¿Macananu yang Reyna ing alang cayarian? Macatacut á súnú á lalung paganacá qñg calmána ning alipan! Dapot ngeni, atin cung cacaluguran, peñgacuanana cung camalan, bandi at cabiasnan! Mapaliaring tuto?

Ing casaquitan leco nacu capaniualan, ding talicalá caring bitiscu inalilanong sampaga, dapot sampaga laman talicalá larin at masaquit lang patluran. Diosco...! Dios da ding alipan, alaláyan mucu! . . . .
. . . .

*
* *

Dacal ya pánamuyut: ñgana qñg idala nacu qñg cataluctucan at pabatio ne cacu carin ing alaya! Alben cu! Lucubanacu canu caring malapad nang baguius, antimo ing Aguila caring malutub na, bacung é manamdam pali!... Ñgana qñg dinanacu qñg verde at guintú

nang bulbul, bacu canung mipatná quea. Caragul á ligaya! Pamintuanque, nung tutú ing mayap nang nasa, at nung ali... yang Dios ning catutuan yana ing bala quea...

*
* *

Itang acbung milabasna! Mitdá na itang asuc! yang banua sasalane, dapot malimputan cu n ù pilublubanl Queni, queni quilub ning salucu balamu ating aduang mipapagcal, iniá cacarug ya. ¡Eca quiquiac Sultana! Balabalan me ing galutgalut mung manto, samsamanme carela! é mu pabustan ing pisugalan deng antimo ing túnica nang Cristo; Reyna cana mang anti ila, dapot epa miras ing panaun mu. . . . .

Yang milalablab á sulung tatando caring auang na ning aslagan, gabacana yang dulum... Acaquit mo? Yang bigang busilac, yang rosa at guintung micapatulug quea, yang panduug nang azul ning banuang masayá... at yang libu libung cule, antimo ing tindag na ning ópalo.... yan! .. yan ing mitabi qñg dulum! Tandoca Sultana! yatngame ing canuan mu Virgen nang malinis ning calinisan, pagumasdan mo ding bulaclac, yang verdeng bulung da ding dutung... sásaguiuá na't maiatdá na carela itang mahimusió culiauan apalungcut qñg sayära...! Yang musica... yang dalit... yang buang á malîme miraras angá quean queca... yan... ya ing "Dalit na ning catimauan."

¿......MALICMATA?

Qñg Dr. Pedro Joven, Presidente na ning Sociedad Instructivo Recreativa (Baculud)

Oh! ing benging ita, éya macalinguan! Metung ya caring bengi nang masayá at masampat ning tampuc ning Capampangan: bengi ne ning tauli nang aniversario ning Sociedad Instructivo Recreativa á inampang ning Presidente na. Detang comanguing sílfides á mamalug qñg malat ning sala, qñg susuluddang piña, jusi, gazá at sutlá, libu libung cule, anti mo ing qñg Pinanari ing

ilalantang da, ñgening tañgarano nitang maputing salang babie sulú, balang tindag at quislap...

Metung á samiung manene, malambut at pijican sasalingangal queta qñg siduan: ya ing banglura ding rosas, sampaguitas, ilang-ilang, champacas... at miayaliua pang bulaclac á pacabili caring micasampat á buslú, á, ñgening pisamutana ning angin caring malapad nang pacpac, ému balung tunguen á bau, uling alang laguiú at alá namang cabau, nun é nù ing quetutubú nang samiú ning timtiman á dalagang filipina.

Leguan, sala, cule at bulaclac, agpangana ning misnang lambis á música, ñiang musicang pasayá qñg sablá á macapagmulalang pemaguiú ra caring pitung notas ning pentagrama. Oh! cayumuna ning musica! lalu't laluna nung lulual caring batal da ding mamung sirenas á mig canta quetang bengíng ita, ému balu idalana ca qñg aliuang yatung pauang poesia: qñg paraiso ding huríes ning Profeta á mitmung malicmatá . . . .
. . . .

Quetang macatilijan cung pamagumasid, dimdam co ding aduang misisitsitan siping cu't magumasid mu namang anti acu; ñgana ning metung careti.

—Insanu ing poesia?

—Ing poesia... deang dalagang comanguing anac ning Aslagan... yang sasabug á sala .. yang libu libung cule... yang malambis á música .. at...

—Nung icasâ poéta ca, insanu caniang sampat á macatipun ing tigtig qñg Lira mu?

—Ing leguan nang ..

—Nang... ninu carean?

Tirune ing metung á babayng majinjin á lalabas naman canitang ume luclue qñg metung á suluc.

Metung yang dalagang timtiman á picabaluan á cayapan: quetang lupa nang mámú at malinis, balamu mayayaquit macasiro ing leguaning caladuana, ing panibulus nang pilubluban á ena pa icúang misiñgan ning mamulang á capagmaragulan.

—Baquet? ñgana ning cucutang.

—Ua, uling ému bucud ing macatipun quea ing

Eulalia Gutierrez

leguan da ding anac ning Filipinas, mayayaquit naman qñg lupa na ing catimtimanan da ding dalagang capampañgan.

Tutu pin: itang dalaga ya ing poesia, uling macapaminsan ñgan quea, ing poesia ning tibuan cung Filipinas at ning beitan cung Capampañgan!

DING ROSAS NING ABAC....

Saslag ya ing aldo: at cabang misasapuac ya, qñg verdeng bulung ding dutung gagalgal bitin bitin ing malino ambun á petac ning beñgi: ing banuang culimlim sasalá ya: ing manene añgin titiup, dapot qñg lume na, lalat á babayantuc na itang saguiuá at malimadmad nang dicut ning caparañgan. Ding sañgara ding tanaman minatná la, barang tangapan ing laue na ning Miglalang á atiyu carin... Quetang malapad á marangle. misasapuac lang mipnung bie, anti n.o ing timan ning metung á dalaga... DING ROSAS NING ABAC...

***

Saslag ya ing aldo: at cabang misasapuac ya... carin, quetang marayú, carin ya ing gutad nang malapad ning quealan calma, ning alang patugut á pamaquipagcal qñg bie na ning tau: ing mitabnú tabnú at mianib anib á casaquitan á pamaquilabana qñg calma na! Ding áliuá maili la: ding mumuna ó detang tañgis, palcaran da ing biera, at detang maili... cacalingũan da qñg ila macatili la namang tumañgis. Iti ya ing yatu... ing sablá-sablá maqui catumbalas ñgan, bucud mung é mapupupus, ing sayára DING ROSAS NING ABAC... á anti mong malagung Virgen, ilang mumunang mamalitá qñg mayap á calmá.

***

Saslag ya ing aldo: at cabang misasapuac ya, ding ayup mipapatlalu la gale at ding matuling á anino migari quilub ning quebucas, mipapaglulu lang mumuli caring luquib da: pañginlagan de sala ing aldo, dapot

balang licuanda, mesintang ñgan, mepauy at meñgalanat, bucud mung DING ROSAS NING ABAC... ilang é mepanat, at maniñgayá larin caring tangque ra.

*
* *

Saslag ya ing aldo: at cabang misasapuac ya, ing sablá micuculayan qñg guintú nang aslag: ding mariposas, ding tanaman, ding bunduc at caqueuanan, pasisayá la ñgan; at ing tau, ing Ari na ning sablang lelañgan, carin qñg palalung masuluc ning pilublubana, babie yang pasalamat, uling qñg panaslag na, ing sablá tatangap ñgan qñg calamna, qñg lugud na't pacalulu, uling caring sablá, saslag ya... Dapot miras ing gatpanapun... tacap ing silim, ing sablá lungcut na naman; ing sablá tamle ñgan, uling ding anino ning beñging malumbe at daralung, pasicálat lang pasibayu... bucud mung masayá at é milalaco baglu, DING ROSAS NING ABAC... detang mal á bulaclac á cayasquera ding timtimanang dalaga ning balen cu... ding dalaga nang comanguí ning Malasia.

FELIPA

Mamulaclac la ding tanaman quilub ning mulajan mu, at ñgening ing abagat atdána nong banglu ding pacaticum dang tampuc, ibulaclac na noman balang saliñgalñgal at pasamiú, angga caretang sampagang alang bau.

Ñgening pagumasdan mu iti, uculan mu, qñg ing abagat pagdala na cang banglu, at ding bulaclac naman, mayumung lugud.

¡Iting sablá queca ñgan, Felipang bulaclac á misapuac libutad ding lupa mung bulaclac!

Ing sablá queca ñgan: abagat, sinta, bulaclac at cayanacan... Nanu ing yumung miguit pa qñg yumung iti? Bistaman, eca lubus á tula! ¿Nanu ing cain-

luugcut mu? Marajil acaquit dacang tatañgis, mag sasariling inacasalucbabá caring maputí mung gamat

. . . .

Qñg misan á yaldo iquit dacang matula, dapo matulang matula, misan mu naman ita. ¿Apaninap mu ing samiung capilan man é macacaliguan? Dapot itang tula sinaguli mu queca, antimo ing sayá nang sagásagulí ning taung manamdam: alang mitatagan á bacas . . . .

. . . .

Ing aldo páitas ya. Ing metung á patipating maputí linimparanaca. Itang ayup á talimjagá, balamu, maninap ya namang lilimpad qñg cacarinaning pamagtinap-tinap.

Sabian mu Filipa ¿Ému pénamdaman capilan man ing malumeme limpad ning metung á taguimpan? Ua: mecad panga beñgi, ñgening ing bulan masala ya, ñgening ing mapúti nang quilap ning aslag na, maqaiquit queca qñg macabuclat á auang. Ua: mecad ñgening ing Aslagan titiman ya at ñgening ume na neng ilangtang ing culiauanang bungbung qñg mabilug á yatu, uling iti, ya ing horas ning pamanaguimpan.

Mapanaguimpan ca Filipa? dapot ninu ing filipinang é managuimpan! Ica cabud, ñgening titipa ca qñg mulajan, yápâ mo ding bulaclac mu, balang metung careti, balamu misisinup yang hada-ng é mayayaquit á babie bie, cule at samiú carela.

Ñgening bubuang ing añgin... ¿nanung sasabiana niti á sisitsit na caring panamdamu? . . . .

¡Lasa ning caladua! ¡Dapot é bala! é bala ing misapican ca qñg burac ning caumisan, uling ing malino mung canuan, paquilala niarin ing virgen mung púsù at timtiman mung ulaga!

Caladua na ning beitan cu... ¿Qñg catataulian matdaca qñg pamibabalangquid na ning pauaon? Écu paniualan, uling ing panaun, palto na ing matulid mu!

Sampaguita.

Bulaclac ning ilang! sampaguitang pijican ning marimlang marangle, ica ing masamiû nang laranan ning Balayan cu!

Lubas ca man qñg masayang cule at qñg bulubuluan dang bulung ding camelias, rosas at magnolias, dapot mispuác cang mabanglu at alang sucsuc.

Balamu calaraman qñg queang malatí mung tampuc, mipapaguiû ing dacal á banglung pangangaririan da't pingangalipnan ding lupa mung bulaclac...dapot yang tutû!

Ica, malating sampaga, ému misan meguing sacsi nanaca ning pangisnaua nang saldac ning metung á dalagang alang calmâ á ngening sasalicut na't ena buring pamatiag quenu man ing daralanang lungcut, ing sangapana't sipsipan qñg mabubutnul nang pangisnaua, ing banglu mung é pagcait, canita ena ajalata ning ninuman ing tatacas á sucal á lub quilub ning salu na.

Ica, panagaulan mungan ing sabla: ibat qñg «tocador» nang maulaga ning metung á mayacayan á dalaga, angga na qñg malucana namang altar ning pacacalulu á nung nune daralanginan ing metung á Virgen á pagsantungana.

¿Mecapipilan sinabit naca qñg buac nang matuling at macaba ó caya pitungitunging gueuang cuintas banang panagaulan ing batal at sálû nang malugud ning dalagang camanguî? ¿Mecapipilan naman ing tingal nacang pepasibayu carin, quetang pibiliana queca, bana naca mang maguing tandâ ning metung á panagacu ó pipangacuanan?

Ngara ing dalaga aquilala me panugali caring capad nang bulaclac: ing mapad qñg "violeta" é

macayungyung qñg nanuman: ing mayaga qñg "rosa" talipandas ya,t mapagmaragul at ing qñg "sampaguita", mámû ya't timtiman, iniâ caring dalagang filipina, bijira lamû ding é mapad qñg sampaguita.

Nung paniualan iti, cutnan me ing metung á bab y qñg agap nang bulaclac, abalu me cayuyung yungan.

—Ing violeta?

Matamle ya panugali ó marimlá ya pilubluban qng. nanuman.

—Ing rosa?

Mapagmaragul ya't maqui catalipandasan ó talacasauá ya qñg nanu mang bague á picudtà na.

—Ing sampaguita?

Mamû ya't timtiman, pijican ya't mapanamdaman at lubus á capanibulusan.

Iniápin, ica, sampaguitang lili, ing larauanaua ning dalaga ning balayan cu, uling qñg sablâsablâ mu, carin la cacuang uangis ding anac nang comanguî ning Filipinas, lalut laluna qñg capijicanan mu't catimtimanan.

ING AZUL

Ing azul.., oh! ya ing color na ning banua, ning catimtimanan at capurian.

Color ne ning pangalalu, ning lugud at sinta, uling ing pangalalu babie ne ning lugud at manibat ya qñg sinta.

Ing color azul, mamilî yang babagayana, ere bague ding talipandas, ding salauayan at masebian, uling ya ing color na ning catimtimanan.

Ing metung á babayng macaganing azúl, balamu metung yang silflde-ng macatalbug qñg danum, at cacaue ya uaring mamalug macabalabal qñg pandurg nang malino ning Oceáno.

Y Venus nang Médicis, pininta neng macabalabal qñg túnicang azul, at itang larauan á piping mapagmaragul, balamu lalacad yang macacalale paitas mumuquiat qñg alapap, qñg metung nang aslag ning bulan á tinangad qñg gabun Macabalut ya uaring encages, encages á malino á lalung pajinjin, quetang majinjin at maputlá na nang cule ning azul nang túnica.

Ing dalagang filipina, buri queng aquit mai agau'a caniting masampat á cule á cabangal na't caraque ning color ning bandera na. È que buring aquit qñg gáning malutu, uling iti ena bague ning catimtimanana; at cadua ing quetutubû nang capijicanan, babaual neng pi it macaquit da a, qñg dayang lutû ning casalang man ó cacaluguran.

Ing panugalina malinis at maputing antimo ing sampaguita, iniá macananu nang buring aquit ing tatangisana ning aliua?

Ing azul á majinjin á pemaltacan platino anti ya uari ing banua nang alang ulap ning Filipinas, at ing dalagang filipinang misusulud canita, ya ing mabie nang larauan ning balayana. Qñg catimtimanana, qñg quealanang calma, qñg cayapan at capibabatan, macapaiguit ya caring babayng lupa na qñg aliuang sulip.

Alá nang masanting at macayagpang caniting macapagmulalang babayng antimo ing poésiang diquil na quea, ning metung á poétang malayo:

Nuan ca babay-ng «comangui»
qñg cayapan mu ugalí:
dalaga cang sari «putî»
indu cang alang ca-urí.

Libutad ning calungcutan
atin cang matamle timan,
qñg nanumang casaquitan
mácaquit cang ipanlibang.

Qñg quecang panga-dalaga
quilub balé sampaga ca.
qñg panga-indu mu, ica-ng
mausta na mang Reyna.

Manupata't quilub bale
qñg caqueuan at marangle,
ica ing queang carame
ning apili mung cacasi.

Iti ing babayng filipina, at iti ya ing buri cung aquit macaganing azul: qñg azul ning bandera na, qñg azul ning banua na ning balayana, qñg azul ning catimtimanan, at qñg azul ning pangalulu, sinta at lugud...

BOUQUET

I.

Ding rosas ning Mayo.

Nanan mo ding bucu
Nung uarit culdâ la:
Nanan mong sampaga
Nung alang banglu ra:
Nanan me ing rosa
Aguiang malagû ya,
Nung detang sucsuc na
Paniugatan daca.

Lulub ya ing Mayo .. mamitbit yang bulaclac: qñg misusumangid papalsut no ding micabanglung bucu, ban salingalngal ing banglu: cuculayano ding azucenas at magnolias, at pibablasana noman qñg malaré nang cule, ding rosas nang pusiauan ning gatpanapun: ding camelias nang matamle ning verano, detang mamayuspus á sampagang linánat ning abagat, pasaguianong miuman: pibablasano qñg pa lalung masayang cule, balang maningayá.

Ding sampaga atin la namang panaun: ing primavera, ing tiup nang malimadmad ning Mayo á magdalang samiû at cule carela, dapot ing ligmuc mu qñg qñg calungcutan, ing pepasimsiman mung mayumung lasun qñg metung á copang garing: ing inaguiag mu qñg capalsintan, alá neng primavera, alà neng panayan á panaun at qñg metung á amanu alá neng Mayo at bulaclac.

¿Agaganaca mo? Mayo mu naman canita, yang bulan caring pilacanang aslag, paibabá yang tungal ditac; carin... quetang marayu... ing mayumu at malambis dang tigtig ding orquesta á papaid ning angin malale miraras quecata... Macalucluca

qñg lele nang usdungan ning auang, pagumasdan daca.,. canitang bengi balamu ica ing angel ning catajimican, ding matá mu macalaue la quetang màrayú, balamu mó uari atin caig pagumasdan carin. ¿Nanung isipan mu canita?

Itang titindag á batuin á pagumasdan mu, yámû ing maqui balung lubus... bistat acu aguiang ecu abibitasâ balamu au ulan cu¿ Buri mung sabian co? Qñg balacu mibabata ca't maquipagcal qñg alimbuyû ning caladua, miguguliutan ca pilubluban canita, uling qñg casumangid mu, sàug yang malalam á nung nú naca tinulac biglâ ning calma mu, at qñg casumangid namán ing angel ning capalsintan, laladlad no queca ding malaguayanang baguius; dapot... ¿baquet malungcut ca quetang benging ita? Écu buring paquibaluan, at capilan man ecu buring abalu. Itang ému pamibulad guinalang cu angga ngeni, bistat ing palispalis nang lacad ning yatu, biclat neng macacale itang tabing á tatacap quetang calijiman... delanacu qñg catutuan. . , ...

. . . .

Dios co! Lálat misapuac la ding alang calmang bulaclac, biglâ rang melanat, ngeni malangi nala: bista man, emo pigaganacan, eco isubli queca, uling aguiang a'â lang paganaca cacu, nûn emu itang benging malungcut.,. èco pañintangan antimo ing depatan mu!

Balicdan mu ing depat da ding gamat mu, lon mu ing siniràra... dininan mucung sampaga, dapot ding pepatalan mu, deta mung sucsuc da. . . . .

. . . . , ...

Nanan me ing rosa
Aguiang malagû ya,
Nung detang sucsuc na
Paniugatan daca:
Nanan mu ing sinta
Aguiang mayumu pa,
Nung itang lasuna
Macamate queca.

II

Dalit ning Sirena.

. . . .

Carayu na ning napun caniting ngene! Napun... malagung taguimpan, màmû at macule, at ngeni... matamle, macalunus at macapangablad! ¿Baquet cabud nacu mipabusal qñg anti queting dalumdum? Mitdâ ya itang sulû, at licuana cung macapalibutad qñg alang capupusan á bengi... Iniâ.. lipanglipang, mamulang, maninap, ing caladua cung bigû, manintun yang ditac á sala, itang ditac á sulung cabud na mitdâ quea!

Qñg misan á bengi... ua; quilub ning palalung malagung poesia at busal na nitang milalablab á sulû... carin, queta qñg alapap... metung yang anino... ing anino ning palalung malagung babay, ing anino ning sirena ning capitangan bengi.. quildas neng macacalale ing metung á lira-ng guintu, at caibat nang ménilanílan, silbag na qñg manene at marimlang angin, ing malambis nang música, ding masaya nang notas ning mayumung dalit, dalit á macalimbuyû, macagunâ qñg quenu mang alang calmang mecaramdam.

¿Bisa cang sampaga...?
Ua, dinan daca,
Dapot mimingat ca
Uling sucsucan la:
¿Bisa ca qñg sinta?
Caniti man ... ua:
Dapot ing yumu na
Maqui camandag ya.

Ya ing dalit ning Sirena.. caibat na nita, silbag no qñg canuan cu, cabang matatd ya, ding sari saring sampagang miayaliuâ samil, dapot balang

dimput cu, paniugatan dacu't tatampalasanan caring mangalaí rang sucsuc!

Tinucnang ing música: mitan itang dalit, at yang bulan á macaquit canita, biglá yang mitacpan á sala. Acu... mecalacuan cung maninap, tatagal busal ning dalumdum á alang capupusan quetang mitdang anino!

—¿Bisa cang sampaga...?
Ua, dinan daca,
Dapot mimingat ca
Uling sucsucan la.
—*Nanan me ing rosa*
Aguiang malagù ya,
Nung detang sucsuc na
Paniugatan daca.
—¿Bisa ca qñg sinta?
Caniti man .. ua:
Dapot ing yumu na
Maqui camandag ya.
—*Nanan mu ing sinta*
Agüiang mayumu pa,
Nung itang lasuna
Macamate queca!

— —

III.

Yumu at... mirra.

Ing "Rosa de Alejandria"
é imalago? Yang cabas na...
qñg cule ampon samiû na
titipunano siping na
ding magalo mariposa,
dapot pañgalapit dana
isabit no qñg sucsuc na...
itang cabugasucan da
marajil yang camate ra!
(PERLA, ZAFIRO, RUBÍ.)

Y Becker ing poeta ding poetas, ing pupuri caring sampaga ing magumasid at daralit qñg natu-

raleza, ngana qñg ing babay at ing sampaga miyayabas la, atin lang *banglu at yumu* bistat quilub na niti macasalicut noman ding *sucsuc da't mirra.*

Ing sampaga, qñg málusuc ó manene nang cule, qñg samiú nang isisinup qñg tampac at qñg maningaya nang asque, agcatanaca panamdam, bameng pingalipnan at pagmulalan Ing babay... yang palalu nang mal á mutiâ ning lelangan, qñg masalingalngal nang caralangnan, qñg pijican at majinjinang panugali, qñg leguan at mal nang catimtimanan yatag nacang ducu at samba quea.

Deting aduá sucsucan la: eca macaquit *rosa*-ng alang sucsuc, at enacaman macatuclas *babayng é minie sucal á lub.* Pauâ lang atin sicanan á mitataguyud qñg tau: ita, ing *banglu na at cule*, at ini, ini naman ing *leguana't catimtimanan.* Insanu caniting aduang iti, ing mácamate cacu? Liguran que at pepacamal ing metung á *rosa*, at ing rosa tiniric no cacu ding mangalaî nang sucsuc. Ing metung á babay... itang babay-ng bucud cung á pingalipanan, sicsacana nacu caring mataram nang tiune..., pinilit nang pepayalduc ing *mirra*-ng lalung mapait...

Malambat nacung babaltang qñg malat ning cabiguan... ¿Capilan pa mirinan capupusan iti...? Ali! Ngeni iquit que... pequisabian nacu... mebugtû la ding *sucsuc* qñg pusung daraya, ing mapait á *mirra* meyumu, at ing banua nang malimputan ning calmâ cu, mebuclat ya.

Éne subling miulaman?

É bala ing saquit
É bala ing lasa,
É bala ing sucsuc
É bala ing mirra:
Burì que ing rosa
Aguiang masucsuc ya,
Nung itang yumu na
Ya ing payalduc na.

IV.

Ing larauan...

Ing larauan, larauan ya:
Pipi yang alang quimut na,
Iniâ é apaqui anti ya
Qñg tutung maqui caladua.
(P. A. FAJARDO.)

Qñg busal ning catajimican, ding pan'manman cu balamu macaquit lang metung á babay-ng lalabas qñg bilungánang malungcut ning biecu. Ene anino, metung yang babay-ng maputlang antimo ing garing, macagani yang maputi, maputing maputing maiguit pa qñg busilac nang puti ning azucena.

Ing bulan pasalane timan, cacalugurane ning bulan' iniápin malagù yang anti ya.

Ngening ing sulù rang undap undap ding batuin mabnû nang matdâ at maibug neng malabab ing alaya, lumabas ya arapan cu, guguyud ne ing macaba nang sáya, ing sáya nang sutlàng azul, malino antimo ing jusi. Canita balamu ing Ninfa nang malagû ning Oceanìa, libutad ning malat nang alang capupusan ning Malasia.

Ya.. mâlungcut yang binâ, balamu atin yang agaganacang macapalumbe quea: mengari ya qñg metung á dalagang macabidbid caring talicalang sampaguitas... Caring labi na quiquiac at maniambitan ing metung á dalit, ing dalit na ning malsintang lulucubana ning aliuang éna palsintan. Quetang lupa na, quetang canuanang masala, macagulis ing metung á taguimpan á mete... ing matamle nang bacas ning mepanat á cayacan á milamang lamang mû qñg calmang éna apanginlagan.

Magalingaldo na: ding rosas, ding sarisaring bu-

laclac, pagmulan dano canitang bubuclat ding macaticum dang tampuc... bisa nang sumálâ, magalinggagapan ya, eya bisang dasnana ning sulú... tatacut yang mitagaran qñg dangat nang maputlá ning aldo. Lalauanacu at ngening á pagumasdanang lalauan quianaman... matdá ya . . . .

. . . .

Itang babay... ica: ica, antimo itang quetang panaunang masayá ning pamicacaluguran ta, icang cabud na mitdáng antimo ing batuin ning munag, bacung mibusal qñg pisac á alang capupusan...! At nanu ing licuan mu cacu? Metung yáng larauan, ing larauan mung píping é bubulad at mapagmaragul... dapot, eme pigaganacan, sisinup queng masinup queni... queni busal ning salucu, *aguiang éque apaqui anti qñg tutung maquicaladua.*

V.

Sinta't poesía.

Tangapan mo deang bulaclac, aguiang lanat la, dapot acu ing sinese guinambul carela.

. . . .

. . . .

¿Buri mung isalita cu queca nung nanu ing SINTA? Ing SINTA, ya ing pamiagumagum na ning anggang malagû, ning anggang masampat, ning anggang mayumu, ning anggang maula: ya ing pamitipun tipuna qñg malating lulanan, ning malambis á poesía, ning mayumung banglu at masayang cule. Uli na niti, ngening palsintan daca, palsintan cu ngan queca, ing anggang malagû, ing anggang masampat ing anggang mayumu at ing anggang maula, uling atiu ngan queca, ing malambis á poesía, ing palalung masalingalngal á banglu at ing misnang casayang cule!

Deang sampagang acaquit mu, yang verde esmeralda na niang masayang marangle, yang maputing

bigâ-ng balamu malino túl á papatdâ caring mapali nang aslag ning aldo, yang banuang zafír á cabang pagumasdan me balamu acaquit mu ing ligayang tatacpana ... yan... yang sablâ, ya ing POESÍA, ya ing SINTA, at ing Reyna na nian... ica: uli na nitî, palsinta daca, uling ica murin ing SINTA.

Yang dalit ding ayup á magpataue lipálipacpac caring saguiuâ rang sanga ding dutung, yang buang nang malale ning céfiro, yang lijim dang tagulele ding úlû at batis, yang músicas á lulual mayayacuà caring guintû nang cuerdas ning LAUD ning HADA ning cabengian... yan. . ya ing POESÍA, ya ing SINTA at uling icang HADA na nîang anggang leguan, palsintan dacang maiguit pa qñg pamalsintana ning metung á caladua qñg angel nang talaingat.

Bisa capa?

Ing SINTA, lasun yang «misnang cayumu,» inià bistat macamate ing camandag na, dacalang mau-ng bisang simsim qñg yumu na aguiang balurang maustá ing icamatera; iniápin ngening palsinta daca... bisa cung mate, écu pigaganacan ing mate qñg mayumung lasun ning pamalsinta mu!

Ing SINTA, mapali yang maiguit pa qñg apí: detang anggang dinurup qñg altar na at sinamba caring bitis na, matatampus la qñg pali nang miraralacdac. . maguing abú la! Dapot á pagumasdan me ing cambubulag, yang malating mariposang mamialungan qñg mapali nang lalab ning metung á sulo? É bala ing maruluc ya pacpac! É bala ing mate ya qñg pali! pipilitanang susungaban ing lablab á macatacut.. balamu mo uari, yagcat neng pilıt paimate ning salang macamete quea!

Ing malsinta macanian ya naman, éna pitatacutan ing mate ya, éna pigaganacan ing maruluc ya qñg pali ning pamalsinta na... at acu .. bisa cung mate maruluc malsinta!

Uli na ning pálî na, eme pialungan... macatibi cang mapali't matampus qñg lablab na: ing apí

ning sinta éne durulucan ing catauan, nune ing caladua; iniápin ingatan me, banacang é dulucan qñg lablab na.

VI.

¡Luâ at paguinaquit!

¡Calungcut na ning patingapun á alang aldo! Qñg cule nang maputlá ning panaun mumusig ngan ing sablá. Ding bulaclac, tinicum do ding tampuc da balang é salimuyac á samiû: ding rosas tatangis, la't maglunus, dícû ro ding tangquera, balamu tatacut lang miculayan qñg cule nang manimusió ning banua.

Acu man malumbe ya ing caladua cu... sugatan ya! Tatagal cu gulut na ning metung á anino at pangalapit cu... mitdâ ya! Mengari cu qñg daracap mariposang magparangalan quetang malagung cule ding pacpac na: pangatalana mebating ngan itang santing, at ing mitagan caring taliri cu, ing bulu nanamung macapangaplas...

Qñg busal na ning pamag tinaptinap, balamu, ating mamapá cacu: metung yang malagung Virgen, magdala ya uaring dacal á bulaclac qñg metung á buslung guintû at caras na arapan cu, silbag nong piguisan; sinalingalngal ing banglu, quinislap ing cule, cumá cu sang metung, metung yang «Sampaguitang» malatî, maputî yang anting busilac, dapot pangatalana melanat ya; bauan que, mebating ya banglu, buri que sang isinup, dapot tiniric no cacu ding mangataram nang sucsuc. ¡Ecu balung ing «Sampaguita» atin ya na mang sucsuc!

Itang Virgen pagumasdana cu, maili ya qñg calmâ cu, at iniang balicdan que, limbug caretang labî na itang masayang tula, at ing minalili... écu na balu... melabug cu panlalaue...

Mitdâ ya qñg acaquit cu: darayu cu quea, dapot

bala mu atin sicanan á mitutulac cacu, bacung tuquî qñg gulut na.

¿Mituquî cu caya? Dacalang sucsuc ding paca-salabat qñg daralanan cu, sugatana cu! . . . . . .

Acung ati-na mibabata era cà paguinaquitan,... baquet icang é tinangap cacu, nun è mu pacamal, pamalcaran mucu? . . . .

Ing tula ena sisiro qñg lupa cu at ing bie cu éna sasayâ qñg nanu mang siglâ .. ¿Baquet angga ing dicut qñg daralanan mu pamalitâ na ca cacu?

Balucu qñg ngening capitangan bengi cabang ing buac mung matuling, macalugue ya qñg maputing ulunan, mimisip ca: dapot, ¿nanu ing isipan mu? Isipan me ing malagung bulan á mumumà qñg canuan mu caring bubug nang aslag?

Bálû cu qñg queang malinis mung canuan, meco na itang malungcut á pamigunam napun, at balu cu naman qñg atin cang tinaptinapan á ému balung pamalaguiuan.

Acu balu cu!. . Mequeni! tuquica cacu carin .. la cuan mu iting malapad á marangle á nung nuyamamamate dimla ing púsû.

Ah! itang carin aliuá napin. Banua yang masayá at ing cule nang zafír é mamaco, éne tatacpan ning lula! Itang carin masayá ngan; ding sibul na bubulung da ing amanung mayumung paquiramdaman, at ing panépáne nang angin, magdalang músicang malambis, antimo ing tagulele ning patipati. Ing culang mú carin, ing bulan... Iniápin ¡oh Virgen! ica ing maguing bulana ning banua cung masayâ.

Mequeni... isalicut mucu queang salu mu, bacung damdaman ing cacarug nang lijin... *Ilumud mu cu quean quilub na, uling buri cu ing malumud, at mate macanian!*

Ing Escarapela

Qñg bilungana ning bie cu.

Qñg misan á gatpanapun .. ua: caduá nanang aldo ibat ning labanan: carin queta qñg Pangaranan-á nung núla carin ding sibul á daralit, ding magtu mailang batis, magugulu la ding tau; detang memagsantung carin, miadia langang maco, pigaganacan dang dasan da ding calaban, itang carinan á era na acuang ipanlualu ding bunduc á pacapatulug at ding sugatan á katipunan á macatagan pa carin

Nula ume? Mibalic la qñg balen á licuan dang atina caring gamat da ding casalang?

Pagumasdan cu ngan iti, angcupan dacu uari salung macaquit canita, balamu qñg canuan cu ating macapatan á batung mabayat, misná yang cabayat... écu miatná.

Tungal ditac mamaco la: itang masayang Pangaranan, itang saguiuang marangle á yapa ra ngening masala ya ing bulan ding hadas ning caqueuanan, tatangis ya, tiniguila dalit ding batis na .. detang úlû nang malino, metuling la danum, tinucnang la siuc, mepipila sayâ... Ay! ua, uling ing lira ding músas ning poesía malaya, meumil ya't mengasintang, enaca macacuang notas á masiglâ caring cuerdas nang daralung!

Nula ume?

Aquit milang pasibayo?

Itang pamipamun, yanà uari ing catataulian? . .

. . . .

Detang sundalus á payat meputlâ qñg danup at pamaquilaban, ela bubulad, lalon dong mamaco detang pengari ra't capatad, cacaluguran at capalsinta,

quequilala at quetubale qñg sinaguling panaun; ela bubulad, dapot maguinaquit la caring mamaco...

Ding mamaco at lalacuan, quiquiac la, caniang tangis á é sisiro caring mata, dapot mangutcut qñg púsû at papate qñg caladua!

Mipatangis cu naman.

Baquet?

Écu balu: lijim nang é mataruc ning pamibiebie na ning tau! . . . .

. . . .

Ing bengi sasalaque ya: itang matuling nang bungbung ning silim, tatacpano ding tauli nang aslag ning painaua nang aldo: mamuna ing gatpanapun.

Qñg metung caretang gareta, macasaque ya ing metung cung caquilala, tuquian que, ipatnube que angga qñg sacan... dapot... baquet? Ali, mitagan cu... ecu bisang quiac pasibayu at saca... dapot... mecad iti, yanàmû ing tauli ming pami-iquit!

Angga mû qñg sacan. . carin... ing catataulian á adios,..! Nung matecu qñg labanan... nung maquiasaua ya... iti yanamû ing tauli ming pamipamun.

Sulung! sulung...!

Lebasan mi ing balen: detang bale á melambat minampun quecami, malungcut la naman... pacasara la!

Sulung!

Miraráyû cami: márayû naque qñg cabalenan, bisa cung mibalic, dapot... sulung! mengari cu qñg Judio errante qñg Biblia, sulung...!

Ing sala na nitang batuin, ing panlalaue na nitang Virgen, tataguyud na cung pilit: sulung!. . . . . .

Balu cung énacu palsintan, ébala...! sulung!

Mabebengi... mebengi: caministilan ing manlayunan, maroc ing lungub qñg sasacupan da ding americanos nung bengi, macatibi ing apagcamalian do ding é maquilaban.

Carin, qñg metung á malucang balé pinaud, carin que sinalangî, selilung mi carin ing quebucas.

Siniuc ing bengi, guinagâ la ding culayu at mialiua-

pang musicas ning calumbayan... caibat na nita meyabac. . . . .

. . . .

Tungal ditac itang batuin, malalabug ya, ing panlalauena nitang comanguing Virgen, miraràyû qñg canacu: yana ing horas na ning pamicauani!

Ya mumuli ya qñg licuana at acu mibabalic nacuman qñg lalacuan cu...

Miquit queng pasibayo? Tabalu...!

Nanu ing licuana cacu? Ala! ali, atin pala, metung yang *Escarapela*, cacule ne ning bandera ning balayan cu, gueuane caring taliri na, dapot éque abili qñg cupia cu, éque apanagaula qñg buntucu, cabang macanian cu, uling pengacu cu quea qñg éque isulud angang écu mag Capitan . . . .

. . . .

Ding casalang pánas la uaring mangalugus: qñg misusumangid cu macabuntun la ding bangque... capaliana ning labanan! Itang sapa Purac, melutu ya qñg dayara ding maputi...

Acu man sugatana cu, sasaguese daranac qñg catauan cu ing dayang manibat qñg sugat á biclat da ding bálas.

Ditac na cami mú, ualu nalà catau ding mabie qñg siping cu... ding maquilaban!

Maguing lunû nacu, quiquiput que bili at ding casalang cucubcuban da cami... Dios co! Écune aquit pasibayu...!

Yang corneta...! ua, ya ing corneta ning General... piglauana cami.

Milaganap ing acbungan: ding masican pa caretang sundalus cu biuat dacu't selilung lalam ning metung á malabung á mangga, at saca.. écuna balu meualacu panamdam, quepatdan cu; oh! ecu na balu.

Camulat ding matacu, ing acaguisingan cu siping cu, ing General, ing caluguran cung General.

— Teniente, Capitanaca, ngana canacu niti.

— Salamat General ..!

Cabucasana nita alâ na cung casaquit saquit, balamu écu mesagat, binilî cune qñg cupiacu *Ing Escarapela*... Capitana cu canu...!

. . . .

Mepupus ne queni ing historia ning *Escarapela?* Tabalu, mecad ali yapa: atiu mú, sisinup quiámung antimo ing metung a mutiang sucat pacamalan, pablasang ibat ya caring gamat na at tandà ne ning balayan cu.

Tabalu... uling ing metung á dapug, marajil maliari, aguiang acaquit meng mitdâ, mitatau yàmû quilub, at é mate iti, anggang éna aguisan itang sucat nang dulucan . . . .

. . . .

MIRTO...!

Bulung á mebugtu qñg metung á libro de memorias.

Jueves (10 Julio 1902.)

. . . .

. . . .

Metung yang bale maputi... pinaud ya atap: catalindiquingana magparangalan la ding sarisaring bulaclac: ding violetas, rosas at gardenias.

Carin... ing metung á malating silid... macabuclat yang baguiâ auang... itang auang á durungdung caretang sampaga . dapot alá yang tau, alang macatando, iniá pin detang bulaclac malungcut la, macarundung lang mánayang laue, qñg laue na ning masipag á jardinera . . . .

. . . .

Nuya carin ing lilingap careti ..?

Ninu ..?

Metung yang dalagang comanguí... comanguing malacalo, antimo ding virgenes nang Luna... nang Resurrección Hidalgo, ding pintores ding virgenes Malayas. .

. . . .

Ding búcû nitang matamle mulajan, eno mibubulaclac... malalanat la bayu ing panaun... éla malilingap!

Ding bulaclac na, mangatagtag la qñg tangque... manimusió la't mamayuspus... papamayuspusano ning alicabuc á dirinat quetang malinatnat dang bulung!

Nuya carin ing *Mirto?*

Ing *Mirto...* yang sampagang majinjin á uagâna ning sinta, mamayuspus ya naman.. magdalamjatí ya't quiquiac, tatangisane ing salunan á jardinera.. tayu quetang suluc! . . . .

. . . .

¿Baquet tatangis ca sampagang alang calma?

Ing guinu cu masaquit ya.. éne mitatandauan yang auang, at quean... quean libutad na niang silid, carin ya masaquit ing caluguran cung dalaga!

Salunan ya: bistaman macanian malagû yaring anti ing bulan... antí ing bulan á tatacpana ning maputing gazas.. ning malino biga, iniá malungcut ya asque, aguiang tatangarana't susuluan ning bulan ing timanang salunan!

Dios co! éme pá cacuanan, éque buring mate! . .

. . . .

Baquet macanian cuneng pilsintan? Ali..! Bugtuan que qñg salu ing larauana aguiang dumaya pa, mánasaquit nacung tutú,.. cucutcut ya aldo aldo, antimo ing metung á sucsuc á malaing macatiune...

Masaquit ya!

Calulung *Mirto* quiáca atin cang matulid tumangis... nung acu masias nacu pilubluban, tatangis cu naman... dapot ali! Éya mate! éna cata lacuan... ó alang Dios á maquiramdam qñg aclis ta! . . . .

. . . .

Mirto! Mirto! Dalit ca yabemu ing tula mu qñg canacu... cacayap ya... Acaquit mo? Yang bulan caibat nang menimû lalput yang tungal ditac á sala qñg bigang matuling á sasalabat caring aslagana... caibat nian... isiro naneng mabilug ing malinang nang lupa. . . . .

Mayap ne...!
Ating Dios!
¡Sasalpantaya cu!

AZUCENA

Ing *Azucena* metung yang sampagang tutúbû at mabibie qñg pali, dapot mapútí yang mapútí, anti mo ing calinisaning metung á dalaga, iniápin ausan deng *Virgen ding bulaclac.*

Ecu balu baquet palsintan que iting bulaclac: ¿mecad galang uling ya ing larauanang masamiû ning metung á Virgen á lelangana ning mumulang cung pamagtinaptinap?

Itang babay ó angel, mapútí yang anti mo ing azucena, qñg maputlang puting pijican á pajinjin lalu qñg timtimanang asque.

Ausan queng *Azucena,* caniang masamiû nang laguiû ning *Virgen ding bulaclac,* uling iti yámû ing macabague quea.

Y *Azucena...* itang malagung babay ng misapuac busal ning paninap, balamu metung ya caring virgenes á linual qñg cincel nang Miguel Angel, itang escultor ning leguan; mitmû yang poesía, itang caladua nang anac, iniá pin ing anggang malagû, ing anggang masanting, ing anggang majinjin, atiu ngan quea.

Misapuac ya qñg mapali nang labuad ning Malasia, dapot ing pali ning aldo na, ene icuang inumá itang canuanang maquinis, iniá eya miculayan qñg cule nang comanguí . . . .
. . . .

Iquit que misan... magyúyû ya qñg metung á duyan á linála caring pitungitunging bulaclac, lalam ning metung á bálag ning malabung á «madreselva.» Carin, balamu metung yang princesang susuyuan da ding é mayayaquit á damas .. princesa ne nitang malating

licuban á cacarinan da ding sampagang mibulaclac sasalingalngal á samiu qñg panlalaue na.

Itang malumeme músicang misnang yumung lulual caring arpas eólicas, babagayana itang malele yùyû ning duyan: detang damas á macapaliguid siping nang antimong anino mie matdá, pagtumailá re qñg dalit ding musas malayas, banong iladlad malaguá ning Dios na ning tudtud, ding malaguayanang pacpac quetang timtiman á dalaga . . . .
. . . .

Paburen queng matudtud... paburen queng maninap qñg palalung malagung cule, ecu balangcaran ditac man ing yumu ning paniglip na, dapot... tanuran que qñg pangatudtud na, canita abuangan co ding dabpang yamuc quetang maputlá nang lupa, bayang é miguising.

Matudtud! matudtud!
Malagung Malaya,
Uling qñg tudtud mu
Tin babante queca.

Ing Reyna ding mariposas

Écu balu baquet pamanamdaman cu qñg música ng malumbe, masisindacu: malulungcut cung alang sangcan, balamu uari detang notas á piunéúne ra canitang música, sasaingsing la't tatangis, daralung la't maniambitan.

Ing pami-isip cu idala na nacu canita qñg yatung é picabaluan á nung nú ing sablâ macatabing ngang matuling, matamle at sisiguc: carin dasan que ing metung á maputlang babay, antimo ing cule nang malungcut ning garing, macapalucluc ya arapana ning piano, lalauane ing partitura ning metung á romanza-ng matuling mu naman. Balang nota-ng bigtû na caring taliri na, ngungulangul ya uari, balamu ding notas nang magjingalu ning kundiman.

Itang babay, paldas ya: ing macaba at macasalbag nang buac, balamu ing bungbung ning mebalu; éya tatangis, éya manyambitan: ing anggang lungcut na lulual ngan caretang notas, mipáralan ngan quetang romanzang titigtigàna.

Paninap man ó tutû, itang babay macapangablad ya, écu balu nung nanu ing atiu queang binang macapanasag, mamagcat qñg lunus... qñg lugud at calang-alang.

Itang babay, mete ne ing púsû na, mabibingbing ya qñg saquit á panamdamana, at caretang notas ning piano, carina daralung ing macapangaligquig á lumbe na.

Cabang titigtigane ing piano, lilimparan de ding mariposas á matuling itang canuanang macarungdung, balamu uari ing lablab ning metung á sulung piangaban dang susungaban balang maruluc qñg apî na.

Reyna ding mariposas, bistaman macani[illegible]n, [illegible]bang qñg malungcut nang pamigunam: itang [illegible] balamu mete ne, éne quiquimut quilub ning [illegible] melangî la ding uyat á macataid babie bie [illegible]ápin ing sablá, ing sablâ sablâ canitang dalaga mapusió ngan at manimutlâ angga na ing músi cang titigtigana.

Quiaca, quiaca babay: écu buring paquibaluan ing tatangisan mu, màcaguiû ing darame cu queca qñg nanu mang lungcut, qñg nanumang saquit cayabe mucu. Nung buri mu ing dayacu, nung buri mu ing biecu, ibie cungan queca écasa malungcut...

Acaquit mo? Yang banua sasalane, galingaldo na malapit niang malabab ing Alaya.

PAMIBULÉBÚLE

PAMIBULÉBÚLE

TAGULÉLE

(QÑG CAMATAYANANG CRISTO)

— —

. . . .

. . . .

¿Baquet magdilidili ya ing masayang balayan...? ¿Mebalu ya ing guinu ra ding Cayarian...? ¿Ing Princesa ra ding provincias mebijag ya't mealipan...?

Ding dalaning Sión pacapaldas la, mimin la ngan á saya... ding micatibe nang pasbul mengalasac la't mengasintang... ding Sacerdotes na, ngungulangula't magbitquil at ding micalagú nang Doncellas gabacgabac la imalan, mengabalag la sanggul, gulugulu la buac .. ing Sión ing guinu na ning yatu mapupuput ya qñg lumbe!

¿Macananu neng ticpan ning Guinu qñg pisac at dalumdum, ing anac ning Sión?

Inugse ne manibat banua, ing labuad ning Israel at éne guenaca qñg horas na ning alinlangan...

At ing malagung anac ning Sión mebating ya lagû, meualá ya diua. Ding Principes na mengari lang tupang é macaquit pastulan, sinulung lang alang sicanan caring tutuqui carela.

Ding anac ning Sión á pacaganing púrpura .. ding mamangan caring pinggan á guintú... ¿baquet daralung lang lubas at danupan?

Ing mabilug á balayan, magbitaul ngungulangul

maniauad canan! itang maningning á púrpurang pacabalut caring catauan da... detang pinggan á guintung pibibilian da qñg miayaljuang pamangan, panlibera námû qñg capirasung tinape, balang maulu danup!

Macatacut Dios co ing gagamu qñg alang calmang Jerusalem! Ding cacaluguran menginlagla caretang queyabiayan da, ding anac caring pengarira at ding pengari pamaten do ding pigcasaquitan dang beit á peparagul dang supling. Quilub na ning Pisamban ding Sacerdotes na at Profetas, mangaragsâ la't mangayabual qñg pataram ning muâ mu... ding caralangnanang Doncellas, ding mangaticdi nang cabaintaunan, pemanapuas do qñg pataram... ¿Quenu raca paquipara anac ning bigung Jerusalen? ¡Virgen á anac ning Sion, ing ligalig mu maragul pa qñg dayatmalat at é matating antimo ing danum na...! ¿Ninu ing maplac canian?

Ding Profetas mu inulan daca paintungul dalagang alang calma, dapot émo siacasu at pepailumud ca qñg sayâ.

Oh! icong anggang daralan pagumasdan yu saguli ing lungcut ning Jerusalem at sabian yu nung ating iquit yunang casiran á anti iti!

¿Iti ing Ciudad nang pecapili ning Maestro? Balang linabas macaquit caniti, dicu re ing buntuc da, ere buri mang aquit ing balayan á meguing ari na ning camalan at leguan, uling ding palacios na, ding palalacios nang bubug, bacas na mû ing macatagan carela.

Magpacasauâ ca't magpacasayâ anac nang Edom á manucnangan qñg labuad nang Hus: quecaman miras ing panaun, ing caliz á macalasing midaiti ya naman caring labi mu, canita lasing ca at busal ning lasing mu malúbas ca qñg sablâ sablâ.

Ticdo ca alang calmang balayan, y tugtug mu qñg púsû mu ing danum ning pamanisi, igauang mo ding gamat mu qñg arapaning Guinu, alang alang muman caring anac mung mamamate danup! . . . . . .

Ing babay

Ing babaing malagú, ya ing panagaula na ninsamang catipunan, anti mo ing bulaclac qñg saguiuang marangle at ing batuin qñg maralumdum á banua.

Ing lenguan, á pamalaguiuan tamung mal nang pamuti ning catauan, anti mu naman ing cayapan, ya ing mal nang panagaula ning caladua.

Ing babaing malagú, metung yang Sultanang dacal á alipan, dapot sampaga nemang pijican qñg metung mung aldo; iniâ pin ing putung nang corona saguli yámû quea at ing banglung sasalimuyac na, anti na mung dinam, pablasang agad nang mapauî.

Sultanang mainâ at sampagang pijican, ¿macananu mung pagmaragul ing sagasaguli mung cayapan? Nung ing naturaleza dininana cang leguan, ing panaun á é mangini, samsamanang agad queca at ing nanu mang bague sagasaguli mû ó é magluat «mura mung binâ alaga.»

Nung aquit taya ing babaing malagû, qñg éta sasarian á pagmulalan taya dapot itang tula tang mecaquit quea agad mung malumpauî, ngening apagumasdan ta mu qñg itang catutubù nang lagû, itang panagaula ó nanu mang cayapan á dinam námû, pagmaragul na: iniâ ing pami-isip tamu, magpaunana qñg panaun at lubasan taneng tungal ditac quetang pagmairing nang cayapan. saclon tana ing dasanang banua, palanatan taya púsû, papangalumpisan ta itang maquinis nang balat at caibat na niti, itang dalagang labi pamung siam á banua, silipan taya, qñg malabugnang bubug ning quetuan, mecad éta bulu, mipamulala tamu, mipagulsac ta't mangaligquig, uling itang babay-ng malalam na mata, surîsúrî na balat, quetang napun nacadua na, é nacata burì mang lauan, pablasang calulu ta mumû, éna catà bague ning lagû na, aliua itamu ing agap na; ing pa-

nintunana ing metung á Rajah ó mabandi't mayacayan maca palàyo quetang catauana.

Canting bague, datang tana pacauan, calunusan tane itang mapagmaragul á aguilang mengapacli pacpac, itang babaing cucûcúcû nang balamu ena milacad man, uling ing tisis, sigasig at miayaliua pang saquit á babie na ning panaun, miagnan agnan linapit quea. . pacauanan tane pin, lalu't lalu na nung aganaca tamu qñg quetang caralangnana, metung yang hadang mapagmala: qñg balang delanana, sasalingalngal ing banglu, qñg balang dilpac na, lalsut la ding bulaclac á miayaliuà samiú at cule. .

Calulung Sultana! ngeni, lipasna ngan quea: detang mata nang quetang minuna, pasaguian dangan ing sabla, ngeni mengaslac nala, itang cule rang rosa ding pisnî na, ngeni mialilan qñg pusiauan, nanu patá, alà nang macatagan nanuman quea, nun éna ing bacas na.

Calulung babaing Sultana qñg misan á aldo, bulac- ... ; sacá-saquirap samantalanan yu ing... panaun ... éyu binang pacataluctuc. uling ing panaun ... anaco pacpac.

... ajiñjinan niñg babay, antimo ing capuriana, ya ... nang malagung bandi.

Qñg cajinjinan, carin mû masasaul ing capangadirian á marajil dang daraptan ding babaing é mayap.

Ing mayap nang tala-ùsuc ning babay, ing pilublubana, uling ing pilublubana ning tau, capilan man é ya mamialit.

Ing babay-ng malagû pasayano ding mata, dapot ing babaing mayap yagguiag nacang malsinta quea.

Ing calapit na lub at mamunang pilubluban, ilaco naca, nasang é mayap, uling itang pamanibasa na at capanibulusan, ya ing mamagcat bameng igalang.

Ing pamaquiabiayan qñg parang lalaqui, babie casngauan, dapot ing qñg babay, sampat at sayâ...

Ing caministilan qñg babay, ing mayumung pama-

niabi, malagad at matimbang, uling ing masimpac macasnuc ya, pablasang caniti, carin naman marajil ing dacal a salitang alang laman.

Ing dila na ning babay, ya ing maroc nang casalang, uling qñg dacal nang salitang ena balù catuturuan, carin me aquilala qñg carocana.

Nung caring babay macamulang ing pamanuquî ra qñg moda, é sucat pagmulalan, pablasang qñg balang modang tiquian da, balara miraragdag la lagù at su sublî la qñg anac. Carela ing moda ya ing balitang batis ning alang capupusan á cayanacan, bistat caring queraclan careti, itang batis, batis ne ning capirayanan.

Ding babay-ng mangasintang, éno sinintangan ning malî nang amuyut ning sinta, nune ing agcat nang é tapat ning capagmar gulan.

Alang pangit á babay, nung balu nang dalan ing pangababay na.

Ding babay-ng mibirubiru qñg sinta, mengari lang anac á mamialungan pataram: mangasugat lang malalam.

Ding anam á babay macapaniabilang miagnan at macapicabalu la busal na nitang alingongo, dapot ding lalaqui, alila aguiang aduâ lamu.

Ing metung á babay macaterac ya quilub ning cabucas aguiang maquiput ya sapin: ua, uling ing teracan ya ing maragul nang diling agap ning metung á babay.

Ing babay-ng talipandas, metung yang rosa-ng panagtagana ning sinta, iniâ alang mitatagan quea, nun émû ding sucsuc na.

Tutú yang malagú ing capatac á luâ caring mata na ning babay-ng mayap, dapot qñg talipandas, anti mo ing luà na ning Sirenang bisang manam-palasan.

Ing samiú na ning metung á saguiuang bulaclac á magparangalan libutad na ning mulajan, mengari qñg samiú na ning babay-ng timtiman, magparangalan mu naman, libutad na ning nanu mang ligalig ó casaquitan.

— —

Nung ing bulaclac lubas ya qñg banglu, ngening sapulane ning masican á angin, ó tangarane cayang panañatan ning mapali nang aslag ning aldo... quetang cule nang maningning, alang mitagan nun é na mú ing malangî nang tangque. Ing babay-ng malagung alang cayapan, macanian ya naman, nung dasane ning ligagalig at quealan calmá, alá nang mitagan nun éna mú naman ing bacas nang manimusió nitang leguana.

— —

Nung ing sampaga maqui samiú ya, é bala ing palanatane ning pali, uling ing banglu na é mapapauy, [illegible]abating; salicbubu. . ua, icalat na ning angin, [illegible]at angga qñg banuang azul, dapot balang [illegible]na, pabangluanang lalacuananang quetang samiú. [illegible]bay-ng mayap at timtiman é bala ing mirasan [illegible]sindac, quealan calma ó nanu mang alimbuyú, [illegible]ang capuriana é matdà at malumpauy, anti mo ing banglu na ning metung á bulaclac.

— —

Ing babay-ng talipandas, mayumu yang antimo ing casalanan, iniá sucat yang panginlagan ban é macalasun itang yumu na.

— —

Ing babay ng malagú, ya ing panagaula na ninsamang aguman, antimo ing bulaclac, busal ning malanging marangle.

— —

Ing metung á babay, nun émusá ing dila na, mapaliari yang santa at á bili me qñg metung á altar, bameng carin dalanginan.

— —

Tibubus cu pamaniuala, qñg ing metung á babay,

macapaniabi, ya aguiang alá yang dila; dapot ing écu paniualan aguiang isumparapa, qñg ing babay-ng maqui dila maca-pagtajimic ya.

— —

Nanu ing leguan?

Y Platon ngana, qñg ya ing aslag na ning catutuan at sinag na ning capagnasan.

Y Lamennais qñg balac na, ngana naman: qñg ing leguan ya ing managuiag qñg mabilug á panamdam.

Y Monlau, ngening sanacàna iti, ngana: qñg, me tung á banding maulagang dili qñg angang bandi, uling manginu ngan quea ing sablâ.

Acu, nung sabian cu ing cacu, ngacu qñg ing leguan nanuman ing asque na at lalu't laluna nung atiu qñg babay, daralanaca qñg catasan, bacang misip uagas at mapuri, pablasang atin yang sicanan miyungyung qñg mabilug tang panamdam, at uli na niti, qñg geganagana tamu.

Ing babayng malagû, aduâ ing leguana: ing lagûnang talaga, at ing pangababay na.

Ing lagû na ning babay; pequialimbauárana qñg sablâ: qñg aldo, qñg bulan, caring sílfides, hadas, qñg banua, caring bulaclac at mariposas.

Caniting miayaliuang paquitulad da quea, canacu mo ing lalung tapat, ing qñg bulaclac. Qñg miayaliuâ nang asque ning sampaga, manibat qñg anti yapang butil á lunsut qñg tangque, pamagbúcû na't pangabulaclac na nang misnang banglu, angga qñg pangalanat na't pangalangi cacuanana neng uangis ning babay.

Ing banglu na at sampat ning babay, ing capuriana at cayapan,

Ing panagaula na't sampat ning sampaga, ing cule na't samiú, at ing babay, ing cayapana't catimtimanan.

Ing metung á sampagang misusulud qñg micasampat á cule nung alá yang banglu, buri taya mung acaquit, dapot é ganap ing tula tamu, uling itang

santing na, éna cayabe ing banglung caministilan.

Ing babay bistat misusulud ya qñg palalung masampat á leguan á pigcalam na quea ning naturaleza, nung alá yang cayapan at catimtimanan, anti ya naman ing malagung bulaclac a ulila qñg banglu: panagaula ya mú

Ing leguan, bisat malusuc, pamuti mû qñg sagásagulî, uling ing panaun sintanganang agad; dapot ing cayapan at catimtimanan, lalung lulusuc qñg panaun, uling sesesayana.

Ing babay-ng ating cayapan, ya ing talagang malagû, lalu't lalu na nung cayagpang napa ing catimtimanan, at iting aduang bague qñg balacu, ya ing tutû nang leguan ning babay.

Miayaliuà.

pecapun á é biasang mutus qñg balen á ına mayap yapa ing pastul caring tupa na, lu nong idala quetang malabung á dicut.

balen á é biasang minalal memilî caring pe-, tutú yang alang calmà, uling ing cabutangana nita, habpa quea.

Ding Presidente Municipales á macalucluc manaya náng sueldu balang mapupus ya ing bulan, mengari lang lintang laúg á sisipsip qñg daya na ning balen á pagpunan da.

Ding maestros caring escuelas á é magcapilit qñg pangabiasara ding tuturu ra, maragula paquibatan qñg balen at qñg conciencia ra, uling careti macapaniuala, ing paintungul ning ba'ayan da.

Ing pecapun á alang balung inalal na ning balen, mengari ya qñg santus-santusan á burac á gueuarang

emialungan ding anac: caibat deng belabalan qñg apa, binilî qñg carro at linimbun, misan dania nú siran.

———

Ing cacaluluana ninsamang balen, manibat caretang ecapunang é biasang mucul qñg icanauana.

———

Ding cacaluguran atlu lang bague: detang tutú, etang birúbirú at detang pasuclab, dapot sucat angang panginlangan deti, uli nitang sabing.

Alang mayumung sacdal
A é sunlam capilan man.

———

Ating atlung cayarian queti qñg yatu: ing cayariana ning leguan, ning guintú at cabiasnan; dapot ating sablá sasacupana ngan ning cayarianing canatayan.

———

Ing sulung atiu mumuna, dacal ya agtangan qñg nacatauli.

———

Ing babay-ng mayap maganacá at malagú á yaus tayang metung á angel; bistat qñg leguan, nune macasamut ing ganaca at cayapan, mayaus yá namang angel, depot angel ning carocan.

———

Ing dila, dacal yapa sisiran caring apat á elementos á mipapamisan, uling deti ing sisintangan da ita mung macalague, dapot ing dila, mengariyang ulad á mamatat, angga pusung macasalicut á tatampalasanana.

———

Ding Naciones civilizadas, paitulutan dacang manasbuc at sumulat simaua qñg panamdaman mu, pablasang caniti, cabin mababalu ing panamdamana ning balen.

———

Ing balen á macapasicang, mengari ya qñg metung á dapug, atiu quilub ing apí na.